

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**XX. YÜZYIL TÜRK ROMANINDA ENGELLİ
KARAKTERLERİN “KÜÇÜK AĞA” VE “KÖYÜN KAMBURU”
ROMANLARI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

MEHPARE TUBA ACAR
120101012

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. M. FATİH ANDI

İSTANBUL 2015

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

XX. YÜZYIL TÜRK ROMANINDA ENGELLİ
KARAKTERLERİN “KÜÇÜK AĞA” VE “KÖYÜN
KAMBURU” ROMANLARI ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ

MEHPARE TUBA ACAR

120101012

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Edebiyatı

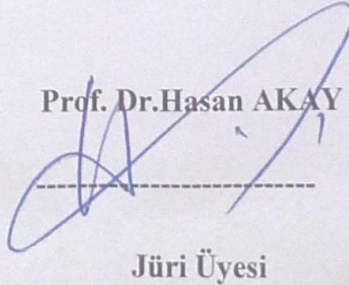
Bu tez 11/06/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

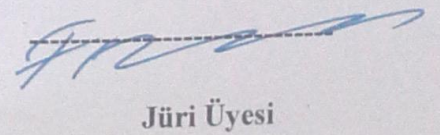
Prof.Dr. M.Fatih ANDI

Prof. Dr.Hasan AKAY

Prof. Dr.Fahameddin BAŞAR

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

M. Tuba Acar

ÖZ

Engellilik tüm toplumlarda mevcut olan ancak farklı şekillerde adlandırılan, algılanan ve tanımlanan bir olgudur. Toplum içerisinde yüksek oranda yer alan engellilerin yirminci yüzyıl edebiyatının başat türü olan romanlarda aynı düzeyde temsil edilmediklerini söylemek mümkündür. Türk romanı açısından konu ele alındığında, modernleşmenin halkla bağlantısını sağlayan ve etkili araçlarından biri olan romanlarda engelliler daha çok varlık bulamayan özneler olarak “sahnenin dışında” kalanlar arasında yer alırlar. Yüzyılın başlarında savaşlardan yeni çıkmış, gazi ve hasta olan bireylerin yoğun olduğu bir dönemde yazarlar, gerçek yaşamdaki bu bireyleri ve hayatlarını anlatmayı tercih etmeyip daha çok "normal" karakterlerin yer aldığı kurgusal romanlar yazmayı tercih ederler. Yüzyılın ikinci yarısına geldiğinde ise toplumsal gerçekliği savunan yazarlar tarafından engelli karakterlerin kahraman olarak seçilmeye başlandığı görülür.

Bahsedilen süreçle ilgili olarak öncelikle tezin birinci bölümünde tanımlama sorunu, tarihsel arka plan ve norm kavramına değinilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde konuyla ilgili temsil etme imkânına sahip olan, Tarık Buğra'nın Küçük Ağa romanında yer alan “Çolak Salih” ve Kemal Tahir'in Köyün Kamburu romanında yer alan “Çalık Kerim” karakteri “engellilik” bakış açısıyla okunarak dördüncü bölümde adı geçen karakterler benzeyen ve ayrılan özellikleri açısından mukayese edilmiştir.

Son olarak tezde incelenen her iki karakterin, engellilerin romanlarda yer alma şekillerine göre belirlenmiş olan kalıplara uyan yönlerine ve “Çolak Salih” karakterinin bu kalıpları aşan yönüne dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: edebiyat, engellilik, süreç, norm

ABSTRACT

Disability is present in all societies but it is a phenomenon called different, detected different and positioned different. It is possible to say that disabilities who is highly placed in society are not represented at the same level in the dominant species novel of twentieth century literature. Considering topic in terms of Turkish novel; in the novels which is providing public connection and one of the active tools disabled people take place among "Rest out of the scene" as subjects that unable to find assets. At the beginning of the century, in period of fresh out of the war veteran and the individual patient are intense, authors prefer to write fictional novels in which describe "normal" characters who has standardized life instead prefer to describe these individuals and their life living in real life. In the second half of the century, it is seen that disabled characters start to be chosen as hero by authors advocating social reality.

In the first part of the thesis, regarding the mentioned process primarily identification problem, historical background and the concept of the norm was mentioned. In the second and third parts having the opportunity to represent on the subject, "Çolak Salih" from Tarık Buğra's Küçük Ağa and "Çalık Kerim" from Kemal Tahir's Köyün Kamburu was compared by reading from the point of view "Disability" and similar and separated features of both character.

Finally in examined thesis has been tried to retreat attention to direction to conform to the mold which is set to take place in the novel in the way of persons with disabilities and direction of "Çolak Salih" character which exceeds those patterns.

Key Words: literature, disability, process, norms

ÖNSÖZ

Engellilik kavramı Türkiye’de yakın zamanlarda gündeme gelerek konu edilen ve sağlık, eğitim ve sosyal alanlarda daha çok işlenen bir olgudur. Edebiyat alanında ise henüz çok başlarda olduğu ve alanla ilgili çalışma ve verilerin yavaş yavaş olduğu söylenebilir. Bu konuyu seçme sebebini on bir yıl boyunca sosyolog kimliğimle engelli bireylere hizmet veren bir kurumda çalışmak ve edebiyata olan ilgimin birleşimi olarak açıklayabilirim.

Öncelikle tezin oluşmasını sağlayan muhterem hocam Prof. Dr. M.Fatih Andi’ya teşekkür ederim.

Yapmış olduğu çalışmalarla engellilik alanında önemli katkıları olan, disiplinler arası bakış açısıyla toplum temelli çalışmayı öğreten kıymetli hocam Prof. Dr. Resa Aydın’a ayrıca teşekkür ederim.

Edebiyat ve engellilik konusunda kaynak bulmada yaşadığım zorlukları yaptığı tercümelemlerle kolaylaştıran eşim S.Acar’a teşekkür etmek ve çalışmanın tüm eksikliklerinin bana ait olduğunu beyan etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
ENGELLİLİK KAVRAMI VE TÜRK EDEBİYATINA YANSIMALARI.....	6
1.1.Tanımlama Sorunu.....	6
1.2. Tarihsel Süreç.....	17
1.3.Modernleşmenin Edebiyata Yansıyan Yüzü:İdeal İnsan veya Norm Beden:	25
1.4. Engelli Karakterlerin Romanlardaki Serüveni.....	33
II. BÖLÜM	
KÖYÜN KAMBURU ROMANI VE ENGELLİLİĞİN ANLATIMI.....	46
2.1.Kemal Tahir ve Köyün Kamburu Romanı.....	46
2.2.Köyün Kamburu Romanı Olay Örgüsü.....	48
2.3.Çalık Kerim Karakteri ve Engelliliğin Anlatımı.....	50
III. BÖLÜM	
KÜÇÜK AĞA ROMANI VE ENGELLİLİĞİN ANLATIMI.....	73
3.1.Tarık Buğra ve Küçük Ağa Romanı.....	74
3.2.Küçük Ağa Romanı Olay Örgüsü.....	76
3.3. Çolak Salih Karakteri ve Engelliliğin Anlatımı:.....	77
IV.BÖLÜM	
ÇALIK KERİM VE ÇOLAK SALİH KARAKTERİNİN MUKAYESESİ.....	102
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA.....	118

GİRİŞ

“Değişen yalnız yabancı dillerin, yabancıların mânâsı değildi, artık her şey değişmişti: Mutfaklar değişmiş, gardroplar değişmiş, edebiyat, mimarî, takvim ölçüler ve bütün ölçüler değişmiş, insan değişmişti”(Buğra,1997:5).

XX. yüzyıl bir önceki yüzyılın oluşturduğu altyapı ile değişen ve yeni olan bir edebiyat anlayışının da yüzyılı olma niteliği taşır. Tanpınar XIX. yüzyıl için “Türk insanında başlayan bir buhranın ve yeni ufuklar ve değerler etrafında yavaş yavaş kurulan bir iç düzenin tarihidir” (Tanpınar,2012:17) der. Bahsedilen buhran ve sonrasında kurulan iç düzen kendinden sonraki yüzyılda Tarık Buğra’nın ifadesiyle bir “değişim” meydana getirir. Yakın tarihimizde “Batılılaşma” adıyla başlayıp “Modernleşme” olarak devam eden bu yeni yapı; öznenen nesneye, günlük yaşamdan bilime, eğitimden sağlığa, edebiyattan tarihe, siyasetten sosyal yaşama, üretimden tüketime vb. tüm alanlarda kendine yeni kavramlar, tanımlar ve usuller getirmiştir. Buğra’nın “edebiyat, mimari, takvim ve bütün ölçüler değişmiş” cümlesindeki ifadenin barındırdığı anlam yükünü sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. alanlardaki yenilikler, yasal düzenlemeler ve uygulamalar üzerinden okumak mümkündür. Asıl merkezde ve önemli olan insana dair değişimin en iyi okuma alanlarından biri ise kuşkusuz romanlardır. Roman modernleşme için önemlidir çünkü Max Nordau’nun ifadesiyle “Modern insanı ortaya çıkaran romanla tiyatrodur” (Meriç, 1995:217).

Modernleşme ile birlikte rasyonel düşünen, yeni kıyafetler, renkler ve formlar içinde farklı bir insan modeli üretilmiştir. Bu insan modelini ortaya çıkarma misyonu ile romanlar bir sahne görevi üstlenmiş olurlar. Çalışmamızın konusunu oluşturan engelli karakterler ise norm veya fit insan modeline uymayan görünüşleriyle bu değişim döneminde ya yok sayılarak ya da marjinal karakterler olarak uzun dönem “sahnenin dışında” kalırlar.

Bu çalışmanın amacı; engellilerin yirminci yüzyıl Türk edebiyatının başat türü olan romanlardaki ele alınışını seçilmiş karakterler üzerinden incelemektir. Bu amaçla örnekleme yöntemiyle belirlenen romanlar karşılaştırmalı olarak okunmuş ve bu romanlar çerçevesinde engelliğin işlenişi ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirme yapılmadan önce üç temel noktadan hareket edilerek zihnî bir düzlem oluşturulmaya çalışılmıştır. Modern öncesi döneme ait eserler, modern dünyanın yaklaşımını temsil eden metinler ve tezin başlığını oluşturan yirminci yüzyıl Türk romanında engelliliğin işleniş şekli önemli görülen üç hareket noktasıdır.

Tezin birinci bölümünde çalışmanın sınırlarını belirlemek açısından kavramların tanımlarına yer verilmiştir. Tanımların yanı sıra tarihsel süreç ve adlandırmalarla ilgili yaklaşımlar, Doğu ve Batı arasındaki algı ve anlayış farklarına değinilmiştir. Bu tercihin sebebi; engelli olma durumu ve engellilik olgusuna ait kavram ve tanımların, kişiler ve disiplinler tarafından hâlâ tartışmalı bir alan olmasıdır. Türkiye’de bu alana ait kullanılan kavramlar modernleşme sürecinde Batı ile paralel ancak gecikmeli olarak önce sağlık, sonra eğitim, sosyal alanlar ve nihayetinde edebiyatın da içinde yer aldığı sanatsal-kültürel alanlarda konu edilmeye başlanmıştır. Bu durumun yansımaları olarak; engellilik konusunda araştırma, makale, vb. kaynakların daha çok sağlık ve sosyal alanda olması ve edebiyat alanındaki kaynakların yetersizliği bu çalışmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır. Konunun özelliği sebebiyle tezin oluşmasında belirli kaynaklar ve romanlar engellilik bakış açısı ile okunarak elde edilen bilgilerin yorumlanması şeklinde bir yol izlenmiştir.

Edebiyat alanında yapılan roman değerlendirmeleri incelendiğinde araştırmacıların, yazar ve eserleri incelemeye başlamadan önce dönem ile ilgili sosyal, siyasal, tarihsel vb. altyapı özelliklerini ele aldıkları ve yazarı etkilediğini düşündükleri önemli parametreler üzerinden yorum yaptıkları görülür. Tanpınar; *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışmasında öncelikle tarihsel altyapı, garplılaşma hareketi, dönemin önemli siyasal olayları, ilk edebi eserlerin ortaya çıkışı gibi bir dizi bilgiler verdikten sonra değerlendirme kısmına geçer. Dönemin yazar ve eserlerini incelediği bölümde ise sadece eser eksenli değerlendirme yapmaz, çalışmanın başında yer verdiği bilgiler doğrultusunda yorumlar getirir. Bu şekilde bir tercih edişi ise şu ifadelerle dile getirir:

“Her şeyden evvel, cemiyete yeni bir duyuş, düşünüş ve anlatış tarzının, yeni bir dünya ve tabiat görüşünün ve insan anlayışının geldiği, bütün edebiyatımız boyunca ihmal edilmiş olan nesrin insan için yeni ve çok tabii bir ifade vasıtası olarak açıldığı devrin edebiyatının tarihi yapılırken onu doğuran hadiselere hakları olan yeri vermek, daha evvel onlarla hesaplaşmak bizce zaruri göründü” (Tanpınar,2012:17).

Benzer bir şekilde *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* adlı çalışmasında Berna Moran; dönem romanlarını incelemeyden önce roman türünün bize gelişi ve tarihsel süreci değerlendirerek kadim tartışma olan “Batılılaşma” sorunu üzerinden yorum ve değerlendirmeler yapmayı tercih eder. Bu durumu şu gerekçe ile açıklar:

“Türkiye’de roman, Avrupa’da olduğu gibi toplumsal koşullar sonucu doğmuş bir anlatı türü değildir, ama Batı’dan ithal ettiğimiz romanın bizde aldığı şekli ve yüklendiği işlevi anlamak için hem geleneksel hikaye türümüze hem de tarihsel ve toplumsal koşullara bakmamız gerekir” (Moran,2011:11).

Bu noktadan hareketle edebiyat ve engellilik konusunu birlikte ele almak mevcut tanım ve değerlendirmelerden önce bir süreç analizini gerekli kılmaktadır. Özellikle modern dönem öncesinde bugün anladığımız manada genel bir “engellilik” algısı olmadığı bu sebeple engellilerin hem sosyal yapıda hem de metinlerde bütünü parçası şeklinde konumlanma özelliklerine vurgu yapılmıştır. Bu durumun sonucu olarak engellilik ayrı bir başlık ve genel anlam ifade eden bir kavram olarak değil metin aralarında yer alan sıfatlar üzerinden ve bu dikkatle yapılan okumalar sonucunda bilgi edinilebilen bir konu olarak ele alınmıştır.

Edebiyat alanında romanların etkin rolü dikkate alındığında engelli karakterlerin bu tür içerisinde yok sayılmaları, ana karakter olamayışları veya karakter olarak yer aldıklarında olumsuz tipler olarak işlenmelerinin nedenleri ise önemli görülmüştür. Aydınlanma çağı ve sonrasında siyasi alanda imparatorluklardan demokrasiye, bilim alanında skolastik düşünceden pozitivist düşünceye, sosyal alanda yaşamın tüm ayrıntılarına nüfuz eden dini bir yapıdan mekânlara hapsolan bir konuma geçilirken edebi alanda da hayalî ve ideal olanın anlatımdan gerçek ve normları olan bir anlatıya geçilmiştir diyebiliriz. Edebi türlerde hayali olan ve ideal olanın anlatımında kullanılan güzel-çirkin, iyi-kötü kavramları da doğal olarak değişmiştir. Doğu-Batı arasındaki farkları ayrı tutmak ve geleneksel anlayışın varlığını bir şekilde devam ettirdiğini belirtmek kaydıyla genel olarak güzel olanın iyi, iyi olanın da modern

anlayışın getirdiği normlar üzerinden şekillendirildiği bir edebî anlayış söz konusudur. Bunun karşısında doğal olarak çirkin kabul edilenin norm dışı olmasıyla kötü addedilmesi gündeme gelir. Modern öncesi döneme ait geleneksel yapıda özellikle Doğu toplumlarında görülen güzel-çirkin veya iyi-kötü ayrımında doğru-yanlış davranışların belirlediği adlandırma şekli yıkılarak yerine normal olana uyma durumuna göre belirlenen tanımlama şekli inşa edilmiştir. Engellilerin romanlarda yer alışlarına bu açıdan baktığımızda Batı'daki ilk roman örneklerinden itibaren çirkin, kötü, lanetli, acınan; Türk romanlarında ise önce romanlarda uzun süre yer alamayan daha sonra ise yan karakterler ve merhamet duyulan tipler halinde engelli karakterlerin yer alışlarını anlamlandırmak mümkün hale gelmektedir. İlk roman örneklerinde yazarlar bu karakterleri tercih etmezler çünkü gündemlerinde modern insanı inşa etmek gibi bir takım kaygıları mevcuttur. Cumhuriyet sonrasında ise benzer kaygılarla yine belirli karakter ve konuların ele alındığı ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra toplumsal gerçeklik ve benzeri akımların da etkisiyle farklı konular ve karakterlerin romanlarda yer almaya başladığı görülür. Bu süreçle ilgili olarak tezin ilk bölümünde temsil etme imkânına sahip olan romanlara yer verilerek engelli karakterlerin yer alış şekilleri örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, “toplumsal gerçeklik” bakış açısıyla yazdığı romanlardan dolayı hem edebiyat hem sosyoloji alanında ayrı bir önem atfedilen Kemal Tahir'in, *Köyün Kamburu* romanındaki “Çalık Kerim” karakteri ve bir sonraki bölüm olan üçüncü bölümde yine aynı dönemi konu edinen ancak klasik tarih anlatıcılığı ve resmi tarihin dışında alternatif bakış açısı getiren Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* romanında yer alan “Çolak Salih” karakteri engellilik bakış açısıyla okunarak engelliliğin anlatımı ön plana çıkartılmıştır.

İlk bölümde verilen bilgi ve görüşlerin oluşturduğu zeminde her iki karakterin karşılaştırılması dördüncü bölümde yapılarak aynı dönemde yaşayan ve aynı dönemi işleyen iki yazarın engelli olan karakterleri nasıl farklı konumlandığı örneklendirilmiştir. Her iki yazarın engelli olana karşı değil yanlış davranışa karşı tepkileri olduğu alt bilgisiyle romanlarındaki karakterlerin tasvir edilmesi, yaşadıkları toplum içerisinde algılanışları ve gördükleri tepkiler, bu tepkiler sonucu şekillenen davranışları, doğru-yanlış seçimindeki tercihleri, statü sahibi olma veya

değerli addedilme, başarı elde etme ve destek görme gibi özellikler açısından mukayese edilmiştir.

Sonuç kısmında ise modern öncesi dönemlerde toplumun içinde bir bütün olarak yer alan engellilerin modern sonrası dönemde sınıflı yapının tezahürü olarak toplumdaki ayrıştırılmalarının bir başka ifadeyle genel engellilik algısının edebiyata olan yansımasına ve Çolak Salih karakterinin mevcut kalıpları aşan yönüne dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

ENGELLİLİK KAVRAMI VE TÜRK EDEBİYATINA YANSIMALARI

1.1.Tanımlama Sorunu

Engellilik tüm toplumlarda mevcut olan ancak dönem ve toplumlara göre farklı şekillerde algılanan, adlandırılan ve tanımlanan bir olgudur. Engelliler yaklaşık olarak her toplumun yüzde on veya on ikilik bir kısmını oluşturur ve engellilik durumu kaçınılmaz olarak kimi zaman doğuştan kimi zaman çevresel faktörler sebebiyle meydana gelebilir. Günümüzde ortalama yaşam süresinin artmış olması yaşlı nüfusun artmasına sebep olmuş ve bu durum sağlık sorunları yaşayan kişi sayısını arttırmıştır. Öte taraftan modern yaşamın insan hayatına getirdiği riskler ve hastalıklar engellilik konusunu daha yaygın ve tartışmalı bir konu haline getirmiştir. Türkiye’de 2011 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılmış olan araştırmada 4,8 milyon engelli olduğu tespit edilmiştir (Nüfus ve Konut Araştırması,2011). Bu rakam engelli olan nüfusun toplam nüfus içinde yaklaşık olarak yüzde yedilik bir kısmına tekabül ettiğini göstermektedir. Ortopedik, görme, işitme, dil, konuşma ve zihinsel engellileri kapsayan bu araştırmanın dışında 2002 yılında yapılmış olan ve süreğen engellileri de kapsayan araştırma dikkate alındığında bu oran 8,5 milyonu aşan bir sayıya yükselmektedir. (Türkiye Özürlüler Araştırması,2002)

Modern öncesi döneme bakıldığında “engellilik” gibi genel ifade özelliği taşıyan tek bir kavramın olmayıp birçok farklı adlandırmanın olduğu görülür. Özellikle epik anlatılarda “sağır, âmâ, kambur, çolak, çalık, lâl, deli, alil, kötürüm, ebleh, ahraz vb.” farklı ifadelerin kullanıldığı, standart bir beden anlayışı üzerinden konumlandırılmayan ve sıfat niteliği taşıyan kelimelerin yaygınlığı söz konusudur. Bu sebeple tarihsel arka planla ilgili olarak; kullanılan kavramların ilerlemeci bir anlayışla açıklanması ve tanımlanmasının doğru bir yaklaşım olmadığını vurgulamak gerekir. Bu durumu konuyla ilgili önemli çalışmaları olan Carol Thomas; engelliliğin

her an her yerde bulunan bir olgu olmadığını ve engelliliğin mekânsal, zamansal ve ekonomik olarak konumlanan bir şey olduğu görüşü ile ifade eder (Thomas, 2011:40).

“Engellilik” ve “Engelli olma durumu” na ait kavramların tanımlarına bakmadan önce tanım yapmak ile ilgili birkaç noktaya değinmek, tanımlarına bakacağımız terim ve kavramlarla ilgili olarak daha doğru bir algı zemini oluşturmamızı sağlayacaktır. Çünkü bir kavramı tanımlama çabası kendi içinde bir takım problemleri barındırır. Bu konuda Ahmet Kabaklı şunları ifade eder:

“Matematik gibi akılcı ve fizik gibi deneyli ilimlerde tarifler çok önemli ve kesindir. Fikir ve sanat dallarında ise kesin olamayacağı gibi önemli de sayılmaz. Burada tarifin görevi öğretmekten çok düşündürmektir. Söz gelimi şiir kavramının binlerce tanımı yapılmıştır. Hepsi de doğruya benzer. Ama hepsi doğruya benziyorsa, hiçbiri doğru değil demektir. Bütün bunlar şiiri ‘bir başka açıdan’ görüşler olduğu için tarif edenin zevkine ve sanat anlayışına göre değişebilir. Edebiyatın tanımı de böyledir” (Kabaklı,1967:2).

Kabaklı'nın vurguladığı nokta fikrî alanda yapılan tanımların düşündürmeyi hedeflemiş olmasıdır. Bu noktadan hareketle engellilik tanımı da çok çeşitli şekillerde yapılır ve kesin bir tanım olmaktan ziyade konu ile ilgili düşünmeyi sağlayacak çerçeveler sunar. Engelli kimdir? Engellilik nedir? Görmeyen, duymayan, konuşamayan, yürüyemeyen kişilerin tümüne engelli diyebilir miyiz? Tarihî metinlerde de aynı adlandırılmalar mı yapılmıştır? Bu adlandırmalar olumlu-olumsuz nasıl anlamlar içerir? Az duyan veya bir kaza sonucu yürüme yetisini kısmî kaybeden kişiler de engelli midir? Engelli, özürlü, sakat ifadeleri aynı anlamlara mı gelmektedir? Engelli dediğimiz kişiler bu adlandırmayı kabul etmekte midir? Bu ve benzeri bütün sorular, engelli tanımını da aşan ve farklı disiplinlerce de düşünülmesi gereken sorular olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili cevapları çalışmanın ilerleyen kısımlarında vermek kaydıyla tanımlama konusu ile ilgili mevcut tartışmalara tekrar dönecek olursak bu konuda Berna Moran şu hatırlatmayı yapar:

“Oysa bugün birçok filozof sanatın (edebiyatın) tanımını yapmaya kalkışmanın boşuna bir çaba olduğu inancındadırlar. Güç tanımlanan bir kavram olduğu için değil, tanımlanamaz olduğu için. Wittgenstein'in açtığı bu yolu izleyenlerin düşüncesi şu: Biz sanırız ki bir kavramın anlamı onun tanımı

ile saptanır; yani bir kavramın neye işaret ettiğini bilmek demek o sınıfa giren bütün nesnelere ortak özelliklerini bilmek demektir. Bunlar kavramın özünü teşkil eder. Wittgenstein ise bir kavramın anlamını bilmenin, kavramın işaret ettiği bütün şeylerin sahip olduğu ortak özelliği (tanımını) bilmek demek olmadığını, kavramı yerinde kullanmak ve işaret ettiği şeyleri tanımak demek olduğunu söylemişti” (Moran, 2014:302).

Engellilikle ilgili olarak tam da bu sebeple tanım yapmak tartışmalı bir alan olmaktadır. Bugün anladığımız manada tüm engel gruplarını kapsayan bir tanımlama yapmak mümkün değildir. Diğer taraftan farklı disiplinlerin konu ile ilgili farklı adlandırma ve tanımlama sorunlarından öte konunun öznesi olan engelliler de tek bir kavram üzerinde anlaşmış değillerdir. Kamuda yer alan kurum adı ve konuyla ilgili metinlerde adlandırmaların sırasıyla sakat, özürlü ve engelli olarak değiştirilmesine rağmen sivil toplum örgütü olan dernekler veya benzeri yapılanmalarda günümüzde tercih edilmeyen isimlerin kullanılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir: Türkiye Sakatlar Derneği, Altınokta Körler Federasyonu vb.

Ahmet Kabaklı'nın belirttiği gibi her tanım ve kategorize etme çabası “bir başka açıdan” olan görüşü yansıtmaktadır. Tanımlama ile ilgili olarak İsmet Özel ise Thomas Szasz'ten şu alıntıyı yaparak tanımlamanın özne-nesne, güçlü-zayıf olma boyutuna dikkat çeker:

“Hayvanların dünyasında birini yemek veya biri tarafından yenilmek kuralı geçerlidir; insanlar dünyasında ise geçerli kural birini tanımlamak veya biri tarafından tanımlanmaktır. (...) Eğer bir grup insan bir başka grup insanı tanımlayabilme gücünü ele geçirmişse onun üzerinde hâkimiyet kurabilmiş, bir anlamda onu yemiş olur. (...)Tanımlayanın ve tanımlananın kim olduğunu anlamak suretiyle bir toplum içinde hangi ideolojinin hükümran olduğu da belirginleşmektedir”(Özel,2009:256).

Modern toplumun üretim aralığına göre belirlediği sınıflı yapıda engelli olan bireylerin, engelli olmayanlara göre daha az verim elde etme veya sıfır verim vereceklerine dair beklentiler yaygındır. Bu sebeple engelli bireyler düşük statülerde yer alırlar ve toplumun en alt kesimlerinden birini oluştururlar. Toplum içinde yer alan hastalar, yaşlılar, çocuklar vb. gruplardan da belirli ölçekte verim beklenmese dahi engellilere davranıldığı kadar dışlayıcı davranılmadığı görülür (Özgökçeler,2006:201). Bu açıdan bakıldığında verilen statü ile belirlenen yapıda oluşan hiyerarşi aile, okul, iş, mahalle, arkadaş grubu vb. diğer sosyal alanlara

yansıyarak güçlü-güçsüz, tanımlanan-tanımlayan ayrımını gündeme getirir ve engellilerin toplum içinde güçsüzler bir diğer ifade ile tanımlananlar arasında yer almalarına sebep olur.

İsmet Özel'in eleştirdiği nokta dikkate alındığında; tanım yapanın kendini özne konumuna koymadan ve tanımını yaptığını nesneleştirmeden, kavramdan neyi kastettiğini açıklaması beklenir. Ancak sosyal bilimlerin yapısı gereği kavramlarla ilgili göreceli bir durum her zaman mevcuttur. Kastedilen yapıyı Moran, “kapalı kavram” ve “açık kavram” olma durumu ile açıklar. Kapalı kavramlar matematik ve mantık kavramlarıdır ve üzerlerinde herkes mutabıktır çünkü bu kavramlarla ilgili yeni durumlar meydana gelmez. Sosyal bilimlerin kullandığı kavramlar ise açık kavramlardır. Bu kavramlar yeni özellikler gösterip değişim geçirirler. Yeni özellik gösterme ve durumlara göre değişebilme durumu ise kavram üzerinde genel kabule uyan doğru ve gerçek bir tanım yapmayı engeller(Moran,2012:304). Diğer taraftan bir kavramın anlaşılması, bir olgunun tartışılabilmesi için araştırmacının neyi kastettiğinin bilinmesi gerekir. Bu gereklilik sebebiyle de incelenen olgunun sıradan, günlük bir tasvirin ötesine geçebilmesi için kavramsal çerçevenin belirlenmesi gerekir. Modern zamanların en önemli vurgusu ölçülebilir olmaktır ve kavramlar için bilimsel kalıplar oluşturabilmektir. Bilimsel bir açıklama çalışmasını ise gözlemden ve kişisel söylemden ayıran fark, tutarlı bir kavramsallaştırma ve çerçeve geliştirme kabiliyetidir. Bu çerçeve dâhilinde açıklayabilmek ve anlamlandırmak mümkün hale gelebilir(Davutoğlu,2010:3). Engellilik ile ilgili yapılan tanımlara bu açıdan bakıldığında açık kavramlar gibi algılanıp zamana ve toplumlara göre değişiklik gösterebilecekleri ancak konuyu ele alan araştırmacı veya yazarlar tarafından hangi ifade ile ne kastettiklerinin bilinmesi için belirli anlam çerçeveleri dâhilinde sunulması gerekir.

Tanım yapma konusundaki bu girişten sonra “Engellilik nedir?” sorusunun cevabını tek veya ortak bir tanımda aramaktan ziyade “Engellilik nasıl tanımlanıyor?” sorusunu sorarak mevcut tanımlara yer verilmesi daha doğru bir yaklaşım olarak görülmüştür. Bu noktada şu açıklamayı yapmak yerinde olacaktır: hem günlük dilde hem de resmi dilde genel kabulün “engellilik” olması sebebiyle

tezde bu ifade tercih edilmiş, yer verilen görüş ve alıntılarda ise yazarların ve dönemin tercihini yansıtan ifadeler olduğu gibi aktarılmıştır.

Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü "engellilik" kavramı için "engelli olma durumu", "engelli" için ise "engeli olan, mâniyalı, vücudunda eksik veya kusuru olan" anlamını vermiştir. Konuyla ilgili olarak kullanılan diğer kavramlara baktığımızda; "özürlü" kavramı için "özrü olan, engelli, kusuru olan, defolu" anlamını verirken "sakat" kavramı için "vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, engelli, özürlü" anlamlarını verir.(TDK) Bu tanımlara bakıldığında kavramların birbirinin yerine kullanılabileceğine dair ortak ve benzer anlamlar içerdiğini söylemek mümkündür.

Engellilere yönelik kamusal alanda hizmet veren kurum Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü: "Özürlü; doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişilerdir" (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010) şeklinde tanımladıktan sonra engelliliği alt kategorilere ayırarak; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma, ruhsal ve duygusal, zihinsel ve süregelen hastalık olarak yedi ayrı başlık belirlemiştir.

Hukuki açıdan bakıldığında anayasanın ilgili maddesinde: "Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi ifade eder" (5378 m:3) şeklinde hizmet alacak kişiler esası tanımlanmıştır.

Konu ile ilgili olarak yaygın kullanılan bir başka tanım ise Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu tanımlamadır. Bu tanımda engellilik üç sınıfa ayrılmıştır:

"Yetersizlik (Impairment): Sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik işlevlerdeki noksanlık/anormallik durumunu ifade eder. Özürlülük(Disability): Herhangi bir aktiviteyi normal kabul edilen sınırlar içinde gerçekleştirmedeki kısıtlılık durumu veya kaybını ifade eder. Engellilik (Handicap): Bir yetersizlik veya

özür sebebi ile yaşa, cinsiyete, toplumsal ve kültürel etmenlere bağlı olarak beklenen rollerin kısıtlanması yerine getirilememesi durumudur (I.Özürlüler Şurası,1999:3).Yapılan bu tanımlamada engelli, özürlü ve sakat kavramlarının aynı anlama gelmediği ve farklı durumlara işaret ettiğine dikkat çekilmektedir. Sakatlık/yetersizlik fiziki noksanlık ve anormal olma durumuna karşılık gelirken özürlülük, bahsedilen fizyolojik eksiklik sonrasında normal olan bir aktiviteyi gerçekleştirmedeki kısıtlılık olarak tanımlanmıştır. Günümüzde yaygın olarak tercih edilen engelli ifadesi ise engelli olma durumunun sosyal olarak inşa edildiğine vurgu yapmaktadır.

Özellikle 1980’li yıllardan sonra yapılan tanımlamalara bakıldığında konuyu sosyolojik ve felsefi yönüyle ele alan yaklaşım ve anlayış farklılığına şahit oluruz: “Sakatlık bir duyu eksikliği ya da fiziksel veya zihinsel bir yeti yitiminden çok bu farklılığın algılanması ve inşasıdır. Yeti yitimi fiziki bir gerçekliktir, ama sakatlık toplumsal bir inşadır. Örneğin hareket edememek bir yeti yitimidir, ama eğitimlerin olmadığı bir toplum bu yeti yitimini sakatlığa dönüştürür” (Braddock ve Parish, 2011: 101).

Tanımlardan hareketle her alanın kendi bakış açısını yansıttığı ve engelli olma durumunun belli noktalarını vurguladığını söylemek mümkündür. Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde kusur ve eksik olma hali vurgulanırken, hukuki alanda hak sahibi olma, sosyal alanda ise toplum tarafından kısıtlanma durumunun ön plana çıkarılmış olması söz konusudur. Bir diğer önemli nokta ise tanımlarda kimi zaman sakat, kimi zaman özürlü, kimi zaman engelli şeklinde farklı ifadelerin kullanılmasıdır. Kavramların seçiminde dönemin engellilikle ilgili yaklaşımı ve resmi kurumların tercihinin etkili olduğu görülmektedir. Türkiye’de 1950’li yıllara kadar ağırlıklı olarak sağlık ve eğitim alanında çıkarılmış olan kanunlarda “sakat” ifadesi yer alır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Medikal Modelin yerine Sosyal Modelin etkili olmaya başlamasıyla resmi kurumlar “özürlü” sonraki dönemlerde ise “engelli” kavramını kullanmaya başlarlar. Bunun en bariz temsili, ilgili kurumun adlandırılması üzerinden de görülebilir. 1981 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Başkanlığı’na bağlı olarak “Sakatlara Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur. Kurul 1997 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüş ve “Özürlüler

İdaresi Başkanlığı” nın kurulmasıyla görevi sona ermiştir. Özürlüler İdaresi Başkanlığı ise 2011 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüş ve 08.06.2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla “Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü” olarak yeniden yapılandırılmıştır ve son olarak 6462 sayılı Kanunla Genel Müdürlüğün adı 2013 yılında “Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü” olarak değiştirilmiştir(EYH).

Sakat ifadesinden özürlye ve günümüzde yaygın olarak kullanılan engelli ifadesinin kullanımında yaklaşımlar etkili role sahiptir ve bu sebeple belli başlı olanlardan söz etmek gerekir. Bu yaklaşımlar arasında en çok eleştirilen, 1800’lü yıllarda tıp ve rehabilitasyon alanındaki gelişmelerden sonra ortaya çıkan Medikal Modeldir. Medikal veya bir diğer adlandırma ile Tıbbi Model engelli kişiyi fizyolojik bir eksiklikle tanımlar ve bu eksiklik sebebiyle bakım ve tedaviye ihtiyaç duyan kişi olarak görür. Tanı, tedavi, bakım, izleme, yaşam kalitesini yükseltme gibi konuları esas alan ve engellileri patolojik olarak değerlendiren bu modelin oluşturduğu felsefe ile engelli kişi hasta rolünde olduğu için adeta hayatı uzmanların kararları ile şekillenir. Doktorların hastanın yanında en hayati kararları konuşup ancak hastayı dâhil etmeden tartışıp karar vermeleri gibi bu yaklaşımın oluşturduğu düzlemde hizmet alan, veren ve hizmet döngüsünde engelli kişi pasifize edilmiştir. Sosyal Model ise; Tıbbi Modele bir tepki olarak ortaya çıkan ve 1980’li yıllardan sonra adından çokça bahsedilen modeldir. Esas vurgusu, yetersizliğin kaynağını bireyde değil toplumda gören bir yaklaşım olmasıdır. Engellilikle ilgili olarak sivil toplum örgütlerinin etkili olmaya başlamasıyla ivme kazanan Sosyal Model, engelliliğin bireyin durumundan çok toplumun koyduğu engellerden kaynaklandığını, engelliliğin bireyler arasındaki fiziksel, zihinsel vb. farklardan öte toplumdaki ayrımcılık ve dışlanmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığı görüşünü savunur(Arıkan,2002:11).

Bu yaklaşımların dışında Medikal Model öncesi etkili olan Ahlaki Model veya Sosyal Model sonrası gündeme gelen Bio-psikososyal Modelden bahsedilebilir. Açıklanan ve adı geçen bütün modeller için söylenmesi gereken önemli nokta, hepsinin buldukları dönemin genel sosyal, siyasal, bilimsel bakış açılarına paralel

olarak şekillenmeleri ve diğer tüm dezavantajlı gruplara olduğu gibi engellilere yönelik olan duruş ve uygulamaları yansıtmış olmalarıdır.

Yapılan tanımlar ve dönemin özelliğini sergileyen yaklaşımlar nihai noktada engelli birey üzerinde etki eder. Kendini tanıma, tanımlama, kimlik edinme süreçlerinde kişinin duygu, düşünce ve inançları kadar yaşadığı çevrenin kendisiyle ilgili görüş, tanımlama ve konumlandırışları da etkilidir. Engelli bireylerin kimlik edinme süreçleri ile ilgili olarak; Marian Corker, “özürlü olma” sürecinde engelli bireyin normların karşısında ve dışında bir edinim süreci yaşadığını ve bio-fiziksel görünümdeki farklılıktan dolayı toplum içinde baskılanan, damgalanan özürlü bireyin “kendini farklı görme duygusu” ile bütünleştiğini ifade eder. Özürlü birey yaşadığı toplumda hâkim olan “normallik” ideolojisi ile karşı karşıya kalır ve özürlü bireylere, toplum tarafından farklı kanallarla “normalliğe” yakın olmaya yönelik baskılar yapılır. Özürlü birey karşı karşıya kaldığı “normalliği başarmaya” iten bu baskılanma süreci içinde kimlik edinimini çift yönlü yaşamış olur. Bir yanda özürlü bireyin kendisinin kabulü diğer taraftan toplumun normal olma yönünde baskıları söz konusudur (Burcu,2006:66). Bu açıdan tanımlama tartışmalarına baktığımızda engellilikle ilgili tanımlamanın bir tanıma gayretinden ziyade normal olana uyup-uyumama durumunu tespit etme yönünün ağır bastığı söylenebilir. Yapılan tanımlar tanımlı yapan tarafından bir etiketleme özelliği taşıırken tanımlı yapılan açılarından bir kimlik edinim sürecine dönüşür ve etkileşim halinde olan bir yapıyı oluşturur.

Tanımlamayı güç ilişkileri bağlamında ele aldığımızda ise dil ve metaforların kişileri ve kişilerin sahip olduğu özellikleri anlamlandırmaya yarayan araçlar olduğunu ve bu anlamlandırma sürecinde dilin zorunlu olarak kullanılması gerektiğini görürüz (Hughes ve Paterson,2011:70). Bu noktada problem oluşturan durum, dilin iktidar ilişkileri bağlamında güç dengesi kurarak bir tarafı farklı, anormal, dışlanmış vb. kılabilme imkânına sahip olmasıdır. İktidar-beden ilişkilerini “Bio-iktidar” kavramı ile açıklayan Foucault, iktidarın oluşturduğu kategorizasyonlar yoluyla bireyleri kendine tabi kılıp çeşitli mekanizmalar kurarak sonrasında iktidar oluşturduğu ve bu mekanizmalara normalsal bir biçim katarak bireyleri bu normlara uyumlu hale getirecek söylemler oluşturduğunu dile getirir. *Deliliğin Tarihi* adlı çalışmasında iktidarın söylem geliştirme gücünü yeni yaşam

alanları oluşturma özelliği ile açıklar. Bu yeni yaşam alanlarını iktidarın “normal” olmanın normsal çerçevesini çizebilme yetkinliğiyle elde etmiş olduğunu söyler (Baştürk, 2012:70). Foucault’un bahsettiği kategorizasyonlar modern yaşamda dil ile gerçekleşir. Norm ve standartlarla örülü bir yapıda ortalamanın dışında kalanlar için adlandırmalar ve tanımlamalar, bireyler kabul etsin ya da etmesin kitabi dilde onları tanımlayan kavramlar sosyal yaşamda kategorize eden etiketler haline gelir.

Sınıflandırma, tanımlama, lakap takma, kategorize etme vb. yapılan tüm adlandırmalar “etiketleme” başlığı altında ele alınabilir. Konu ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda engellilerin tarih boyunca üç temel etiketleme süreci yaşadıkları belirtilir. İlk olarak engelli olan birey toplum tarafından “tehdit edici” olarak konumlandırılır. İkinci süreçte “bir yük” olarak görülürler ve toplumun engellilikten izole edilmesi, ayıklanması vb. tedbir alma durumları söz konusudur. Son süreçte ise “acı” olarak değerlendirilmeleri gündeme gelir. Toplum tarafından gerçekleştirilen bu etiketlemelerin dışında resmi tanımlamalar, medikal veya sosyal yaklaşımlar ve kitle iletişim araçlarının oluşturduğu imajlar da önemli etkiye sahiptir (Burcu, 2006:69). Bu şekilde yapılan bir değerlendirme konuyu tarihi açıdan ele aldığımız bölümde de vurgulanacağı üzere engellilikle ilgili tarihi araştırmaların yapıldığı Batı toplumlarında yaşanan bir süreci temsil etmektedir. Edebiyat alanında ise sürecin içeriğine paralel olarak engelli karakterler romanlarda kötü, lanetli, yardıma muhtaç, olay örgüsüne katkısı olmayan figüran karakterler halinde yer alacaklardır.

Engelli bireylerin benlik oluşumu ve kimlik edinimi sürecindeki problemlerli noktaları inceleyen Erving Goffman ise “damga” kuramı ile konuya açıklamalar getirir. Damga; tam toplumsal kabul görmede engeli olan kişileri ifade eder. Engelliler, işsizler, eski suçlular, alt gelir grupları, kaza sonucu bir uzvunu kaybetmiş olanlar, farklı ırk ve dine mensup olup dışlananlar, akıl hastaları toplumda damgalananlar arasında yer alır (Poloma,1993:211). Bir ilişki türü olarak açıkladığı kuramında Goffman; damganın damgalanana, normal addedilene ihtiyaç duyduğunu ve bunun bir bakış açısı olduğunu dile getirir.

Konuyla ilgili olarak; Bourdieu'nun "habitus" kavramını etiketleme ve kimlik edinme sürecinin anlaşılmasında kullanmak mümkündür. Bourdieu'a göre habitus kavramı geçmiş tecrübelerle toplumsal algıları bir araya getirerek eylem üzerindeki etki ve yatkınlıklar sistemini ifade eder (Terzi,2014:76). Toplum içerisinde engelli birey her karakterle ilgili bir davranış kalıbı bilgisine ve yaşanılanlar sonrası oluşan kimlik edinme tecrübesine sahiptir. Bu durum toplumsal beklentilerle birleşip engelli bireyin kimlik edinme sürecini oluşturmuş olur. Bir taraftan beden bu şekilde toplumsal sınıflamada yer aldığı konumuyla sınıfsal beğenin maddileşmesini temsil eder (Kara,2011:28) diğer taraftan geçmişin ve tecrübelerin etkisiyle günün şartlarına uygun yatkınlık gösterdiği eylemleri ortaya çıkarır.

Yapılan adlandırmalar ve tanımlar bireylerin iradesi dâhilinde veya haricinde olsun nihayetinde etki etme ve içeriğine uygun bir şekilde dönüştürme gücüne sahiptir. Normal olmayan beden, toplumsal etki ve kimliğin oluşumu/dönüşümü vb. konularının kesiştiği nokta sosyolojinin tartışma alanını oluşturur. Sosyal Modelin 1980'lerden sonra daha çok konuşulup tartışılmasına paralel olarak hemen hemen aynı tarihlerde "Beden Sosyolojisi"nin gündeme gelip tartışılması ise dikkat çekicidir. Toplumu ve toplumu oluşturan yapıyı bedenler ve bedenler arasındaki ilişkiler üzerinden okumak istediğimizde; iletişim, etkileşim, çatışma ve uzlaşma konuları gündeme gelmektedir.

Beden Sosyolojisi, insanın fiziksel yapısı üzerinde etkili olan toplumsal etkileri, toplumsal değişme ve sosyal etkileşimin beden üzerindeki etkilerini, kültür-beden ilişkilerini inceler. Toplumsal bir varlık olan insan bedenle toplum sahnesine çıkar ve beden varlığının aynası haline gelir. Toplumsal ilişkiler, insan bedenlerinin topluma arzıyla gerçeklik kazanır. Bedenlerin topluma arzı ve gerçeklik kazanması karmaşık bir süreç olup bu karmaşıklığın temelinde; bedenlerin birbiriyle karşılaşması, etkileşime girmesi, birbirine müdahale etmesi veya güçlü olanın zayıf olana müdahalesi yatmaktadır (Okumuş,2011:47). Bedenlerin birbirine müdahale ettiği noktada bir tarafın isteği ve onayı dışında bir adlandırma, sınırlama ve hak ihlali gündeme geliyorsa örneklerini oluşturan ilk sırada engelli olan bireylerin yer aldığı görülür. Toplumda bedenlerin karşılaşması bahsinde Okumuş'un bahsettiği "kötü bakış, hakaret, şiddetin her türlü, çeşitli hareket ve davranışların engellenmesi,

tıbbi müdahale, medyatik müdahaleler...” engelli olan bireylerin veya toplumda normal kabul edilmeyen tüm grupların yaşadığı bu durumlar belirli bir zaman sonra bu etkilere göre şekillenen kimlik edinimi ve konumlanma olarak sonuçlanmaktadır. Bu süreçten sonra engelli birey için kullanılan kavramlar ve bu kavramların tanımları daha az öneme sahip olurken yaşanan iç ve dış çatışmalar daha öncelikli hale gelmektedir.

Corker’ın bahsetmiş olduğu normallik ideolojisiyle karşılaşan engelli bireyin yaşadığı çift taraflı kimlik edinme süreci, Foucault’un “bio-iktidar” kavramı ile ele aldığı güç ilişkileri bağlamında normal olanın baskısı ile oluşan kabullenme, Goffman’ın benlik oluşumu sürecinde “damga” kavramı ile kimlik ve benlik oluşumunda problemlili olan ilişki türü ve bütün bu süreçleri ilişkiyel sosyoloji bakış açısıyla yorumlayan Bourdieu’nun “habitus” kavramı ve Beden Sosyolojisi engellilerin tanımlanma süreçlerine sosyal açıdan açıklamalar getirerek anlaşılmasına imkân sağlamış olurlar. Toplumsal ortam ve tarihsel süreçten tümünden bağımsız olması mümkün olmayan edebiyat ise kimliğin oluşumu ve dönüşümü meselesinde hem yapısı hem de farklı edebi tür ve yaklaşımları sebebiyle etkili bir faktör olarak zikredilebilir. Bir toplumun yaşamının farklı boyutları edebiyatta yer alır ve bir nevi toplumsal günlük olması sebebiyle edebiyat ayna işlevi görür. Özellikle roman türü sosyal bir kronik olarak ait olduğu milletin kimlik oluşumunda katkıda bulunan önemli yapı taşlarından biridir. Edebiyatın belirli bir arka plan ve kültürel zeminde oluşan bir anlatı sistemi olmasından hareketle içinde geliştiği toplumsal şartlar ve kültürel zemin edebiyatı etkilemekte ve diğer taraftan edebiyat da geliştiği toplumsal yapıyı etkileyerek onu dönüştürmektedir. Bu noktada edebiyat ve kimlik arasındaki ilişkiye bakıldığında, edebiyatın bir yaşam tarzı önererek bu yaşam tarzında ideal olarak sunduğu tiplerle bir kimlik önerdiği bir diğer ifadeyle hayatı şekillendirdiği görülmektedir (Alver,2006:35).Kimlik edinme ve kimliğin belirlenmesinde sonuç olarak çok yönlü ve katmanlı bir yapının olduğu görülmektedir ve her alanın bir diğerini etkileyerek birbiriyle etkileşim halinde olduğu bir yapının varlığı söz konusudur. Bu yapı içerisinde diğer tüm alanlarda olduğu gibi engellilik alanında da edebi metinler bir taraftan toplumun bakış açısını yansıtırken diğer taraftan toplumun bakış açısını şekillendirme özelliğine sahip bulunmaktadır.

1.2. Tarihsel Süreç

“Görülmedik Bir Şey: Bu şehirde bir berber dükkânı önünde bir küçük çocuk gördüm. Babası yanında durup gelip gidenden o masum için sadaka rica ederdi. Çocuk tahminen sekiz dokuz yaşlarında idi. Tanrı, hikmet ve kudretini göstermek için bu çocuğa öyle bir baş yaratmıştı ki Âd ve Semûd kavminden beri böyle bir baş olsa olsa Akkerman'daki Salsâl'ın başı olarak yaratılmıştır. Adana kabağı, Van lahanası, iri küp kadar var. Boynu ise kol inceliğinde bir şeydir. Bu ince boyun o acayip başı tutamadığından iki çatal çubuğun çatallarına keçeleri sarıp masumun kellesinin iki yanına o çatal ağaçları bağlayıp dayamışlar. Ağaçların uçları demir temrenli olduğundan yere sançmışlar. İşte çocuğun kellesini o çatal ağaçlar zaptediyor. Yoksa o boyunun başı kaldırması imkânsızdır. Çocuk, ensesini berber dükkânına dayayıp geleni, geçeni seyrederek gülmekte idi. Bu kelleyi kalpak, başlık gibi şeyler örtemeyeceğinden mutatlarda dokunmuş bir çuldan at torbasını başına koymuşlar. Kaşları iki parmak kadar enli olup ördek zülfü gibi büklüm olarak kulaklarına varmış. Kulakları adam kulağı gibi ise de her biri Kürt çarığı kadar var. Gözleri öğü kuşu gözü gibi yuvarlak, ala ve gayet büyüktür. Kirpikleri siyahtır. Burnu asma gaga gibi olup Mora patlıcanı kadar var. Soluk alıp verdikçe sakağı olmuş at gibi kanatları birbirine çarpıyordu. Ağzı o kadar büyük ki azıcık açsa bir karış olur, bir karpuz parçasını bir sokumda güle güle yerdi. 32 dişi var idiyse de ikisi dudağından aşağı üst çenesinden sarkmış, diğer ikisi alt çenesinden yukarı,, dudağından dışarı çıkmıştı. Dudakları kırmızı olup deveye benziyordu. Ağzından daima salya akıyordu. Saçı kıvırcık olup kolları, göğsü bayağı küçük çocuk gövdesi gibiydi. Parmaklan incecik ve nane çöpü gibiydi. Ben bu çocuğu görüp hayrette kaldım”(Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden Seçmeler II,1972: 11).

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Şebinkarahisar ile ilgili bölümde yer alan bu metin, klasik edebiyatın önemli eserlerinden alınmış bir kesit olmasının yanında modern öncesi dönemde geleneksel düşüncenin engelli bireyin tanımlanışı ve algılanışına dair durduğu noktayı tespit etmeye yönelik bilgiler elde etmemize de imkân tanıyan bir metindir. Evliya Çelebi'nin şehri tanıtırken, bugün “hidrosefali” diye bilinen hastalığa sahip çocuğu, gördüğü diğer insanlar gibi tasvir etmesi, tasvirinde anlattığı ağaç dayanağının medikal bir araç olması, anlatımda geçen yöresel ifadelerin bulunması (salsâl, mutat, öğü kuşu) vs. ayrı ayrı disiplinlerce önemli bulunabilir ancak bu çalışmada önemli bulunan nokta engelli olan bu çocuğun atlanmamış olmasıdır. Bu alıntı üzerinden önemli bulduğumuz bir diğer önemli nokta ise engellilik ile ilgili araştırma yapıldığında edebi metinlerin önemli

bir şekilde alana kaynaklık etme özelliğine sahip bulunmasıdır. Daha önce de vurgulandığı gibi modern öncesi dönemde bugün anladığımız ve kullandığımız manada kategorize edilmiş, sınıflı toplum yapısının tezahürü olan genel bir engellilik algısı bulunmamaktadır. Bu sebeple araştırmacılar konuyla ilgili kaynak taraması yaparken alt başlıklar ve sıfatlar üzerinden ilerlemeyi tercih ederler. Seyahatname'den verilen örnekte olduğu gibi engelli bireylerle ilgili araştırma yapan kişinin bu dikkatle okuması sonucu elde edebileceği bilgiler olarak kaynaklarda mevcuttur ve bu durumun sonucu olarak âmâ, sağır, sakat, deli vb. olarak adlandırılan ve bu alt engel grupları ile ilgili ayrı ayrı yapılmış tarihi, sosyal, edebi araştırmalar olarak şekillenmektedirler. Zihinsel engelli olanlarla ilgili yapılmış olan, Michel Foucault'un, *Deliliğin Tarihi* adlı çalışması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Adı geçen çalışmada Foucault, klasik dönemden modern döneme kadar olan yapıyı incelerken zihinsel engellilerle ilgili edebi eserlerde yer alan dil ve konumlandırılışı analiz eder.

Bir diğer önemli olan ve vurgulanması gereken husus, engellilerin geleneksel dönemde daha kötü şartlarda olup günümüze doğru geldikçe daha iyi şartlara kavuştuğu gibi ilerlemeci bir söylemi savunmanın pek mümkün olmadığıdır. Her toplum ve dönemde farklı uygulamaların olduğu, kimi zaman çok sonraki bir döneme göre daha iyi şartların mevcut olduğu görülebilmektedir. Yine örnek olarak Foucault eserinde; Ortaçağ'da yaşayan bir zihinsel engellinin yaşam şeklinin diğer insanların yaşam şekillerinden ayrı ve kopuk olmadığı Aydınlanma çağı ve sonrasında ise kent yaşamında istenmediği bilgisini verir. On dokuzuncu yüzyıl akıl hastaneleri ve günümüzdeki psikiyatri tedavileri Foucault'un "büyük kapatma" diye ifade ettiği toplumdan tecrit etmenin bir diğer adıdır. Modern öncesi dönemde zihinsel engelliler ve genel olarak diğer engel grupları için daha mistik bir açıklama ve konumlandırılış söz konusu iken modern dönemde tıbbi uygulamalar, kurumsal hizmetler bireyler üzerinde baskı kurarak onların varlığını ve hissiyatını dâhil etmeden düzenlemelerde bulunurlar(Foucault,2006:77). Bir diğer örnek olarak on dokuzuncu yüzyılda bazı ülkelerde çok katı olarak bazılarının da ise dolaylı olarak uygulanan "öjenizm" den bahsedilebilir. İnsan ırkının temizlenmesi ve sağlıklı hale getirilmesini esas alan bu görüş daha önceki dönemlerde görülmeyen olumsuz

uygulamalara sebebiyet vermiştir. Bu tarz insani değerlerle uyuşmayan uygulamalar sebebiyle engellilikle ilgili ister sosyal ister edebi alanda bilgi edinmek amacıyla tarihsel bir araştırma yapmanın bünyesinde bir takım zorluklar içerdiğini söylemek gerekir. Bu zorlukların başında kaynakların resmi ya da tıbbi bir bakış açısı ile yazılmış olması gelir.

Bahsedilen zorluklar, engellilik olgusunun edebiyatla olan bağlantısını incelediğimiz bu çalışmada modern öncesi döneme ait bilgi elde etmede alt başlıklar ve sıfatlar üzerinden gidilmesine sebebiyet vererek yansımıştır. Esasen bu durum engelli bireylerin sosyal yaşamın içinde ve insan olma değerine daha uygun bir duruş sergilediklerinin göstergesidir. Konuyla ilgili olarak; Divan edebiyatı örneklerinde sıkça yer alan “deli, mecnun, meczup” kelimelerinin arka planına bakıldığında bu kelimeler üzerinden dönemin toplum yapısı, ahlâki yaklaşım, dini inanış ve davranış şekilleri gibi birçok durumu anlamak mümkün hale gelir. Özellikle Osmanlı dönemi şiiirlerinde geçen “mezczup” kelimesi tasavvufi delirmenin ve Allah aşkıyla yanıp kül olmanın karşılığı olarak kullanılmıştır. Benzer bir şekilde şiiirlerde doğrudan “deli” kavramı kullanıldığı gibi delilik biçim ve hallerini ifade eden “mecnun, divane, şeyda, mezczup vb.” kelimeler de kullanılmıştır. Şiiirlerde bu kelimelerin kullanım şekli tezat olanların uyumu şeklindedir. Normal olanın anormal olanı içermesi gibi delilik de aklı içermektedir (Narlı, 2013:63).

Doğru toplumlarında engelli olan bireyler için sahip oldukları dezavantaj sebebiyle Allah’ın merhametine hem bu dünyada hem diğer âlemde daha çok mazhar olacaklarına dair dini öğreti ile desteklenen bir algı söz konusudur. Bunun yanı sıra İslam toplumlarında deli veli ilişkisi hep kurula gelen bir bağlantıdır.

“Söz ve eylemlerinde genel ölçülerin dışına çıkan; ortalama algının kavrayamayacağı veya anlamsız bulacağı sözler söyleyen, davranışlarda bulunan birçok kişinin hikmet sahibi olduğuna, toplumsal velayet mertebesinde bulunduğu dair menkıbeler, hikayeler vardır. Toplumsal yapının genel ölçüleri içinde kalamayan, bazen herkesin içinde ama kendi tekil dünyalarında yaşayan, bazen de tamamıyla münzevî bir şekilde bir köşeye çekilen delilerin, söz ve davranışları, cemaat tarafından mazur görüldüğü gibi hikmetli de görülmüştür” (Narlı, 2013: 234).

İlmi düzeyde yapılan çalışmalar incelendiğinde engellilik ile ilgili bağlantısı doğrudan ve dolaylı olarak kurulan eserlerle karşılaşmak mümkündür. Tıbbi alanda zihinsel engellilik ve psikolojik hastalıkların tedavisine değinen İbn-i Sina'nın *El-Kanun Fi't-Tıbb* ve Farabi'nin müzik ile ilgili eserleri veya dini eser niteliğinde Enderûnî Burnaz Ağa tarafından yazılmış olan; *Tezkiretü'l-Müteahhirîn/Deliler ve Veliler* adıyla günümüzde yayınlanmış olan kitabı ile İbn-i Arabi'nin *Fütühat-ı Mekkiyye/Fütüvvet Ehli ve Meczuplar* adlı eserler örnek olarak gösterilebilir. Adı geçen kitaplarda Allah dostlarının kibirden ve büyülenmekten sakınarak ihlâs sahibi olmak için insanların değer yargılarından uzaklaşma ve akıldan soyutlanarak meczup olarak adlandırılmaları üzerinden delilik-velilik halleri anlatılmıştır. Buradaki anlatımı doğrudan bir engellilik durumunun anlatımı değil zihinsel engelli olma durumunun bazı özelliklerinin yüceltilmesi olarak okumak mümkündür.

Bu şekilde olan bir anlatıma ve hem sosyal yaşama hem ilmi bakışa kaynaklık eden *Kur'an-ı Kerim* incelendiğinde ise ayetlerde kullanılan âmâ, sağır, durr, mecnun, a'rac, sefih vb. ifadelerin yalnızca bedensel anlamda kullanılmayıp, soyut bir içerik kazandırılarak manevi manada da kullanıldığı görülmektedir(Gül, 2005:42).Ayetlerde geçen engellilik ile ilgili kavramlar somut anlamda ya da fiziki bir duruma işaret ettiğinde ruhsat tanıma ve takdir etme konularında kullanılırken mecaz anlamda kullanıldığında ise hakikati kabul etmeyenlerin tasviri yapılırken bakmak ama görmemek, işitmek ama duymamak, bilmek ama anlamamak vb. bağlamlarda kullanılmıştır.

Batı toplumlarının tarihi açısından engellilikle ilgi süreci kısaca özetleyecek olursak: Antik Yunan ve Roma'da Batı'nın yeti yitimi mefhumuna göre doğuştan engelli olan insanların tanrıların gazabını bedenleştirildiğine dair bir inanış söz konusudur. Bir taraftan bu kişilerin öldürülmesine kadar varan uygulamalar sürerken diğer taraftan hayatının ilerleyen aşamalarında sakat kalan insanların toplumun parçası olarak kalabilmeleri için imkân tanıyan uygulamalar görülür. Ortaçağ'a gelindiğinde ise engelliliğin dışında bir takım hastalıklar ve farklılıkların demonolojik nedeni olduğu düşünölmeye başlanır. Akıl hastalıklarının sebebinin şeytan olduğu, sakatların veya bazı hastaların cadı olduğu gibi uç düşünce örnekleri mevcuttur. Kilisenin de bu düşünelere katılarak infazları onaylamasıyla engelli

kişiler ve farklı olanların hapse atıldığı, işkence yapıldığı ve yakılarak eziyete uğradıkları bir dönemden bahsetmek mümkündür(Braddock ve Parish,2011: 103-110).

Ortaçağ Avrupasında bedensel veya zihinsel farklılığı olanlara dair “cadı” suçlamasıyla cezalandırma şekli zamanla “ucube” olarak adlandırma ve insan olma değeriyle örtüşmeyen uygulamalara dönüşür. On yedinci yüzyılda engelli kişilerin merak edilen, bedenlerinin bir eğlence nesnesi gibi sergilendiği ve gösteri malzemesi olarak kullanıldığı bir dönem başlar (Ancet,2010:57). Özellikle bedensel engelliler, kafasında veya vücudunda anomalisi olanlar korkulan sınıftan gülünen sınıfa taşınmış olurlar. Dönemin eğlence kültürünü temsil eden panayır veya pazarlarda sergilenecek seyirden ücret alınan nesnelere halinde sunulurlar. Benzer bir şekilde, kralı eğlendirmek için görevlendirilen saray soytarılarının daha çok gelişim bozukluğu olan veya cüce denilen bireylerden oluşması bahsedilen durumun bir diğer yansıması veya kaynağı olarak görülebilir.

Avrupa’da bir taraftan bu uygulamalar sürerken diğer taraftan farklı toplum ve coğrafyalarda engellilere, kimsesiz düşkünlere hizmet veren kurumların açılması merhamet eksenli bir anlayışın alt bir kol olarak varlığını sürdürdüğünün göstergesidir. Konuyla ilgili olarak Braddock ve Parish’in “Sakatlığın Kurumsal Tarihi” adlı makalelerinde şu bilgiler verilir:

“Ortaçağda Yunan ve Roma tıp ve felsefe geleneklerini Avrupa kıtasına İspanya ile Fransa’dan girip büyük kısmını fetheden Araplar getirdi. Akıl hastaları için akıl hastaneleri Araplar tarafından sekizinci yüzyılda Bağdat’ta, Fas’ta ve Kahire’de sonrasında 1270’te Şam ve Halep’te kurulmuştu. Araplar akıl hastalığının şeytanın değil, Tanrı’nın işi olduğuna inandıklarından, bu kurumlarda bakım genellikle insaniyetliydi”(Braddock ve Parish,2011: 113).

Yazarın akıl hastanesi dediği, yerli kaynaklarda ise “Darüşşifa” olarak geçen kurumlar hem Doğu toplumlarının hem de Türklerin konu ile ilgili yaklaşımlarını sergileyen önemli kurumlardır ve konu ile ilgili uygulamaları tespit etmede önemli veri kaynaklarını oluşturur.

Emeviler ve Abbasiler döneminde Mısır ve Bağdat’ta kurulan hastanelerden sonra özellikle Selçuklular döneminde kurulan ve Bimâristan, Mâristan ve Darüşşifa

adı verilen hayır kurumları din, dil, ırk farkı gözetmeden ücretsiz hizmet veren, hastane, tıp eğitimi ve akıl hastalarının tedavi ve bakımının yapıldığı merkezler olarak bilinirler. Şam’da Nureddin Zengi tarafından 1154 yılında yaptırılan darüşşifa, akıl hastalarının musiki ile tedavi edildiği bilinen ilk merkezlerdendir. Daha sonraki dönemlerde ise müzikle akıl hastalarının tedavi edildiği Anadolu Selçuklu ve Osmanlı darüşşifalarının en önemlileri arasında yer alan 1206 yılında kurulan Kayseri Gevher Nesibe, 1228 yılında yapılan Sivas Divriği, 1309 tarihli Amasya, 1470 tarihli İstanbul Fatih, 1556 tarihli İstanbul Süleymaniye ve 1488 yılında yapılan Edirne II. Beyazid Darüşşifası’dır (Çoban,1997:22).

Evliya Çelebi, II. Beyazid Darüşşifası ile ilgili notlarında, sunulan hizmet hakkında ayrıntılı bilgiler verir ve hastanede akıl hastalarına yönelik olarak yapılan musiki ile tedavi konusunu şu şekilde anlatır:

“Vakfiyesinde, hastalara deva, dertlere şifa, divanelerin ruhuna gıda ve defî seva olmak üzere, on adet hanende ve sazende tayin etmiş ki; üçü hanende, biri neyzen, biri kemancı, biri musikaracı, biri santurcu, biri çengi, biri çeng santurcu biri udçu olup, haftada üç kez gelerek hastalara ve delilere musiki faslı ederler. Allah’ın emriyle, nicesi saz sesinden hoşlanır ve rahat ederler. Doğrusu musiki ilminde neva, rast, düğah, segah, çargah, suzinak makamları onlara mahsustur. Ama zengule makamı ile buselik makamında rast karar kılsa insana hayat verir. Bütün saz ve makamlarda ruha gıda vardır. Bazı odalarda ilkbaharda delilik mevsiminde Edirne’nin aşk denizi derinliğine düşmüş sevdalı âşıklar çoğalıp, hekimin emriyle bu tımarhaneye getirilerek altın ve gümüş yaldızlı zincirlerle kerevetlerine takılıp, her biri aslan yatağında yatar gibi kükreyip yatarlar... Kimisi havuz ve şadırvanlara bakıp kalender hülyası kabilinden sözler eder, nicesi dahi o kemerli kubbenin etrafında olan gülistan, bağ ve bostan içindeki binlerce kuşların civıltılarını dinleyip, delilerin perdesiz ve ölçüsüz sesleriyle feryada başlarlar. Bahar mevsiminde çiçek kısmından sim ve zerrin, deveboynu, müşkü rumi, yasemin, gülnesrin, şebboy, karanfil, reyhan, lale, sümbül gibi çiçekler hastalara verilip güzel kokuları ile hastalar iyileştirilirler. Fakat delilere bu çiçekleri verince kimini yerler, kimini ayakları altında çiğnerler”(Danışman, 1979:21).

Evliya Çelebi’nin notlarında zihinsel rahatsızlığı olup tedavi görenler için “deli, divane bazen de delü biraderlerümüz” ifadelerini kullanır ve tedavi edilmelerini takdir ederek: “Bu âsitâneye üç yıllık sâhib-firâş ve mecnûn gelse bi-emrillâh kırk günde ifâkat bulup reng-i rûyı verd-i hamrâya döner” ifadeleriyle anlatır. Dönemin engelli kimselere yaklaşımını göstermesi açısından önemli olan bu notlarda kişilerin

kendilerine zarar vermemeleri için bağlandıkları, tedavi amaçlı olarak musiki, çiçek kokusu ve su sesinin kullanıldığı bilgisi yer alır (Eğnim ve Ertaş, 2011:93).

İnsani açıdan çok ince detaylara kadar düşünülmüş olan uygulamalardan modern tıbbın tartışmalı uygulamalarına varan süreçte; darüşşifaların günümüze kadar uzanan seyrine baktığımızda sadece kurumsal bir hikâyeyi değil aynı zamanda bugün engelli dediğimiz insanlara karşı toplum ve devlet düzeyinde nasıl bir muamele gösterildiğine ve değişim sürecine de şahitlik etmiş oluruz. 1488 yılında yapılan II. Beyazid Darüşşifası başlangıçta zihinsel engellilerin her tür hasta ile birlikte tedavi edildiği tam teşekküllü bir kurum iken sonraki yıllarda çoğunlukla akıl hastalarının tedavi edildiği bir hastane haline gelir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ülkenin askeri ve iktisadi alandaki çöküşüne paralel olarak; akıl hastalarının kötü şartlarda tecrit edildiği bakımsız bir yer haline gelmiştir. Dört yüz yıl boyunca hizmet veren bu hastane, vakıf sisteminin çökmesi ile 1916 yılında kapanmıştır. 1984 yılına kadar terk edilen binalar Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek 1997 yılında Sağlık Müzesi'ne dönüştürülmüştür (Şengül,2008:185).

Benzer süreci Sivas Divriği, Kayseri Gevher Nesibe ve günümüze kadar ulaşabilen birçok darüşşifa için de söylemek mümkündür. Yine benzer bir okuma Ortaçağın hastalığı olarak bilinen cüzzam hastaları ve karşılaştıkları muamele üzerinden yapılabilir. Birçok toplumda tecrit edilme uygulamalarının yoğun olduğu dönemde Osmanlı örnekleri Miskinler Tekkesi olarak kurulan hayır kurumlarını gündeme getirir.

Avrupa'da bu alanda önemli görülen gelişmelerle ilgili süreç 1607 yılında çıkarılan Yoksullar Yasası ile İngiltere'de yaşanır. Yasa sakat, âciz, yaşlı, kör vb. insanların bakımıyla önce ailelerinin sorumlu tutulması, aile destek sağlayamıyorsa yerel toplulukların sorumlu tutulmasına dair uygulamaları içerir. Esas değişimi sağlayan ise Aydınlanma çağının getirdiği düşünce yapısı ile gerçekleşir. Bu düşünce ile her türlü bilginin kaynağında dogmatik fikirlerin ve ilahi cezalandırmaların değil, aklın olduğu düşüncesi ve doğa bilimlerine verilen önemin artması söz konusu olur. Bu dönemle birlikte hastanelerin açılması, zihinsel engelliler için bakım merkezleri kurulması, işitme engellilere yönelik okullar açılması ve araştırmalar yapılması önemli gelişmelerdir. 1736 yılında İngiltere'de

cadılık yasaları lağvedilir. Gelişmeler sadece Avrupa ülkeleri ile kalmaz 1752’de Amerika’da akıl hastalarının bakımı için hastane kurulur ve sonrasında zihinsel yeti kaybı olan ve fertlerine bakamayacak kadar yoksul durumda olan ailelere ödeme yapılmasına karar verilir. On sekizinci yüzyılda hem sağırılar hem körler için yatılı okullar açılır. Bir taraftan olumlu gelişmeler olurken diğer taraftan on dokuzuncu yüzyılın ortalarına gelindiğinde kurumların kalabalıklaşması sonucu özellikle zihinsel engellilerin bakımını sağlayan kurumlarda aşırı kötü muamele ve korkunç koşulların olduğu durumlar ortaya çıkmaya başlar. Yine bu dönemde sağır, kör, ve zihinsel engelliler için eğitim ve bakım kurumları tüm Avrupa ve Amerika’da yaygınlaşmış olur. Eğitim ve sağlık alanındaki uzmanlar sakatlığı ayrıntılı olarak tanımlamak için tanı, tedavi ve eğitim yöntemleri geliştirirler. Bu gelişmeler medikal modelin etkili olmasını beraberinde getirmiştir(Braddock ve Parish,2011: 132-141).

Endüstri devrimi ve sanayileşme ile birlikte Batı’da modernizmin oluşturduğu sınıflı yapının bakış açısıyla önceleri üretim sisteminin standart koşullarına uymayan engelliler, piyasanın ve sistemin dışında yer almaya başlarlar. Ancak Birinci ve İkinci Dünya Savaşından sonra çok sayıda kişinin engelli kalması ve üretim piyasasının iş gücüne olan ihtiyacı; engellilerin hangi işleri yapabileceklerinin araştırılmasına ve mesleki rehabilitasyon alanında bir takım gelişmelere sebep olur. Bu durum engellilerin bir takım sosyal haklar edinmesiyle sonuçlanır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş olan ülkelerde özürü bireylerin toplumdaki tüm bireyler gibi vatandaşlık hakkına sahip olması ve bunun anayasa ile güvence altına alınması günlük hayatta işlerlik kazanmasına imkân tanımış olur (Gökmen,2007). Bu gelişmelere paralel bir şekilde Türkiye’de de sağlık, eğitim, istihdam alanlarındaki gelişmelerden sonra 2005 yapılan yasal düzenlemeler ve ayrımcılık konusunda anayasaya eklenen maddelerle önemli yaptırımlar getirilmiştir:

“Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık dâhil olmak üzere engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır” (5378 madde 4/A).

Bu noktaya kadar algılayış ve uygulama arasındaki farklılıklara değinerek Doğu-Batı karşılaştırması şeklinde aktardığımız tarihi süreç, on dokuzuncu yüzyılda modern anlayışın tek tipleştirme argümanlarının etkili olmasıyla tek hikâyeye dönüşmeye veya bir noktada birleşmeye başlar. Geline son aşamada engelli bireylerin her türlü hakları devlet tarafından güvence altına alınmış ve ayrımcılık

uygulayanlara karşı cezai müeyyide getirilmiştir ancak engelli bireyler için yasal bir yaptırımdan öte toplumsal kabul ve değer görmek daha öncelikli bir meseledir. Engellilere yönelik olarak toplumda yer alan yok sayma, acıma, dışlama vb. olumsuz tutum ve davranışların yasal, sosyal, iktisadi alanlardaki gelişmeyle beraber insani değerlerdeki gelişmişlik düzeyi ve bu düzeyin sadece engellilere değil tüm birey ve varlıklara yansımaları ile değişebileceğini vurgulamak gerekir.

1.3.Modernleşmenin Edebiyata Yansıyan Yüzü: İdeal İnsan veya Norm Beden:

“İdeolojiyi üreten ve yeniden üreten bir şey olarak roman biçimi, norm kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Merkezi karakterlerin tipikliğinden, sapkın karakterleri toplumun normlarına geri getirmeyi amaçlayan olay örgüsünün normalleştirici araçlarına ve sonların normalleştirici kotasına kadar on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl romanı normallik mefhumlarını benimseyip yayar ve buradan hareketle fiziki farklılıkları ideolojik farklılıklar haline getirir” (Davis,2011:207).

Modern dünya geleneksel insan ve toplum yapısından farklı olarak akıl ve bilginin etkin olduğu, üretim ilişkilerinin önemsendiği, hızla değişen ve dönüşen, kendi içinde çıkmazları olan bir yapıyı ifade eder. Bir başka ifadeyle modernite önce insanı sonra insanın dünyasını etkiler ve geçmişle olan bağı kopararak yeni olanı inşa eder. Gelenekselden moderne geçişte bilimsel, endüstriyel, siyasal ve kültürel devrimler söz konusudur. Bilimsel devrim Newton’la başlar ve bulunan yer çekimi kanunu ile iki dünya arasındaki kopuş gerçekleşmiş olur. Tanrı ve meleklerin doğrudan idare ettiği bir doğadan kendi kendini idare eden bir doğa anlayışına geçilmiş olur. Siyasal devrim de benzer bir şekilde devletin kaynağını Tanrı’da değil halkta görür. Kültürel alanda toplumsal yapı laikleşir ve sosyal yaşamın temellerini rasyonel ilkeler belirler. Endüstriyel devrimde ise emeğin soyutlanması söz konusudur ve aletten makineye geçilmesiyle üretimin kaynağını insanın değil makinenin oluşturduğu kabul edilir. Bu dört devrim modern insanı kuşatan ve birbirine hassas dengelerle bağlı olan bir yapıyı meydana getirir (Jeanniere,1994:119). Bahsedilen rasyonelleşme ile hesap edilen bir hayat modeli ve bu hayat modelinde “normal” olma esastır. Belirli bir kiloda, boyda, yaşam alanında,

zekâ seviyesinde, üretim ve tüketim aralığında vb. uzayan bir listede ortalamayı tutturma ve buna göre değerlendirilme söz konusudur. Lennard J.Davis'in ifadesiyle: "Günümüz hayatında bir norm, orta noktası ya da ortalama fikrinin hesaplanmadığı muhtemelen hiçbir alan yok" (Davis, 2011:187) gibidir ve modernizmi bir ideoloji olarak kabul ettiğimizde onu üreten ve normlarını önümüze ideal hayatlar şeklinde sunan kuşkusuz romanlardır.

Engelli olan birey ise bedensel görünümü veya zihinsel durumu sebebiyle sadece edebi metinlerde değil modern hayatın her alanında normal olma çizgisinin dışında kalır. Bu sebeple engelli ve farklı olma durumunu anlamak için norm kavramının üzerinde durmak gerekir. TDK'nun Büyük Türkçe Sözlüğünde "normal" kavramı: "aşırılığı, eksikliği ve taşkınlığı olmama, ortalama durum" (TDK) olarak tanımlanır. Bu tanımda yer alan "aşırılık ve eksikliği olmama" durumu normal beden veya yaşama tarzında belirli standartları getirmesi yönüyle değil bu yönünün standart dışındaki bireyleri dışlaması özelliği ile sorun oluşturur. Eğer kişinin beden ölçüsü belli kalıplarda değilse kendine uygun kıyafet bulmakta zorlanabilir. Boyu 1.50-2.10 cm arasında değilse yaşam alanlarında rahat hareket etme kabiliyeti de yok demektir. Çalışan bir birey belirlenmiş ortalama üretimi gerçekleştiriyorsa başarılı değildir ve tercih edilmeyen elemandır. Evler, araçlar, kıyafetler, yiyecekler vb. hep ortalama insan üzerinden tasarlanır.

İngilizce'de "yaygın tür ya da standarttan, düzenli, alışıldık olandan farklı olmayan ya da sapmayan, ona uyan, onu oluşturan" anlamında kullanılan normal sözcüğü 1857'lerde ortaya çıkan bir kavramdır. Bu kavramı öncülleyen "ideal" kavramı ise on yedinci yüzyıla kadar dayandırılabilir. İdeal kavramı ile norm kavramının ayrıldığı nokta normun tanımlı ve somut olması ideal olanın ise muhayyilede olması ve erişilmezliğidir. İdeal olan tanımı gereği bu dünyada bulunmaz, tümüyle bir bedende teşekkül etmez; parça parça farklı bedenlerde bulunabilir. Klasik resimde ve sanatta beden genelde idealize edilir. François Andre Vincent, Louvre Müzesi'nde sergilenen 1789 tarihli tablosunda, güzel kadınların her birinin ideal özelliğini ya da ideal beden parçasını seçerek bunları güzellik ideali olarak yan yana getirir. Bu anlayışın olduğu kültürlerde toplumu oluşturan bireyler

ideal bedene sahip olmayı talep etmezler ve hiç kimsenin ideal bedene sahip olamayacağı bilgisine sahiptirler(Davis,2011:188).

Genel olarak sosyal yaşamda özelde ise romanlarda norm kavramının ideal olarak sunulması, normal kabul edilenin empoze edilmesi haline dönüşür. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da değineceğimiz üzere ideal olan güzelle özdeşleştirilerek karşısında ideal olmayanın çirkin olarak sunulduğu ve sonuçta iyinin normalle kötünün ise anormal olanla anlatılıp kategorize edildiği kurgusal bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Aydınlanma çağı öncesinde tarım toplumunun epik anlatılarında üstün özelliklere sahip kahramanlar ve günlük hayatta karşılaşılmayan insan tipleri bir takım dini ve duygusal saiklerin etkisi altındadır. Klasik edebiyat örneklerine bakıldığında özellikle Divan edebiyatı eserlerinde, şair kendini bir bütünün parçası olarak görür ve her şeyin üzerinde abartı ile övmez. Şiirinde yer alacağı kısım belirlidir. Övülen sevgili tipi ise genelde ay yüzlü, yürüyüşüyle serviye andıran hayali ile yetinilen ve kavuşulmayan bir anlatımla işlenir (Okuyucu, 2011:212). Aydınlanma çağı sonrasında ise bilimsel alandaki gelişmelerin diğer alanlara yansmasıyla edebi eserler ve roman karakterleri de dönüşmeye başlar. Diğer alanlardaki norm ve standartlara paralel olarak edebi alandaki insan modeli de tüm yönleri ile bilimsel bir kesinlik ile hareket eden bireylerden oluşmaya başlar. Bu bakış açısının sunduğu insan tipi nesnel ve bilimsel verilerin rehberliğinde yaşamını kurgulayan kişilerden oluşur. On dokuzuncu yüzyılla birlikte gündeme gelen sanayileşme ve kentleşme problemleri bireyler üzerinde yeni çatışmalar, ilişkiler ve sorgulamalar getirir. Romanların ana ögesi olarak felsefi sorgulamalar ve sanayileşmenin getirdiği problemlerle mücadele eden yeni insan tipi; romantizm, eleştirel gerçekçilik, toplumsal gerçeklik, natüralizm gibi akımların etkisiyle sosyolojik yönü ağır basan bireyler halinde işlenir. Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise mevcut savaşlar ve yıkımların oluşturduğu buhranlı zamanlar, bireyleri sıkıntıları ağır basan, pozitivizme inancı sarsılmış psikolojik yönü ile anlatılan insan modeline dönüşür(Demir, 2013:610).

Klasik anlayıştan modern anlayışa geçişte, modern hayata norm ya da ortalama kavramını kazandıran istatistik dalıdır. İstatistik erken modern çağın başında “siyasal aritmetik” olarak başlar. Sağlam bilgiye dayalı devlet politikalarının geliştirilmesi amacıyla güden bu alan Hawkins’in 1829 yılında tıbbi istatistiği “sağlık ve hastalığın doğal tarihi için rakamlardan yararlanma” olarak tanımlanmasıyla istatistik kavramı devlet için bir veri kaynağı iken beden için bir ölçü kavramına doğru kaymaya başlar. Böylece beden ve sanayi arasındaki bağlantı kurulmuş olur. Bir sonraki adımda Quetelet, astronomların gözlemlerini kaydedip hatalarının ortalamalarını çıkararak bir yıldızın yerini saptamak üzere kullanılan “hata yasası”nın boy ve kilo gibi insan özelliklerinin dağılımında da uygulanabileceğini fark etmesiyle “ortalama insan” kavramını formüle eder. Bu kavram zamanla toplumsal anlamda merkezi bir öneme sahip olur ve ortalama insan düşüncesi, ortadaki insanın bedeni, ortalama bir yaşam tarzının örneği haline gelir. Bu düşünce ile ortalama olan insan; bedeni, ahlakı ve yaşamı ile bir ideal haline gelmeye başlar ve ortalama insanın tüm özelliklerinin cisimleştiği birey o varlığın güzelliğini ve iyiliğini de temsil eder hale gelir. Bu tür bir insan romanlarda edebi bir karakter olabilir. Ya da ekonomik düzende üretimin bir parçası olan ortalama işçiyi ifade edebilir (Davis,2011:190).

Romanın burjuva sınıfının doğuşu ile geliştiği düşüncesinden hareketle (Meriç, 1998;129) insanla en çok ilgilenen ve onu işleyen sanat türü olduğunu söylemek mümkündür. Romanlarda ele alınan insan; sınıflı bir toplum yapısının kurguladığı, özendirilmeye çalıştığı ideal insan modelini somutlamayı hedefler. Romanlarda cisimleştirilen karakterler duygu, düşünce, beden, bakış açısı, çatışma, hayal kırıklığı, özlem vb. durumlarıyla roman sahnesinde kendini sergileme-tanıtma imkânı bulurlar. Bu sebeple Osmanlı ile başlayan Batılılaşma hareketi ve sonrasında Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin geleneksel yaşamdan farklı bir yaşam, değerler sistemi ve insan tipini hayata geçirme isteği romanların buna imkân tanıyan özellikleri sebebiyle kullanılmak istenir. Romanların bahsedilen özelliği veya etkili gücünü Fatih Andı şu şekilde ifade eder:

“Roman toplumun fertlerine içinde yaşadıkları şartların, geleneksel olanın sağladığı ortamın dışında alternatif ve ‘ideal’ yaşama biçimleri ve şartları

sunabilir; okuyucuya, kanatlanılacak yeni ufuklar gösterebilir. Ama bunu yaptırımcı olmadan, hayâlî ve yumuşak bir atmosferde gerçekleştirir. Okuyucuların büyük çoğunluğu, muhayyilenin sınır tanımaz genişliği içerisinde, kendilerini roman kahramanının yerine koyar ve farkında olmadan, ‘romanı yaşar.’ Romanın cazibesi de burada kendisini gösterir. İşte bu “yaşama hâli” hayâlî dünyadan çıkıp gerçek hayatta da sürmeye başlarsa, o zaman, birey için bir değişim, ‘yeniden yapılanma’ya başlayan bir hayat veyahut tam tersi ‘kayan bir hayat’ söz konusudur” (Andı, 2010:16).

Bu noktada tekrar norm kavramına dönecek olursak ideal kavramının özendirici, teşvik eden Andı’nın ifadesiyle romanlarda olduğu gibi “hayâlî ve yumuşak bir atmosferde” sunan bir yapısı varken; norm kavramının bunun tam tersine norma uyma, dışarıda bırakma ve zorlayıcı bir tarafı vardır. Norm kavramının esas alındığı bir toplumda engelliler ortalamanın dışındaki bireyler olarak görülüp norm dışı olarak kabul edilirler. Modern dünyanın kurguladığı hayatın tüm alanlarında kendini gösteren norm kavramı doğal olarak karşısında norm dışı olanları da inşa etmiş olur. Norm ve ortalamanın dışında kalan bireyler için bir takım olumsuz uygulamalar toplumun veya devletin norm kavramına atfettiği önem ve uyarılma isteği ölçüsünde etkili olmaya başlar. Bunların başında norm dışında olanları veya standart olmayanları norma uydurma girişimi olan ve yirminci yüzyılda yoğun bir şekilde uygulanan öjenizm uygulamalarından bahsedilebilir.

Yunanca “eugenes” kaynaklı kelime, soy arıtımı ve eksiksiz doğan anlamlarına gelir. Kavramı ilk olarak kullanıp üzerinde düşünceler geliştiren Francis Galton “İrkin doğuştan gelen niteliklerini geliştirmek ve bundan en fazla faydayı elde etmeyi sağlayan tüm etmenlerle uğraşan bilim dalı” olarak tanımlar. Bu tanımdan hareketle öjeni düşüncesinin temel amacı toplumu geliştirmek bu gelişimi sağlarken de gelişmenin önünde engel olarak görülen durumları ortadan kaldırmaktır. Gelişmeyi arttırmak için “fit” insanların çoğalmasını sağlamak “unfit” olan niteliksiz, fiziksel ve zihinsel eksikliği olanların ise çoğalmasının önüne geçilmesi, dışlanması, toplumdaki soyutlanması gibi uygulamaları beraberinde getirir(Çağlı, 2011: 9).

Öjenizm anlayışı Nazi Almanyası’nda çok sert uygulamalar halinde hayata geçirilirken farklı ülkelerde şiddeti farklı derecelerde etkili olan uygulamalar halinde bir seyir izler. Diğer taraftan öjeni düşüncesi sadece siyasal bir alanın yok etme, yok sayma anlayışı olmayıp bu anlayış siyasal ve kültürel alanlar gibi hayatın tüm

noktalarında kendine yer açar. Ortaçağ'da öldürülen, cadı olarak görülüp yakılan sakat bireyler modern çağda norm dışı kabul edilerek bir takım tıbbi ve siyasi müdahalelerle yok edilmeye çalışılır. Almanya'da çok sayıda insanın yok edilmesi olarak görülen öjenizim uygulamalarının İngiltere'deki yansıması zihinsel engelli kişileri kontrol altına almak için çıkarılan kısırlaştırma yasasıdır. Kısırlaştırmanın uygulanacağı sakatlarla ilgili bir de liste hazırlanır ve bu listede kalıtsal zihinsel engelliler, şizofrenler, epilepsi hastaları, kolera, sağırlık, körlük, bedensel bozukluk taşıyanlar ve alkolikler yer alır. Galton'un gündeme getirdiği düşünce ile "ideal" kavramı yeniden tanımlanmaya başlanır. Norm kavramının insan bedenine uyarlanması ile ortalamadan sapma veya sapkın beden fikri gündeme gelir. Bu beden fikri üzerinden norm fikri beden kalıplardan geçirilerek normal beden olması gerektiği düşüncesini ve kendi ideal kavramını oluşturur (Davis,2011: 198).

Bu noktada ideal ve norm bedene dair verilen bilgilerin sosyal ve siyasi alanın merkezde tutularak söz konusu edildiği düşünülebilir ancak alt söylemde bu bakış açısının düşünsel, felsefi boyutuyla hayatın tüm alanlarına yansıdığını söylemek ve vurgulamak gerekir. Bilimsel ve felsefi düşüncede meydana gelen değişim, iktisadi dönüşümü sağlar. Örneğin kapitalist sistemde üretim, verim ve standardizasyon kavramları önemlidir. Marx'ın geliştirdiği emek değer teorisinde işçinin üretimde hesap edilen verimi gerçekleştirmesi beklenir. Belirli bir formda çalışan bireyin geriye kalan sosyal yaşamı yine modernliğin belirlediği etkinliklerle ve zevklerle şekillenir. Başlarda normun ideal olarak gösterilmesi, özendirilmesi söz konusu iken zaman içinde ideal olan bir mecburiyet hali arz etmeye ve gizli bir baskı unsuru olmaya başlar. Bu baskı unsuru kimi zaman belirli formların, tiplerin sürekli işlenmesi, beğeni unsuru olması anlamına geldiği gibi norm dışı olanların yok sayılmasını, ana veya yan, somut bir karakter olarak işlenmemesini de içerir. Yirminci yüzyılda kitleleri etkileme ve yönlendirme özelliği yüksek olan roman ve sonrasında televizyonun işlediği karakterler dikkate alındığında yapılan araştırmalar engelli bireylerin ya hiç temsil edilmediği ya da temsil edildiği durumlarda çoğunlukla kötü, dilenci ve varlığından memnuniyet duyulmayan tipler olarak işlendiğini ortaya çıkarmıştır (Elliott ve Byrd:348). Böylelikle sadece engelliler değil, tüm farklı olanlar hem söylemde hem de sosyal yaşamda dışlanarak ve bu

dışlanmanın sonucunda marjinalleşerek toplum içinde konumlanmaya başlarlar. İster dilin oluşturduğu baskı ve kategorizasyonlar, ister sosyal yapının içerisinde dışlanmışlığa uğrama ve etiketleme bu marjinalleşmeyi besleyen faktörler olarak karşımıza çıkar. *Siyah Deri Beyaz Maskeler* adlı kitabında Frantz Fanon'un anlattığı olay bu durumla ilgili olarak örnek gösterilebilir:

“ ‘Zenciye bak, anne zenciye!.. Hiişt, şimdi kızacak!.. Ah, kusura bakmayın bayım, sizin de bizim gibi medeni bir insan olduğunuzu bilmiyor... ’

Vücudum, yayından boşalmış gibi gevşer, dağılır, renkten renge girer ve bu beyaz kış gününün ortasında bir yas anıtı gibi donup kalırım orda. Bir hayvan türüdür Zenci, aşağılık, alçak bir yaratıktır o, bir Zenciden daha çirkini düşünülemez; Zenciye bak Zenciye! Hava soğuk, Zenci titriyor, Zenci titriyor, çünkü hava soğuk, küçük oğlan titriyor, çünkü korkuyor Zenciden, Zenci titriyor soğuktan, soğuk kemiklerinize işliyor, siz titriyorsunuz, küçük şirin çocuk titriyor korkudan, çünkü sanıyor ki, Zenci titriyor öfkesinden ve soluyor burnundan ve annesinin kollarına atılıyor küçük beyaz oğlan: beni yiyecek, anne, kara adam yiyecek beni!’ (Fanon,1996,110).

Ezilenlerin psikolojisi ve yabancılaşma konusunu dile getiren bu anekdotta siyah bir adamın karşıdan karşıya geçerken; beyaz çocuğun onu gördüğü için korkarak annesine sarılması ve bu olay karşısında siyah derili olmaktan dolayı adamın varlığını sorgulaması, başkasına verdiği korkuya kendinin bir katkısı olmaması, bu durumu engellemek için bir imkâna sahip olmaması ve yaşadığı çaresizlik durumu aktarılmıştır. Böyle bir tepkiyle karşılaşıldığında “bir yas anıtı gibi donup kalma” hali toplum içerisinde farklı algılanan, anormal bulunan, korkulan tüm bireyler için yaşanan bir süreçtir. Kişiler bu durumu engellemek için herhangi bir değişimi gerçekleştirmeye muktedir değildirler. Ne olmayan kolun, bacağın yerine uzuv konabilir, ne de siyah olan deri beyaza dönüştürülebilir. Oysaki; damgalayan, aşağılayan toplum dilini, davranışını değiştirebilir. Yanlış ve olumsuz ön yargı üreten iletişim kanallarını doğruya sevk edebilir. Ön yargıların oluşumunda ebeveyn tutumları en önemli etkenlerden biridir. Bebekler yeni bir ses duydukları veya korktukları vakit hemen annelerinin yüzüne bakarlar. Annenin yüz ifadesine göre sakinleşir ve duygularını kontrol etmeyi öğrenirler. Anlatılan olayda ise korkan çocuk daha önceden siyah derili bir adamdan zarar gördüğü için değil annesinin ses tonu ve tutumlarının sonucu kendinde oluşan ön yargı sebebiyle korkmaktadır.

Kendinden korkulan kişi için ise durum daha dramatiktir. Korkulan veya dışlanan bir varlık olarak kendini konumlandırma ve bu durum karşısındaki çaresizlikle zaman içerisinde bu kimliğe bürünme hali engellilerin de yaşamış olduğu durumlara benzer bir durumdur. Ön yargı ve tutumları oluşturma noktasında bir diğer önemli etkiye sahip romanların modern olan insan tipini anlatma ve gizli baskı unsuru olarak temsil etme özelliğini Davis, şu cümlelerle ifade eder:

“Kanaatimce hemen her romanda beden denen alanın irdelendiğini, fiziksel, zihinsel ve ulusal farklılıklara odaklandığını görebiliriz. Normalliğin hegemonyasını sağlamlaştırma yönündeki bu faaliyet, sakatlık konusunu edebiyatta yerli yerine oturtma yönünde harcanan bu çabalara ilaveten daha fazla dikkat gerektiren bir faaliyettir” (Davis,2011:207).

Roman, ideolojiyi üreten bir tür olarak ele alındığında bunun doğal sonucu olarak sanayileşmenin sağlanmasında bir araç olarak görev alıp normalleştirme misyonu üstlenmesi, sadece Batı toplumları için değil Doğu toplumlarının modernleşme süreci için de geçerli bir durumdur. Davis’in bahsetmiş olduğu normalliğin hegemonyasını edebiyatla yerine oturtma çabasının romanlarla gerçekleşmesi ve romanlardaki normallik kurgusunun ideolojiye dönüşmesi açısından bakıldığında Türk edebiyatında ilk roman örneklerinden başlayarak Cumhuriyet sonrası döneme kadar olan romanlarda belirli konu ve kahramanların sürekli işlenişini anlamlandırmak mümkün hale gelmektedir.

“Cumhuriyet Türkiyesi’nin ‘modernlik’ yaklaşımı, II. Meşrutiyet’in ‘modernleşme’ isteğinden oldukça ayrılmıydı. 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın başında Batı’ya yönelme isteği, Batı’nın belirleyici olması nedeniyle ivedi alınan önlemler paketi içinde kısa vadeli kalmış, Osmanlı İmparatorluğu’na geleneğiyle hesaplaşma zamanı tanımamıştır. Cumhuriyet’le birlikte ‘modernleşme’ ,başat bir karar olarak modernizmi ve geleneği sorgulamayı zorunlu hale getirmiştir ve bu sorgulama geçmişten uzaklaşma kararıyla sonuçlanmıştır” (Yaman, 2009:203).

Osmanlı modernleşmesinin Fransa’ya, Cumhuriyet modernleşmesinin Almanya’ya dönük olan yüzü ve yansımaları sadece edebiyatta değil her alanda kendine ait formlar oluşturur. Sonrasında meydana gelen değişim siyasi, mimari, idari vb. bütün alanlarda yeni örneklerini sergilemeye başlar ve birbirine hassas dengelerle bağlı bir yapı inşa eder. Mimari alandaki değişimin edebiyatla olan ince bağlantısını Haydar Fevzi şu cümlelerle ifade eder:

“Yağkandili, karanlık odalar, dağınık saçlar kalktıkça dünyanın şiiri azalıyor. Yani ölüm kokan şiir azalıyor. Uçuk benizli, öksüren, bayılan ‘esiri sevgili’ şiiri ölüyor. Bunun yerine hayatın, kanın şiiri geliyor... Eski evlerde mehtabın saltanatı vardı. Şimdi her tarafı camlı binalarda güneşin saltanatı başlıyor” (aktaran Yaman,2009:219).

Osmanlı gelenekselliği avlusu olan küçük pencereci taş binaları, ay ve mehtabı, ideal olanı estetik kabul ederken Cumhuriyet modernliği büyük pencereleri, camlı apartmanları, güneşi ve normal olanı estetik kabul etmektedir. Sonuç olarak modernizmin zihni ve sosyal düzlemde dayatmış olduğu norm kavramı hayatın tüm alanlarına yayılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilimsel, kültürel, mimari, tıbbi, siyasi alanlarla ilgili verilen örnekler norm kavramını somutlaştırma çalışmalarının birer göstergesi olarak okunabilir. Edebiyata olan yansıması ise romanlar üzerinden temsil olunarak somutlaşmaktadır.

1.4. Engelli Karakterlerin Romanlardaki Serüveni

Engelli karakterler Avrupa’da yazılan ilk roman örneklerinden itibaren romanlarda bir şekilde yer almışlardır. Romanın çıkış yeri olan Batı toplumlarında verilen birçok roman örneğinde yazarlar farklı konum ve karakterlerde engelli olan bireyleri işlemişlerdir. Bu işleyiş şekillerinde dikkat çeken unsur engelli karakterlerin iyi-kötü, çirkin-güzel, normal-anormal kategorizasyonunda konumlandırılma şekilleridir. Konuyla ilgili olarak temsil etme imkânına sahip olan hem Avrupa hem de Türk romanlarından örnekler verilecektir.

Don Quijote on sekizinci yüzyılla başlayan roman serüveninin baş kahramanıdır. Bu karakter ile birlikte ele alınan “delilik” hâli edebiyat ile olan ilişkisi açısından ayrı bir önem taşır ve uzun süre tartışılan eser olma özelliğine sahiptir. Bu durumu Foucault, zihinsel engellileri kastederek XVII. yüzyıl başı edebiyatında artık bu kişilerin kendi trajik gerçeği içinde ve öte dünyayla kurulan bağlantı içinde değil yanlısamaların mizahı içinde ele alınmasına bağlar. Kastedilen şey engelli bireyin ceza olarak değil cezanın imgesi olarak kullanılmasıdır. Hamlet ve Don Quijote karakterleri Foucault’un tespitiyle edebiyatın içinde, aklın ve gerçeğin merkezinde yer alırlar. Şövalye kimliği ile sahneye çıkan Don Quijote, hayal gören saplantıları

olan bir karakterdir. Hamlet ise planlar kuran, olmadık cinayetler işleyen, tuhaf davranışlar sergileyen biridir. Bu karakterler üzerinden delilik imgesi ile çeşitlenen; hayal gücü yüksek, kendini boş yere beğenen, adil ceza ve umutsuz tutku çılgınlığı şeklinde olan delilik tipleri ortaya çıkıp işlenmeye başlanmıştır. Hayal gücü yüksek olan “romanesk tarzda belirlenme yoluyla delilik” te yazarların yaptığı şey, başka bir zamanın sorgulandığı ancak aynı zamanda insani hayal gücünün sınırlarını zorlayan ve bunları garip bir uyum içinde kurgulayan delilik şeklini aktarmaktır. “Kendini boş yere beğenme deliliği”nde ise yoksun olduğu bütün ahlâki erdem ve üstünlerin kendinde olduğuna dair vehmetme şekli söz konusudur. Bir diğer şekil olan “adil ceza deliliği”nde sinir ve gönül bozuklukları yaşayan ancak manevi dünyaya ait bağları ve güçleri olan tipler anlatılır. İşlenen delilik hali, egemen olunamayan meczupça sözleri söylerken gizli gerçekleri ve vicdanı dillendirmektedir. Sonuncu delilik tipi olan “umutsuz tutku çılgınlığı” nda hayal kırıklığı yaşatan aşk ve aldatılmışlığın çılgınlıktan başka çıkışı olmayan hali işlenmektedir (Foucault, 2006: 73-77).

Farklı engel gruplarına ait örneğin bedensel engellilerin romanlardaki yer alışı şeklini araştırdığımızda ise bilinen eserlerle karşılarız:

Notre Dame’ın Kamburu adlı roman 1830 yılında Victor Hugo tarafından yazılmıştır. Romanın baş kahramanı Quasimodo kiliseye bırakılmış ve ismi Fransızca’da “eksik ve tamamlanmamış” anlamına geldiği için kendini bulan papaz tarafından bu ad verilmiştir. Fiziksel rahatsızlığından dolayı çirkin bulunan Quasimodo, yazar tarafından insani duyguları olan, çelişkiler yaşayan ve kötülerle mücadele eden bir karakter olarak kurgulanmıştır(Hugo,2009).

Gustave Flaubert’in 1857 yılında basılmış olan romanı Madam Bovary’de ise roman kahramanları arasında yer alan Hippolyte karakterinden söz edilebilir. Madam Bovary eşini sevmeyen ancak eşi bir başarı gösterirse etkilenip sevebileceğini düşünen hırslı bir kadındır. Romanda engelli karakter olan Hippolyte’nin sakat ayağını ameliyatla düzeltmesi için cerrah olan eşini ikna eder. Ancak başlarda başarılı geçtiği düşünülen ameliyat, ayağın kangren olması ve bacağı kesilmesiyle sonuçlanır(Flaubert, 2006:166) .

Roman, modern tıbbın yükselişe geçip insan bedeni üzerinde bilimsel olma adıyla her türlü tasarrufta bulunma hakkını kendinde gören medikal modelin etkili olduğu dönemde yazılmıştır ve roman, tam olarak medikal modelin eleştiri aldığı noktalara temas etmektedir. Romanda topal olan Hippolyte, ayağının durumundan rahatsız değildir ve ameliyat olmak gibi bir düşüncesi yoktur:

“Bacağıyla birlikte hemen hemen düz bir çizgi halinde inen bir ayağı vardı ama, ayağı yine de içeriye dönüktü; öyle ki ayak aşağıya doğru kıvrık olmakla beraber oldukça da içeriye dönüktü. Bir at ayağı iriliğindeki bu sert derili, kuru kaslı, kocaman parmaklı ayakla –ki kara turnaklar da bunun üzerinde nal çivileri gibi duruyorlardı- bizim topal sabahtan akşama kadar ceylan gibi sekiyordu. Alanda, aksak ayağını öne doğru atarak, arabaların çevresinde devamlı zıpladığı görülüyordu; topal bacağının ötekenden daha sağlamış gibi bir hali vardı. İş yapa yapa, sabır gibi, güç gibi manevi bazı yetenekler edinmişti sanki. Hippolyte’de, ağır bir iş verildiği zaman, en çok bu ayağına yükleniyordu” (Flaubert, 2006:161).

Ancak bu ameliyat üzerinden ün kazanma derdinde olan doktor ve bu ünün getirisinden faydalanmayı uman Emma ve kasababın ileri gelenleri bilim adına onu ikna etmeyi başarırlar. Bunu yaparken kimi zaman psikolojik baskı kurarak kimi zaman daha dinç ve hoş biri olacağına dair teşvik edici bir dil kullanırlar:

“ ‘Hem, sen erkek değil misin be? Ya savaşa gitseydin, asker olsaydın halin n’olacaktı?.. Ah Hippolyte, ah!’ Sonra: ‘Bu inadını, bilimin iyiliklerini böyle körü körüne reddedişini anlayamıyorum vallahi’ diyerek uzaklaşıyordu” (Flaubert, 2006:161).

Hippolyte ameliyata razı olduktan sonra çok büyük acılar çeker, bacağı kangren olup vücuduna yayılmaya başlar ve sonunda öleceği korkusuyla bacağına kesilmesine karar verilir. Tüm bunlar hakkında karar verilirken romanda Hippolyte saygı duyulmayan biraz aptal görülüp biraz merhamet edilen biridir:

“Hippolyte düşünüyor, gözlerini aptal aptal sağa sola deviriyordu” (Flaubert, 2006:160).

Roman örneklerinden de görüldüğü üzere karakterler kimi zaman kötü, kimi zaman toplumsal ön yargıların yansıması olarak çirkin kimi zaman da merhamet duygusu ile yaklaşılabilir karakterler olarak resmedilmişlerdir. Bu karakterlerle ilgili

olarak, Elliot ve Byrd' ın “Media and Disability” adlı çalışmalarının edebiyatla ilgili bölümünde şu tespitler yer alır:

“Edebiyat uzun süre engellilerle ilgili yanlış bilgilendirmelerin kalesi olmuştur. Bu durum engelliliğin çok sık sembol olarak kullanılması ve psikolojik anlayışın karakterlerle somutlaştırılması sebebiyledir. Başlıca karakterlere bakıldığında Moby Dick’i takip işini saplantı haline getirmiş, kaba gaddar, yara izleri olan ve bir bacağı olmayan Kaptan Ahab karakteridir. Shakespear’ın kambur III. Richard cinayetleri ve Macbett’in ihaneti boyunca aklı selimini sorgulaması daha eski eserlerdeki örneklerdir. Yine Oedipus’un ailesine karşı işlediği günah için kör edilmesi engelliliğin ceza olarak görüldüğünü sembolize eder. H. Lawrence Lady Chatterly’in kötü durumunu tasvir etmiştir. Bu durumun nedeni belden aşağısı felç olan ve ruhunun olmadığına inandığı kocası sebebiyledir. Mitolojide Vulcan (Ateş tanrısı) buruşmuş bacaklarıyla Olympus dağındaki sözde tanrılara hizmet ederken komik durumları ile betimlenmiştir” (Elliot ve Byrd:349).

Elliot ve Byrd’ın eski metinlerden Victor Hugo’nun Quasimoro karakterine kadar roman örnekleri ile ilgili olarak vurguladıkları husus, engelli bireylerin temsilinde çoğunlukla kötü karakterler olarak gösterilmiş olmalarıdır. Bu sebeple engellilerin kötülenmesinde, olumsuz algı ve ön yargı oluşumunda etkisi olan romanların “yanlış bilgilendirmenin kalesi olma” durumu uzun süre devam etmiştir. Kale benzetmesindeki isabetli tespitte olduğu gibi ön yargı oluşturan bu romanlar aşılması zor, kalın duvarları olan bir yapı olma özelliğini benzer karakterleri sürekli işleyerek uzun süre taşıyıp direnmiştir.

Romanlarda engellilerin mevcut olma durumu ile ilgili Davis’in: “Romanlarda sakatlık bir şekilde ortaya çıkıyorsa, nadiren merkezi düzeyde temsil edilir” (Davis,2011:201) tespiti bir diğer önemli noktadır. Bütün toplumlarda ortalama olarak genel nüfusun yüzde on veya on ikilik bir kısmını oluşturan engelli bireylere romanlarda yer verilmemesi ancak bilinçli bir yok sayma durumu ile açıklanabilir. Romanların işlediği konuya göre toplumda mevcut olan bir özneyi veya olguyu yok saymanın mümkün olmadığı zamanlarda ise daha çok olay örgüsünü yönlendirmeyen figüran karakterler olarak yer verilir. Esasen romanlarda engelli kişilerin bedenlen yokluğu bir şekilde mümkün hale getirilse bile söylemlerden silmek mümkün değildir. Bu sebeple engelli karakterin yer almadığı bir romanda dahi satır aralarında

bir yer alış söz konusudur diyebiliriz. Bu durumu tespit etmek için metinlerin bu dikkatle okunması gerekir.

Dilin ve metnin içerisinde yer alan engellilik anlatımın tespitiyle ilgili olarak daha önceki bölümlerde yer verilen Evliya Çelebi'nin hidrosefalisi olan çocuğu tasvir ettiği bölüm örnek gösterilebilir. Anlatıdaki engelli çocuk ve özellikleri bu konuyu araştıran ve bu dikkatle okuyan bir göz tarafından tespit edilebilir. Bahsedilen durum ise sadece okuma pratiğimiz içinde yer almaz; görme ve işitme pratiğimizde de farkında olmadan yaptığımız bir edimdir. Bir sokaktan geçerken kişiler mesleklerine, yaşlarına, ilgilerine göre başka başka şeyleri görür ve dikkat kesilirler. Çocukların çocukları görmesi, mimar olan birinin yapılara dikkat etmesi vs. gibi önemli ve öncelikli bulduğumuz şeyler ilk önce dikkatimizi çeker. Romanlar da biraz bu dikkatle okunduğunda daha önceden fark edilmeyen karakter, olay, duygu vb. özellikleri ile gün yüzüne çıkıp bilgi verirler. Elbette romanları temelde edebi bir tür olarak ele almak gerekir ancak salt bir tür olarak sınırlamak romanların yazıldığı dönem ve toplum ile ilgili olarak taşıdıkları önem derecesini azaltmak olur.

Romanlarda engellilerin işlenişi ile ilgili Davis'in bir diğer önemli tespiti, engelli kişilere olan ön yargıların romanlarda cisimleştirilmesi (Davis,2011:201) meselesidir. Her toplumda önemli bir oranın engellilik tanımlamasının içerisinde yer alması söz konusu ise de bedensel ve zihinsel engeli olanlara karşı rahatsız edici bakış veya merak, ön yargılı olma vb. tavırlar yaygındır ve bu ön yargı ve olumsuz düşünceler sosyal yaşamda romanlardaki kadar kolay dile dökülmezler. Diğer taraftan olumsuz tutum ve ön yargılar çoğu zaman ön yargılı olduğumuz özne veya nesne ile karşılaşılmamış olursa bile edinilme özelliğine sahiptir. Tanımadığımız bir yer, insan veya olayla ilgili olarak bu tutum ve ön yargılara nasıl sahip oluruz? diye sorgulandığında görülür ki; çevremizdeki insanlar, kitle iletişim araçları ve okuduğumuz romanlar vb. metinler az veya çok bir bilgi sunar ve tutum sahibi olmamızı sağlar. Bu durumla ilgili olarak yapılan bir araştırmada: iki ile altı yaş arasında iki yüz otuz çocuğa engelli bir çocuğun resmi gösterilerek engelli çocukla oynamayı isteyip istemedikleri sorulur. Dört ile altı yaş arasındaki çocukların iki ile dört yaş arasındaki çocuklara göre daha çok reddetme davranışı sergiledikleri görülür. Dört-altı yaş arasındaki çocukların ebeveyn tutumlarından diğer gruba göre

daha çok etkilendikleri kabul edilerek anne ve babalarının, engelli bir çocukla karşılaştığında uzak durmalarını isteme, davranışsal bir durum olmasa bile ses tonu ve duygularla çocuklar üzerinde engellilere karşı ön yargı oluşturmada oynadıkları rol ortaya çıkartılmış olur (Özyürek,2000:4). Araştırmanın sonuçlarından hareketle ön yargıların doğuştan getirilen duygular olmadığı çevreden etkilenme yaşı arttıkça oluştukları söylenebilir.

Ebeveyn etkisinin yanı sıra çocukluktan itibaren okunan hikâyeler, romanlar, medya vb. birçok kanal normal olanı empoze eder ve farklı ve normal kabul edilmeyenlere karşı ön yargılı olma, olumsuz tutum ve davranış geliştirme durumunu tetikler. Çocuk edebiyatında üslup ve dil açısından ön yargı oluşturan engelli karakterleri inceleyen Rubin ve Watson bir takım kalıp tipler belirlemişlerdir. Bu tipler: Acınacak tipler, kötücül olarak işlenen tipler, anlatımda atmosfer olarak kullanılan olay örgüsüne katkısı olmayan tipler, alay edilen ve nesne olarak sunulan tipler, kendine acıyan tipler, yük olarak temsil edilen tipler ve tecrit edilmiş tipler olarak sıralanır (aktaran Gürdal, 2011:46). Çok erken yaşlardan itibaren oluşmaya başlayan tutumların belirlenmesinde ebeveyn etkisinden sonra çocuk hikâyeleri belirleyici bir konuma sahiptir ve kalıp engelli tipleri incelendiğinde kötü tipler olarak ele alınmalarından dolayı olumsuz etkiye sahiptir. Bunun dışında televizyon ve film sektöründe yapılan araştırmalarda özürülere yönelik kalıp yargı oluşturan tipler belirlenmiştir. Acınacak, kötü, cesetten farksız, uyumsuz, etrafındaki kişiler için bir yük, ya da başarısız kişiler olarak işlenen tipler özürülülüğe yönelik ön yargı oluşumunda bir diğer önemli faktördür (Panol-Mcbride,2004). Romanlarda yer alan, kötülük yapma davranışının belli fiziksel veya ruhsal hastalığı olan kişilerce yapılması vb. durumlar ise dolaylı olarak engellileri kötü ve ceza olarak kabul etme veya korkulacak kaçınılacak bir durum olarak görme alt bilgisini satır aralarında vererek ön yargıları pekiştirmiş olur.

Konu ile ilgili olarak Leonard Kriegel, engellilerin Batı edebiyatındaki işlenişini ele aldığı çalışmasında Shakespeare'in III. Richard adlı eserini göz önünde bulundurarak şu tespitlerde bulunur:

“Shakespeare'den önceki ve sonraki Batı edebiyatı tarihinde önemli sayıda değişik varyasyonlar olmasına rağmen bu iki imaja eklenecek çok az bir şey

vardır. Kötürüm bir tehdittir ve merhamet toplayıcıdır. Hem lanetlenecek hem de acınacak bir şeydir. Sıklıkla acınırken lanetlenir” (Kriegel,1987: 31).

Romanlardaki engelliliğin temsili ile ilgilenen yazarların önemli gördükleri ortak nokta romanların yaslandığı yapıların normatif olma eğilimi taşıması ve okuyucuyu bununla özdeşleştirmeye yönlendirmesidir. Bu normatif olma durumunda hayatın, dünyanın, toplumsal cinsiyetin vb. orta niteliği sembolik bir biçimde üretilir. Anlatıdaki bu normal olmaya dair söylem doğal bir şekilde karşıtı olan ortalamaya uymayan, anormal olanı yani sakat bireyi de üretmiş olur. Bu konuda Davis; her edebi eserin normallik hegemonyasının bir sonucu olarak anormalliğe ve sakatlığa gönderme yaptığını söyler. Bu normallığın roman gibi birçok kanalla dayatılması, normallik ve anormallik imgelerinin işlenmesi, inşa edilmesi, yapıbozuma uğratılarak kendi imgesini yaratması ve güçlendirmesi açısından bakıldığında sakatların bulunmadığı bir roman bulmak zordur ve öteki olan bir şekilde romanlarda yer almaktadır(Davis,2011:203).

Kriegel romanlarda yer alan engelli karakterlerin temsili ile ilgili tespitleri bir adım daha ilerleterek engelli karakterlerin sosyal ve psikolojik imajlarının irdelenmesi meselesi üzerine yoğunlaşır. Romanlardaki işleniş ile ilgili vurguladığı husus, engellilerin kendilerini gösterirken eksik veya kusurlu kabul ettikleri taraflarını ön plana çıkarmaları ve karakterin temsilinde bedeninin eksik ve kusurlu tarafının duygu ve davranışlara kaynaklık etmesidir. Yazarların böyle bir anlatım ve tercihte bulunmalarını ise şu şekilde açıklar:

“Önemle belirtmek gerekir ki yazarlar genel olarak ‘normallerin’ avantajlı konumundan dünyaya bakarlar. Yazarlar kendilerini isyancı olarak görmeyi severler fakat ilgilendikleri isyancılar genellikle toplumun neyin arzu edilmediği anlayışını takviye ederler. Ve birçok yazar sakatlara ve tahammül ettikleri yaralara diğer ‘normallerde’ olduğu gibi aynı şüphe ve memnuniyetsizlikle bakarlar. Realite hayatta var olduğu için imaj da edebiyatta var olur ortaya çıkar” (Kriegel,1987: 33).

Yazarların normal olanın yanında yer alma ve anlatıcısı olma durumu konuyu Edebiyat Sosyolojisi açısından tartışılabilir bir zemine taşımış olur. Edebiyat eserlerinin toplumdan tümden ayrı ve kopuk olması mümkün değildir. Bu durum sebebiyle edebiyat kimi zaman toplumsal bir olayı açıklamaya imkân tanırken kimi

zaman da toplumsal bir durum edebiyat ile ilgili bir metni anlamaya yönelik imkân sağlar (Alver,2004:13). Bu sebeple romanlardaki engelliliğin temsili, bir taraftan toplumun konuyla ilgili bakış açısını yansıtırken diğer taraftan yazarın görmek istediği toplumsal ideali resmektedir.

Yazar böyle bir anlatı ve duruş sergilediğinde varlığına tahammül ettiği engelli kahramanlar bu temsilde pasif ve edilgen konumda olmak zorundadırlar. Bu konum gereği artık engelli kahraman kendi varlığının sınırlarını belirleyen tanımları kabul etmelidir. Romanda temsil edilen engelli karakter, normallerin dünyasında ayrı ve farklı olarak bir şekilde konumlanmış olsa da bu farklı olma durumuna sebebiyet veren eksiklik veya kusur onun remzini oluşturur. Taşdığı eksiklik onun adeta bir parçası ve kişiliğini oluşturan en önemli öge haline gelir ve “kötü” sakat rolünü oynamaktan başka bir seçeneği yoktur. Romanlarda kötülüğün remzi olan karakterlerin dışında “hayırsever” özürülü tipleri de mevcuttur. Bu tipler “normaller” için teskin edilmeyi sağlayan, sorun olarak görüldüğünde baş edilmesi en kolay olan tiplerdir. Bu marjinal tiplerin dışında özürlerini kendilerinin esası olarak görmeyen “realist özürülü” olarak adlandırılan tiplerden de bahsedilebilir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, modern zamanlarda yazılmış olan roman kahramanlarında bir tür sıradanlık söz konusudur ve kahramanlar idealize edilmiş dünyanın çerçevesi içine yerleşmeye çalışırlar. Bu çerçeveye bir şekilde ideal olanın dışında engelli karakter girmişse; çağın mücadele ruhuna uygun hareket eden “survivor engelli” tipleri olarak karşımıza çıkartılır(Kriegel,1987:34-35).Bu engelli tipinde engelli artık dış görünümüyle değil ama iç dünyası ile normallere yaklaşmış olur. Hayatta kalmak için mücadele eden, akılcı ve çıkarıcı davranan diğer karakterler gibi o da engelini olumsuz ve çözüm bekleyen bir faktör olarak görüp hayatta kalmaya, güçlü olmaya çalışan bir varlık olduğunun bilincinde hareket eder. Kimseden merhamet beklemez, kendi de kendine acıyarak zaman kaybetmez. Elde edilmesi gereken başarı, yapılması ve kazanılması gereken neyse onun yolunda mücadele edendir.

Batı romanlarındaki örnekler üzerinden yapılan bu değerlendirmelerden sonra Türk romanlarından da örnekler verilecektir. Ancak bundan önce romanın bu

coğrafyada ortaya çıkış sürecini hatırlamak gerekir. Fatih Andı bu süreci şöyle özetler:

“Romanın Türk edebiyatına girişinde izlediği seyir, toplumumuzun Batılılaşma serüveniyle bir paralellik içerisindedir. Önce bir doğulu ilgisi ve idrakiyle bu ‘Batılı’yı tanıma... Arkasından tercüme ve adaptasyon devresi..ama el yordamıyla..Sonra taklit.. Ve nihayet onun gibi olduğu iddiası..”
(Andı,1996:26).

Bu özellikleri sebebiyle özellikle on dokuzuncu yüzyıl örneklerinde romanlar, toplumun aynası olarak değil Batılı hayat ve insan anlayışının edebi zeminde dayatılması olarak karşımıza çıkar. Romanlardaki engelli bireyler ile ilgili durum ise aynı doğrultuda bir taklit edilişi sergiler. Konuyu zihinsel engelliler üzerinden araştıran Narlı şu tespitte bulunur:

“(…) Türk roman ve öyküsündeki delilik kurgusu ve dili, neredeyse bütünüyle Modern ve postmodern dönem batı deliliğinden gelir.”
(Narlı,2013:65)

İlk roman örneklerinin taşıdığı bir takım yapısal ve anlatım ile ilgili eksiklikler göz önünde bulundurularak konuyla ilgili temsil etme imkânına sahip olan romanlar seçilmiş ve belirli yazarların romanları üzerinden engelli karakterlerinin işlenişi ile ilgili okumalar yapılmıştır. Bu amaçla Ahmed Midhat Efendi, Peyami Safa ve Yakup Kadri'nin romanlarındaki karakterlerle ilgili yapılmış tezler incelenerek engelli karakterler tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Ahmed Midhat Efendi'nin Hikaye, Roman ve Tiyatrolarında İnsan” adıyla Ali Yıldız tarafından yapılmış olan doktora tezinde, Midhat Efendi'nin eserlerindeki karakterler: cinsiyet, medeni durum, milliyet, din, eğitim, meslek, iyi kötü olma, tekrarlanan karakterler, zihniyet ve anlayışları üzerinden değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili öne çıkan, *Çengi* adlı romanda yer alan Daniş Çelebi karakteridir. Yazar bu karakter için “meczip” ifadesini kullanır ancak eserdeki vurgu engelli bir karakterden ziyade Don Quijote karakterinde olduğu gibi hayal âleminde yaşayan birini anlatmaya çalışmaktır (Yıldız, 1999:137).

Peyami Safa ile ilgili olarak, Şeyma B. Kuran'ın “Peyami Safa'nın Romanlarında Şahıslar Kadrosu” adıyla hazırlanmış doktora tezinde: *Sözde Kızlar*,

Şimşek, Mahşer, Bir Akşamdı, Canan, Dokuzuncu Hariciye Koşuşu, Fatih-Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı, Biz İnsanlar, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu ve Yalnızız adlı romanları: kimliği, konusu, özeti, şahıslar kadrosu başlıkları altında ayrı olarak incelenmiş ve değerlendirme bölümünde incelenen romanlardaki karakterlerle ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır.

Peyami Safa'nın romanlarında engellilikle ilgili olarak *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* dikkat çeken bir örnektir. Romanın kimliği ve konusu ile ilgili bölümde hasta bir insanı ve onun mücadelesini anlatan bir roman olduğu bilgisi verilerek Tanpınar'ın "acının ve ıstırabın yegâne kitabı" dediği ve sonrasında *Edebiyat Üzerine Makaleler* adlı kitabında yaptığı yorumlar aktarılmıştır:

"Okuyup bitirdiğim zaman, edebiyatımızın bu uyuşuk havası içinde böyle bir kitabın nasıl olup da bir romancı kısır kopyacı bir muhayyilenin tabii malikanesi olan cicili bicili salonları, otomobil gezintilerini, kıranta bekarlarla, muhteris kızların aşklarını bir tarafa bırakıp da alil ve sakattan, hastaneden bahsedebiliyor. Bu sahifelerde ne ayışığında buse, ne zarif ve kibar çay alemleri, ne baygın gözlü âşık ve ne de gurbette hatıra tutan afif ve sadık sevgili vardı. Ve güzellik namına kazanılmış birer zafer addedilecek bu yoklukların yanında, insan hakiki acıyı, ıstırabı, bir gölge halinde bile olsa, seferberliğin aç İstanbul'unu buluyor" (aktaran Kuran,2005:134).

Tanpınar bir taraftan romanı överken diğer taraftan da hayatın gerçeklerine sırtını dönüp izole edilmiş hayatlarında mutlu olan ve hayali romanlar yazan dönem yazarlarını eleştirmiştir. Yüz çevirdikleri manzarada uzun ve yorucu savaşlardan çıkmış bir halk, yapılan devrimlere uyum sağlayamamanın getirdiği sosyal sorunlar, yoksulluk vb. birçok problem yer almaktadır.

Tekrar Peyami Safa'nın romanı ile ilgili notlara dönecek olursak, romanda hasta veya sakat kalma korkusu taşıyan birinin o döneme kadar işlenmemiş konusu ile taşıdığı önemin yanında böyle bir tercih edilişin yazarın hayatı ile ilgili izler taşıdığına ve roman kahramanı ile hayatının benzerliğine şahit oluruz. Bu benzerlik Cahit Sıtkı Tarancı'nın, Peyami Safa'yı ve eserlerini tanıttığı kitabında yine onun dilinden şu sözlerle anlatılır:

"Benim şuurum bir facia atmosferi içinde doğdu. Ben iki yaşında iken, babam ve kardeşim Sivas'ta on ay içinde öldü. Böyle kısa fasılayla hem kocasını hem çocuğunu kaybeden bir kadının hıçkırıkları arasında kendimi

bulmaya başladım. Belki bütün kitaplarımı dolduran bir facia beklemek vehmi ve yaklaşan her ayak sesinde bir tehlike sezmek korkusu böyle bir başlangıcın neticesidir. Dokuz yaşında başlayan bir hastalık ve on üç yaşında başlayan hayatımı kazanma zarureti, beni edebiyattan evvel kendimi anlamaya ve yetiştirmeye mecbur bir küçük insanın tamamıyla hayatı zaruretlerden dolma bir terbiye, bir psikoloji ve felsefe merakı ile doldurdu.” (aktaran Kuran,2005: 136)

Yazarın ifadelerinden de anlaşıldığı üzere roman otobiyografik bir eserdir. Yazarın yaşadığı sakat kalma korkusunun yansımaları eser üzerinden rahatlıkla okunabilir. Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* dışında diğer eserlerinde felç geçiren, aklını yitiren, verem, kalp, şeker hastası olarak tanıtilan roman kahramanları Bir Akşamdı, Biz İnsanlar adlı romanlarında yer alır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun roman karakterleri ile ilgili olarak Emrah Akçay'ın hazırlamış olduğu “Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kişiler ve Karakterizasyon” adlı yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tezde, Yakup Kadri'nin dokuz romanında yer alan karakterler değerlendirilmiştir ve konuyla ilgili olarak öne çıkan *Yaban* romanında, sakat birinin yaşadığı iç hesaplaşmalar, halk-aydın arası meydana gelen çatışmalar yer almaktadır (Akçay,2012:138). Romanda savaş gazisi bir aydının köydeki yaşadıkları ana tema olarak işlenirken dönemin sosyal gerçekliğini oluşturan engellilik olgusu da ilginç bir şekilde resmedilir. Romanda tek kolu olmayan kahramanın köyde kendini farklı hissetmeyişi şu ifadelerle anlatır:

“Lâkin, bu köyde de hiç kimse kolsuz olduğumun farkında değil...Oysa, burada isterdim ki, farkında olsunlar. Zira, sağ kolumu, ben, onlar için kaybettim. İstanbul'da zilletim olan şey burada şerefimdir. Hatta, ilk günler Mehmet Ali ile köyde dolaşırken şuna buna rastgeldik mi, hemen sağ yanıma çevirirdim. Hele, yeni yetişen delikanlılara genç kızlara ne yapıp yapıp bu eksikliğimi hissettirmeğe çabaladım. Bu, benim son süsüm, son gösterişim, son çalımımdı. Beş on gün içinde o da gitti. Sağ kolumun yokluğu kimsenin takdirini celbetmek şöyle dursun, hattâ merhametini bile uyandırmadı. Acaba niçin? Bunu sonradan analdım: Zirâ, burada, sakatlık hemen herkese mahsus bir hal gibidir. Mehmet Ali'nin anası enikonu topallıyor. Salih Ağa'nın oğullarından biri kamburdur. Bekir Çavuş'un kızı kördür. Ben görmedim, fakat Mehmet Ali'nin söylediğine göre muhtarın karısını, adı bilinmeyen bir illet sekiz yıldan beri evirip kıvrımış, o kadar karmakarışık bir hale sokmuş ki bacaklarını kollarından, kollarını bacaklarından ayırmak imkanı yokmuş. Bütün vücudunda

canlı yalnız bir yeri kalmış. O da gözleri imiş. Muhtar her gün bağırmış ‘Bari oldu olacak, şunları da kapayıversene’. Bunlardan başka, köyün iki meczubu, bir cücesi vardı. Şimdi, düşünün, bu illet ve sakatlık yuvasından ben kendimi nasıl gösterebilirim?’ (Karaosmanoğlu,1993:16).

Yakup Kadri bu cümlelerle bir taraftan dönemin toplumsal gerçekliği ile ilgili bir durumu resmetmiş diğer taraftan da diğer yazarların bu gerçekliği yok sayışlarını gün yüzüne çıkarmış olur. Peyami Safa'nın sakat kalma korkusuyla bireysel olarak yaşadığı psikolojik ve felsefi sorgulamanın bir yansıması olan engelli ve hasta karakterlerin romanlarında yer almasından farklı olarak Yakup Kadri, toplumsal bir sorun olarak engelli karakterleri romanında cisimleştirmiştir.

Bahsi geçen romanların öncesinde Türk-İslam düşüncesini temsil eden eserlerde hasta veya engelli olan kişilerin, farklı bağlamlarda yer alışı söz konusudur. Konuyla ilgili olarak Narlı, Dede Korkut hikâyelerinde geçen, Deli Dumrul, Deli Kaçar, Deli Dünder, Deli Karabudak gibi kişilerin psikiyatrinin nevrotik tasnifi içinde yer almaktan ziyade yaptıkları delidolulukları yiğit, cesur, gözünü budaktan sakınmama gibi öfkesini kontrol edemeyen karakterler olarak yorumlamak gerektiğini söyler (Narlı,2013:58).Örneğin Dede Korkut hikâyelerinde yer alan Deli Dumrul, Azrail ile çatışılmayacağını bilmez ve güç yetiremeyeceği bir varlığa meydan okur. Hikâyenin sonunda tabiri yerinde ise akli başına gelir ve okuyucuya kıssadan hisse verilir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde ise birçok yerde “elsiz, dilsiz, gözsüz” ifadeleri geçer ve bu ifadeler hakir ve küçük görme unsuru olarak değil doğal bir dille ifade edilmiş olarak yer alır. Konuyla ilgili olarak Tasavvufi edebiyatın Divan şiirine kaynaklık ettiğini ifade eden Narlı, hem mürşit hem arif olan mutasavvıfların belirlediği bu edebiyatın “mezcup, deli” yönelik olarak “dış görünüme bakarak hüküm vermenin hakikate erememe düşüncesi” ile bütün İslam toplumlarında deliliğe karşı modern dönemlere kadar bir müsamaha oluşturduğunu dile getirir. Halk ve Divan edebiyatının konumlandığı bu duruştan Türk romanının doğuşuna varan süreçte on dokuz ve yirminci yüzyıl Türk edebiyatının yapısal karakterini Virgine'den, Crusoe'den, Sefiller'den; modern entelektüel yapısını da on dokuzuncu yüzyıl rasyonalizminden, pozitivistizminden almıştır. Geleneksel düşüncenin bakış

açısı ile oluşan deli/veli idraki ve bu idraki oluşturan toplumsal kimliğin esası tasavvufa dayanır. Modern Türk romanı ise bu kaynakla olan ilişkisini çok sınırlı tutmayı tercih etmiştir(Narlı, 2013:235).Bu tercihin sonucunda, engelli bireylerin toplumun bir parçası ve emanet olma bilinci ile korunanı olma durumundan modernleşme ile psikiyatri bilimin bakış açısına ve normlarına göre konumlandırılan bir düzleme geçilmiştir diyebiliriz

II. BÖLÜM

KÖYÜN KAMBURU ROMANI VE ENGELLİLİĞİN ANLATIMI

2.1.Kemal Tahir ve Köyün Kamburu Romanı

Kemal Tahir ele aldığı konular ve seçtiği kahramanlar açısından kendi döneminin yazarlarından ayrı ve farklı olma özelliği taşır. Yazarın hayat hikâyesi ise bu farklılığı açıklar mahiyettedir. 1910 yılında İstanbul’da doğan Kemal Tahir yüzbaşı olan ve emekli olduktan sonra da askerliğini devam ettiren babasıyla farklı şehirlerde çocukluğunu geçirir. Galatasaray Sultanisi’ne onuncu sınıfa kadar devam eden yazar annesinin vefatıyla okuldan ayrılır ve çalışma hayatına atılır. Avukat katipliği ve ambar memurluğu yapan yazar 1932 yılında gazeteciliğe ve o tarihten sonra farklı gazete ve dergilerde yazılar yazmaya başlar (Berksoy,2010:26).

Kemal Tahir’in hayatını etkileyen önemli olaylardan biri on iki yıl süren hapisane hayatıdır. 1938 yılında Donanma Davası ile başlayıp 1950 yılındaki genel affa kadar İstanbul Tevkifhanesi, Çankırı, Malatya, Çorum ve Nevşehir Cezaevleri’nde bir dönem geçirir. Bu dönemde Kemal Tahir okuyan, araştıran, etrafındaki insanları dinleyen, gözlemleyen bir yazardır. Yazdığı hikâyeler gazetelerde Cemalettin Mahir, Nurettin Demir müstear isimleriyle yayınlanır. Esir Şehrin İnsanları 1953 yılında, Göl İnsanları ve Sağırdere 1955 yılında kendi adıyla yayınlanır. 1957 yılında Körduman ve Rahmet Yolları Kesti romanları, 1958’de Yediçınar Yaylası, 1959’da Köyün Kamburu, 1962 yılında Esir Şehrin İnsanları, 1965’de Yorgun Savaşçı, 1967’de Bozkırdaki Çekirdek ve Devlet Ana, 1969’da Kurt Kanunu, 1970’de Büyük Mal ve 1971 yılında son romanı olan Yol Ayrımı yayınlanır. 1973 yılında vefat eden Kemal Tahir’in mahpushane yıllarında yazdığı ancak sağlığında yayınlamadığı Namuscular, Karılar Koşuşu, Damağası, Hür Şehrin İnsanları ve Bir Mülkiyet Kalesi adlı romanları eşi Semiha Demir tarafından yayınlanmıştır.

Kemal Tahir'in düşünce yapısı ile ilgili olarak Ertan Eğribel, Kemal Tahir'in mevcut düzen ve resmi görüşün dışında kalarak hem sağ hem sol tarafından dışlandığı ve kendisiyle de sürekli hesaplaştığını ifade eder. Romancılığı ile ilgili ise şu görüşlerini dile getirir:

“Kemal Tahir romanlarında drama düşmüş Türk insanının kısıtlanmışlığını toplum düzeyinde getirdiği çözümlerle aşma özelliğini öne çıkarmıştır. Türk insanının dramının dayattığı zorunluluk nedeniyle olaylara dayalı romanlar yazmıştır.(...) Romanın drama düşmüş insanını anlattığını söyleyen Kemal Tahir, tarih ve toplum yorumuyla örtüşen kendine özgü bir roman anlayışı geliştirmiştir. Kemal Tahir'e göre Türk toplumu Batı toplumlarına benzemiyordu. Bunun ötesinde Türk toplumunun çıkarları ve tarih içindeki gelişimi Batı'nın klasik gelişim çizgisinden farklıdır. Drama düşmüş insan tipi Doğu-Batı çatışması içindeki yerimiz ve rolümüz ile ilgilidir”(Eğribel,2010:17).

Kemal Tahir'i dönem yazarlarından ayıran temel özellik Türk toplumunu tarihsel süreç içerisinde ele alarak Batılılaşma sürecini toplumda oluşturduğu çelişkiler ve çıkmazlar yaşayan insan tipleri ve olaylar üzerinden yorumlamasıdır. Wellek'in bahsettiği eser üzerindeki etkili olan ikincil kaynaklarla ilgili olarak (Wellek ve Warren,2011) yazarın kendi biyografisi ve felsefi düşüncelerin etkisini Kemal Tahir'in eserleri üzerinden de okumak mümkündür. Osmanlı'nın son dönemlerinde doğmuş olması ve babasının askeri konumu, sonrasında Cumhuriyet değerleri ile karşılaşma ve sorgulamalar, ardından sosyalist görüşler ve hapisane hayatı, Nazım Hikmet'le olan yakınlığı ve Baykan Sezer ile olan dostluğu gibi bir takım başlıklar Kemal Tahir'in hayatı ve romanları ile ilgili önemli detaylardır.

Kemal Tahir, döneminin kalıp roman tarzının dışında romanlar yazar ve Batı'nın önerdiği çözümleri Türk insanına uygun bulmaz. Bu durumu şu cümleler ile ifade eder:

“Anadolu Türk insanı tarihi, Batı insanı tarihinin geçtiği aşamalara uğramamıştır. Bu sebepten insanların olaylar karşısındaki davranışları, duygularını meydana vuruşları Batı insaninkine hiç benzemez” (Tahir 1992a: 143).

Bu benzemeyişi ve toplumun taşıdığı gerçekliği yok saymayı romanlarında farklı karakterlerin dilinden eleştirir:

“Köyü değiştirmek gelmez bizim işimize...Düzenimiz bozular. Batıda kan gövdeyi götürüyor. Çünkü teknik geri tepti. Ya bizim gibi kağından uçağı atlamak isteyenlerin başına neler gelir? İlerde bu belaya bulaşsak bile mümkün merteye geç bulaşmalıyız! Onlar gibi kağından yayhıya, yaylıdan buhar kazanlı demir tekerleğı, ondan da otomobile geçerek...”(Tahir, 2009:36).

Kemal Tahir, Tanzimat’tan itibaren aydınlarımızın, yazarlarımızın romantizmin hayalî atmosferinde yazmayı tercih ederek kendi gerçeklerimizden uzak oldukları yorumunu yapar:

“(...) sıradan romancı ile büyük romancı arasındaki fark toplum gerçeğini roman gerçeğı haline getirmede zorlandığı yerdedir. Gerçekçi roman, insanları toplum yasaları içinde inceleyen, eleştiren, açıklayan böylece zenginleştiren araçtır” (Tahir, 1989a:90).

Kemal Tahir’in incelediğimiz romanı Köyün Kamburu, II. Meşrutiyet döneminden başlayıp 1930’lu yıllara kadar olan bir zaman dilimini kapsayan üçleme romanların içinde yer alır. Bu romanlarda üç kuşak, köy yaşamı içinde ve dönemin siyasal, sosyal olaylarına yer verilerek anlatılmıştır. Kemal Tahir seçtiğı karakterlerle ilgili olarak gerek diğeri romanları gerekse Köyün Kamburu romanı özelinde belirli kalıpları kullanmadan hayatın tüm alanlarına yansıyan gerçeklik bakış açısı ile yazmayı tercih eder:

“(...)Roman için seçtiğim Türk insanların, tarihsel oluşları içinde, ekonomik, sosyal, psikolojik gerçeklerini, hiçbir kalıbın kolaylığına sığınmadan arayıp bulmak zorundayım” (Tahir, 1992b: 312).

Kemal Tahir’in bu ifadelerinden hareketle romanın ana kahramanı olan Çalık Kerim karakterinin belirlenmiş bir engelli kalıbına göre değil yazarın Türk insanını oluşturduğunu düşündüğü tarihsel, sosyal ve psikolojik gerçekleri dikkate alarak yazmış olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.Köyün Kamburu Romanı Olay Örgüsü:

Roman, yüzyılın başında Çorum’un Narlıca köyünde geçmektedir. Parpar Ahmet on iki yaşında iken annesi ve babası öldüğü için Gavur Ali tarafından Laz

Ağalarına hizmetkar olarak Bafra'ya götürülür. Aradan yıllar geçtikten sonra Parpar Ahmet köyüne kara-yağız bir yiğit olarak döner. Yol yordam öğrendiğini gösteren davranışları, giyimi kuşamı köylünün takdirini kazanır. Tarlalarını ekip biçer, hayvancılık yapar, evin işlerini bir kadın kadar becerikli bir şekilde yapar. Bir gün tarlasının taşlarını ayıklarken komşusu İhsan Çavuş taşları temizlememesi yönünde öğütler verir. Bu durum tartışmaya sonra da köyün ihtiyar heyetinin de işin içine karışmasına ve Parpar Ahmet'in sürekli kızıp küfretmeye başlamasına kadar ilerler. Köyde bu durumdan sonra huzursuzluk ve kavgalar da baş göstermeye başlar. Olaylar sonrasında Parpar Ahmet tepedeki evine çekilir ve adeta sürgün edilir. Beş yıl kadar köyden sürgün edilmiş gibi yaşayan Ahmet yüzü gözü yara bere içinde kalır, durumu gitgide kötüleşir. Ona acıyan köylüler evlendirmeye karar verirler ve Topal Ayşe ile evlendirirler. Ancak evlilik işi de beklenen sonucu vermez ve Ahmet karısını dövmeye başlar. Muhtar ve ihtiyar heyeti duruma el koyar ve imamın "içine cin girmiş" demesi üzerine bağlanır ve bayılana kadar dövülür. Aynı gün karısı Ayşe doğum yapar ve kafası yamuk bir oğlu olur. O gün yediği dayaktan bayılan Ahmet'e bakmaya giden imam, Ahmet'in öldüğünü görür. Doğan çocuğa ise Kerim adı verilir ancak beş yaşında yürüyüşündeki farklılıktan dolayı köylü Çalık adını takar. Kerim yedi yaşına geldiğinde annesi Ayşe onu dua öğretilsin diye Uzun İmam'a götürür. Kerim, arada müezzinlik yapar ve Narlıcalılar kıtlık yılı geldiğinde Çalık Kerim'in eziyetine uğrarlar. Çalık Kerim, önce evdeki yiyecekleri silip süpürür, sonra da köye saldırır. Dayak da öğüt de kâr etmez. Annesinin isteği üzerine Kerim'i Yediçınar Yaylası'nın sahibi Çakır Kâhyaların Ömer Efendi, çoban Hanefi'nin yanına yardımcı olarak yerleştirir. Kerim burada birçok uygunsuz duruma şahit olur ve gördüklerini etrafına anlatmaya başlar. Kendi hakkında anlattıklarını duyan Uzun İmam, bu durumdan rahatsız olur. Çalık'ın öldürülmesi gerektiği konusunda köylüyü ikna etmeye çalışır. Öldürülmek istendiğini duyan Çalık, Uzun İmam'a her şeyi göze aldığını ya kendini medreseye götürmesini yoksa onu öldüreceğini söyler. Uzun İmam, köylülerin de isteğiyle Kerim'i Çorum Medresesi'ne götürür. Buradaki hocalar Kerim'i sınavdan geçirirler ve onu beğenerek medreseye alırlar. Kerim medresede on sene kalır ve seferberlik ilan edilince çalıklığının faydasını görerek savaşa katılmaktan kurtulur. Çalık Kerim, köye döndüğünde Muhtar Kadir Ağa ve Uzun Hoca artık yaşlanmışlardır. Abuzer Ağa ise karısı Emey sayesinde malını

arttırmıştır. Abuzer Ağa başkâtip ve tapucu ile birlikte yaylaya dönerken Çalık Kerim’le karşılaşır. Çalık Kerim tapucuyla girdiği iddiada ağacın tepesindeki kuşu vurarak bir tabanca kazanır. Kısa zamanda Çalık Kerim’in nişancılık ünü kasabaya yayılır. Musa Çavuş Narlıca köyünü haraca bağlamak için bir adamını gönderir. Hiç kimsenin beklemediği bir anda Çalık Kerim, Musa Çavuş ve Abuzer’e meydan okur. Uzun İmam’ın da desteğini alınca köylüyü haraçtan kurtarmak için silahlandırır. Musa Çavuş, beklemediği bu durum karşısında şaşırır ve Narlıca’yı affettiğine dair haber gönderir. Bu olaydan sonra Çalık Hafızın namı çevre köylere kadar yayılır. Çalık Kerim sonraları hastalara ilaç yapmaya başlar. Petek, Hasan Pelvan sıtma hastası olduğundan Çalık Kerim’den ilaç ister. Çalık Kerim yaptığı ilaçla Hasan Pelvan’ı öldürür. Daha sonra Petek’e birlikte dükkân açma teklifinde bulunur. Çalık Kerim köyün dışına Petek’le ortak bir çerçici dükkânı açar. Kısa zamanda çevredeki bütün köyleri dükkâna borçlu yapar. Zengin olan Çalık Kerim artık ünlü bir ağadır. Kazandığı paranın yarısını Petek Hanıma verince Petek’in de gözüne girmeyi başarır. Roman Çalık Kerim’in ile evlenmesi ile sonlanır(Tahir,1981).

2.3.Çalık Kerim Karakteri ve Engelliliğin Anlatımı

Romanın özetinden de anlaşılacağı üzere ana kahraman Çalık Kerim karakteridir. Roman, Çalık Kerim’in babası Parpar Ahmet’in hikâyesi ile başlar. Ahmet ile ilgili anlatılanlar Kerim’in durumunu anlamamıza yardımcı olur ve âdeta toplumda yer alan engelliliğin kuşaktan kuşağa geçen bir durum olduğuna dair yanlış inanın bir tezahürü gibidir. Bu durumun dışında yazarın Çalık Kerim’in hikâyesine babasının hikâyesini de dâhil ederek anlatması, ağılık kurumu ile ilgili babadan oğula geçen sistemde Ömer Efendi’nin hikâyesini Kenan Efendi ile devam ettirmesi vb. yazarın tarihsel süreklilik içerisinde olayları anlatmasının göstergesi olarak okunabilir. Parpar Ahmet’in annesi ve babası Sürgün Kırımı yılında üç gün arayla vefat ederler ve on iki yaşında olan Ahmet ortada kalır. Ahmet’i Gavur Ali’nin Laz ağalarına hizmetkâr olarak götürmesinden yıllar sonra köye “uzun boylu, geniş omuzlu garip-yiğit” olarak döner. Giyimi, konuşmaları, hali tavrı köylüde pek bir

hayret uyandırır. Ahmet tarlalarını yaz ekimine yetiştirir ve köylünün yardımıyla baba ocağını yeniler. Çalışkanlığı, becerikli iş yapışı ile köylünün takdirini kazanır ve konuşulmaya başlanır. Romanda ilk çatışma noktası Ahmet'in tarlasındaki taşları ayıklarken Sarı İhsan Çavuş'un müdahalesiyle başlar ve mevzu büyüyerek önce Muhtar Kadir Ağa ve Uzun Hoca arkasından bütün yaşlıların kendine taşları ayıklamanın zararına olacağı yönünde öğüt vermesine ve sonrada meselenin kavgaya sebebi olmasına kadar varır. Ahmet, komşusu İhsan Çavuş'un yolunu keser:

“Ben kendi taşlarımı ayıklamaktayım. Sen buna neden karıştın bakalım dayı?”(Tahir,1981:12)

İhsan Çavuş geçip gitmek ister ancak kurtulamaz. Ahmet çok öfkelenmiştir ve eli ayağı titremeye başlamıştır. Bu durumda iken İhsan Çavuş'tan dayak yer ve Narlıcalılar öve öve bitiremedikleri Ahmet'in öfkeli, küfürlü ve kavgalı haline şahit olmaya başlarlar. Uzun Hoca, Ahmet'in bu öfkeli halinden dolayı ona “Parpar” adını takar.

“Narlıca, bu herifin rezilliği yüzünden odada oturamaz, düğüne-cenazeye ‘ağız tadıyla’ gidemez, pazarı-odunu, tarlayı-değirmeni kavgasız gürültüsüz savuşturamaz olmuştur. Köy o zamana kadar, Kâhya Kadir Ağanın sızıltıya meydan vermeyen tutumu, Uzun Hocanın derin bilgisi ile anılırdı. Parpar Ahmet edepsizliğini, dayak yiye yiye, önce komşu köylere, oradan da Çorum kasabasına ulaştırdıktan sonra iş değişti. Artık yabanın iki para etmezleri gülüşerek laf dokunduruyorlardı..”(age 13).

Romanda Ahmet, İhsan Çavuş'un taşları toplaması ile ilgili müdahalesine kadar sıradan biridir. Sonrasında işin içine muhtarın, hocanın girmesi ile olay büyür ve öfke nöbeti geçirerek sorunlu biri olur. Öfkesi sonucu İhsan Çavuş ile olan kavgası ve dayak yemesi Ahmet'i başkalaştırır ve psikolojisi bozulmuş bir karakter haline getirir. Psikolojik rahatsızlıkların temelinde bu şekilde travmaların olması, hastalığı ortaya çıkaran veya çıkmasını tetikleyen başlıca unsurlar arasında yer alır.

Romanda Ahmet'in rahatsızlığının her geçen gün daha da ilerlediği, yaşanan olumsuz durumların köyün sınırlarını aşip çevre köylere kadar yayıldığı anlatılır. Bu durumdan rahatsız olan köylüler Uzun İmam'a başvurarak çare bulmasını isterler:

“Bir de ‘Zibidiyi Lâzistan adam etmiş’ dedindi Uzun Hoca, işte aldın mı adamı, buyur bakalım? Haydi, durmanın zamanı geçti. Bu rezilliğin dermanını senden isteriz! ‘Parpar’ demeli değil, çaresini bulmalı!...”(age 14).

Bu beklentinin karşısında Uzun İmam köy yaşamında hastaların tedavisinin yanlış yöntemlerle yapılması ve hocalardan medet umulması durumunun bir tekrarı olarak Ahmet’i tedavi etmeye çalışır:

“Söz kendisine dayanınca, dünyayı bütün gezmiş, kitap bırakmayıp okumuş olmakla övünen Uzun İmam, Allahına sığınıp davrandı. Ahmet’in biraz durgunlaştığı sıraları kollayarak türlü düzenler, tütsüler yaktı. Bu tütsüleri, Serendip’teki ‘Hazreti Adem’ türbesinden getirmişti. ‘Ahmet kaç para... İstanbul’un Toptaşı tımarhanesindeki bütün zirdelileri yarım saatte uslandırır!’ Diyordu. Tütsü fayda vermeyince Uzun Hoca, padişahın baş imamiyken ele geçirdiği ‘Mağribi Yasinine’ sığındı. Gecelerce okudu. Bir yandan da, sıtmanın iyice güçten düşürdüğü sıraları gözleyip herifi muskalarla donattı. İçinde peygamber mühürlerini erittiği sularla Ahmet’e büyüklü küçüklü aptestler aldırıldı. Bunlar bir başkasına yapılmış olsaydı, öfke şurda kalsın, adamın dili, dişi kilitlenir, herif yedi yıl ağzını açmazdı. Allahın işi canım, Parparın öfkesi, ‘bana mısın!’ demedi. Sıtmasını biraz savuşturan herif, dışarıya ilk çıktığı gün, az kalsın sığırtmacı sopayla öldürecekti” (age 14).

Uzun İmamın yapıp ettikleri Ahmet’in öfkesinin geçmesini sağlamaz ve nihayetinde Uzun İmam pes eder ve muhtarın odasına giderek:

“-Benden bu kadar Kâhya –dedi-, Narlıca’nın bir ettiği varmış ki Allah bize bu belayı yakıştırmış. Ben bittim, sonunu sen düşün!”(age 14).

Ahmet’in öfkesini geçiremeyen Uzun İmamdan sonra görevi muhtar devr alır ve o da fiziki güçle halletmeye çalışır:

“-Ben düşüneceksem sen de geri duracaksın imam! Sen hele geri dur ki.. Sakın araya girme!

Parpar’ın edepsizlenmesini bekledi. Birine bulaşır bulaşmaz sıçrayıp dikildi, herifi çal-yaka, önüne getirtti, kendi eliyle, tam otuz değnek çekti. Askeriye kışlasının ‘meydan dayağı’ na benzer otuz değnek ki, söz gelimi, eşeğe çalınsa, ‘Buyur ağa!’ diyerek dillenir ve de adam olur” (age 14).

Muhtarın döverek yola getirme metodu da işe yaramaz. Bu noktaya kadar dikkat çeken unsur Ahmet'in taş toplama konusunda üzerine gereksiz yere fazla gidilmesi ve ısrarlar sonrasında mevcut rahatsızlığının birikerek adeta patlar gibi abartılı bir tepki haline dönüşmesidir. Daha sonra Ahmet'in öfkeli ve kavgacı bir karaktere dönüşmesiyle köylüler tütsülerle, muskalarla, dayakla sorunu çözmeye çalışırlar. Yapılanlar ise derde deva olmaktan çok derdi büyüten uygulamalara dönüşür. Son olarak köylüler Ahmet'i yok sayarak onunla irtibatı keserler:

“Parpar'ın öfkesi azalacağına büsbütün artınca Narlıcalılar ağız birliği edip: “Canı cehenneme öyleyse...” dediler, Tanrı selâmını bile kestiler, ceza olarak hayvanlarını sürüden çıkardılar. Birisine çatarsa hep birden üzerine yürümeğe, göz açtırmadan tepelemeğe yemin edip değnek attılar. Bu yeminden sonra, bir hafta içinde dört kere dayak yiyen, yüzü gözü patlayıp suratı kasaphane itine dönen Parpar Ahmet, pabucun pahalı olduğunu, nasılsa anladı. Tepedeki evine çekildi, orta yerde parçalanıp kim vurduya gitmekten kurtuldu. Artık canavar gibi yabanîleşmiş, köye hiç inmez olmuştu”(age 15).

Sosyal anlamda dışlanma ile karşılaşan Ahmet “Köy Sürgünü” olur ve daha da kötüleşerek psikolojik olan rahatsızlığının yanında fizyolojik olarak da hastalanmaya başlar:

“Ahmet, öfkeye tutulup ‘Parpar’ adını almadan önce giyime kuşama özenir, ayda bir çamaşır yıkar, köye berber geldikçe saçını sakalını kestirirdi. Rezilliği göklere çıkardıktan sonra bunları hep bırakmış, pisliğe kılıksızlığa vurmuştu. Elbiseleri az zamanda paralandı, üzerinde, yatır bağları gibi sallanır oldu. Saç sakal birbirine karıştı, gövdesi yıkanmaya yıkanma bir koku peydahladı ki leş kokusu kaç para...

(...)Gözetleyenler: ‘Gidinin boyunduruğu! Hele namussuz teker!’ diyerek, bunlarla adam gibi kavga ettiğini anlatıyorlardı.

Davul gibi gümbürdeyen sesi de giderek kısılmış, pürüzlenip bir hoş olmuştu. Türkü çağırmak isteyip havayı dilediği gibi çeviremeyince birden öfkeye biniyor, göğsünü küt küt yumrukluyordu.

(...) Ahmet'in ‘Köy sürgünü’ olmasının beşinci yılı sonunda burun direği çöktü, suratı ekmek tahtası gibi yassılandı, lafi-sözü büsbütün anlaşılmaz oldu” (age 15-16).

Ahmet'in köyden ve insanlardan uzaklaştıkça durumunun daha da kötüleştiğini fark eden köylüler Allah'ın kendilerinden hesap sormasından korkarak yardım teklif etmeleri için birkaç kişi gönderirler. Ancak Ahmet aracıları kötü söyleyerek kaçırır.

Bu sıkıntılı duruma Muhtar Kadir Ağa ve Uzun Hoca bir çözüm düşünürken akıllarına Ahmet'i evlendirme fikri gelir.

“-Dur hele Kadir ağa! Aklıma bir şey geldi: Evlense geçer mi, kendini biraz toplar mı sakın?

-Kim evlenecek bre imam? Şu nasıl bir laf?

-Laf elbette! Böylelerinden çoğunu evlenmek iyi etmiştir. İstanbul'da bir 'Miskinler tekkesi' var. Ahmet gibiler orada barınır. Sultan Süleyman vakfı bir tekke dir ki ucu bucağı bulunmaz” (age 17).

Zihinsel veya psikolojik rahatsızlığı olan bireylerin evlendiklerinde düzelecekleri düşüncesi günümüzde dahi örnekleri görülen bir durumdur.

“Dinle ki: Sultan Mahmut zamanına kadar bu miskinlerden daha rahatı yokmuş! “Sultan Süleyman vakfı” ne demek? ‘Her yıl bir Mısır hazinesi gelirati var’ demek! Eti-pilavi, tatlısı-hoşafıyla günde üç öğün yemekleri çıkmakta... Kurulan sofralara, değme köy ağasının gücü yetmez. Sultan Mahmut Yeniçeri Ocağını söndürdükten sonra bu miskinlerin üstüne yürümüş, ‘Ben milletimden topladığım vergi parasını miskin takımına neden yedirecekmişim bakalım?’ demiş. “Kullarımın hakkını benden bir bir istemezler mi? Asker evlatlarım şurda dururken, işe yaramaz miskin tayfasına mum parası, aş parası neyin nesi? Beni, yarın mahşer yerinde bir meteliğine kadar hesaba çekerlerse ne olur hey şehislam? diye kükremiş, hemen fetva istemiş.

-Ne fetvası?

-Fetva ki miskin takımını tek mil topa tutacak. Bereket, Şehislam fetva vermemiş. ‘Bunları kırmaz olmak Padişahım, sen bunları evlendirsen gerektir’ diyerek ayağına düşmüş” (age 17).

Romanın bu kısmında yazar, Osmanlı döneminde hastalara hizmet veren kurumlar ile ilgili olarak devletin güçlü olduğu dönemlerde ihya edildiği zayıfladığı dönemlerde ise yavaş yavaş ihmal edilerek ilga edilmesine dair süreci roman diliyle anlatmaktadır.

Ahmet'in evlendirme işinde uygun aday olarak ilk akla gelen başkalarının yardımıyla geçinen Topal Ayşe olur. Uzun Hoca rüya gördüğü yalanı ile başlayıp içinden başka dışından başka sözler söyleyip Ahmet'i ikna eder.

“Uzun Hoca, ‘Adamın huyu suratına vurur ya bu kadar mı vurur? Herif bildiğimiz canavar...--diye düşündükten sonra:-Varsın olsun yahu-dedi-, sevabi hep bir...’ Yavaşça sordu:

-Haa ne dersin Parpar?

‘Parpar’ lafını ikidir ağzından kaçırduğuna pişman oldu, gözlerini kırpıştırarak bekledi” (age 19).

Ahmet’i bir isteğe razı etmeye çalışırken “parpar” ismini söylenmesinden dolayı pişman olması bu ismin onu rahatsız edeceğini bildiğini ve kasıtlı olarak kullanıldığını gösteren bir cümledir. Diğer taraftan Topal Ayşe ile ilgili tasvir cümleleri ise daha ilginçtir:

“(...)Kızın sağ bacağı, evet biraz kısacıktır. ‘Aksak’ derler. Bana sorarsan bunu aksaklık bile saymam. Canavar gibi seğırtten kariya ‘Topal’ dedin mi Allah’ın gücüne gider” (age 20).

Ahmet’in düğün işi, düzelmesine sebep olarak görüldüğünden el birliği ile yapılır:

“Herifin gel-git akıllı olduğu bilindiğinden iş uzatılmadı. Eksikler hemen tamamlandı, ‘şan olsun’ diyerek otuz üç pare köye okuntular gönderildi, gene ‘şan olsun’ diye Çingenelerden iki davul-zurna, en namlısından iki çift köçek peylendi.” (age 22)

Parpar Ahmet ile ilgili köylünün bir taraftan dışlayan, değer vermeyen davranışları anlatılırken diğer taraftan çevre köylerin kendilerini ayıplamalarından çekinerek yardım etme ve acıma duyguları anlatılır:

“Bu düğün, Narlıcaların yıllardır ne kadar tedirgin olduklarını da meydana koymuştu. Parpar’ın rezilliği, namussuzluğu dayanılır gibi değildi ama herif ne de olsa kendi adamları... ‘Bir hemşeriyi insan içinden sürüp çıkamak zor iş! Malını davarını çobana katmadığın herifin, şurda bir başına oturup durduğunu bil de gül-eğlen bakalım!’ Kaldı ki Parpar köy yemininden sonra insandan kaçır olmuş, geçimsizliği, adamı dinden imandan çıkarması da çabuk unutulmuştu. Dahası da var: Narlıca’nın lafi açılınca köyler:

-Böyle m’olur? Allah’ın bir fukarasını koca bir köy nasıl yola getiremez?

-Kadir ağanın işbirliği, Uzun Hocanın bunca okumuşluğu nerde kaldı? – demeye başlamışlardı.

Ya Başıbozuk paşası Dilaver ağanın öfkeye gelip, 'Böyle şey istemem' diye bağırması...

Şu Topal Ayşe kızın dermanıyle herifin geçimsizliği de defolursa, keyfi seyretmeli keyfi..” (age 23).

İlk başlarda bu evlilik işi Ahmet'e yaramış zannedilir:

“Hakçası karı-koca işe sarılıp az vakitte çok hüner gösterdiler. Hayvanları tımarlayıp sürüye kattılar, avlunun otlarını dikenlerini yoldular, evin içi-dışı ayna gibi ağartıldı, bakırlar kumla oğuldu” (age 24).

Ancak bu iyilik hali uzun sürmez ve Ahmet'in traş olmak istememesi sebebiyle çıkan tartışma Ayşe'nin dayak yemesiyle sonuçlanır. O olayda komşular Ayşe'yi Ahmet'in elinden zor alırlar ve o günden sonra da sık sık yaşanan kavgalar evlilik işinin de pek fayda veren bir şey olmadığını anlamalarını sağlar:

“Evlenmek herifin öfkesini şuncacık azaltmamış, huysuzluğunu köy adamının üstünden alıp Ayşe kızın başına sarmıştı” (age 24).

Ayşe, Ahmet'in, haksız yere ve sebepsiz dövmelelerine dayanamayacak duruma geldiğinde Kâhya odasına giderek yaşlılar kuruluna derdini anlatır. Yaşlılar adam yollayıp Ahmet'i çağırırlar ve nasihat ederler. Ancak Ahmet pişman olduğuna dair tek kelime etmeden gözleri kızarmış, eli ayağı titrer vaziyette yere bakarak dinler. Eve kendi kendine konuşarak öfkeyle gider. Ahmet'in bu durum üzerine ne yapacağını merak eden komşular ise evin yakınında gözetleyip dinlemeye başlarlar:

“(...) Avludaki kağının ardına sinip bir zaman karısını gözetledi, sonunda üvendireyi çekip ayaklarının ucuna basarak ateş yakmaya çalışan Ayşe'ye arkadan yanaştı:

-Seni öldürünce ne lâzım gelir...? – diye uzun değneği, belinin tam ortasına var gücüyle indirdi.

(...) Parpar Ahmet kapıdan dışarıya uğradı. Fesi başından düşmüş, alnundaki perçem horoz ibiği gibi dikilmişti. 'Haley'e çıkan sarhoş kasaba delikanlıları gibi elleri havada, iki yana sallanarak bir vakit sıçradı:

-Geberdi oh! Geberdi ne güzel! ... – diye göğsünü yumrukladı.

(...)Herif önce biraz haley çekti, sonra oyunu hürünü havasına çevirdi. Dizlerinin üstüne çökmek bunda, belinden yukarısını, el yordamıyla bir şey arıyormuş gibi, sağa sola bükmek bunda... Hele secdeye kapanıp kafasını, boş

su kabağı gibi, toprağı küt küt vurmağı başlayınca, serilip kalacak. Bir de sar'a illeti çıkaracak sandılar. Oysa, Parpar kalkmak için var gücüyle yekiniyor, bir türlü toparlanamıyordu. Neden sonra dört ayak üstüne geldi. İnsan sesine benzemeyen çatlamış söğüt düdüğü zırlıtısıyla ürpertici bir nara koyuverdi. Sanki bu naranın zoruyla doğrulabilmişti. Düşmemek için duvara dayandı. Biraz soluklandıktan sonra kenarda duran testilere doğru koştu, saplarından tutup birbirine çarparak ikisini de kül-ufak etti. Bir tekmeyle avlunun ortasına yuvarladığı kocaman tencerenin arkasından koşunca çocuklarla kadınlar kaçıştılar.

Parpar bu sesle durup, bir zaman seyircilere baktı. Hiç kimseyi tanımadığını, tanımadığı için de çok şaşırdığını anladılar” (age 25,27).

Ahmet, Ayşe'yi bayılına kadar dövdükten sonra aklını kaybetmiş bir vaziyette bağırır, kırdığı camla elini keser, suratını kanlı elleriyle tırmalar ve gömleğini yırtar. Bütün bu eşini öldüresiye dövme, kendinden geçme hareketleri psikolojik olarak sağlığı yerinde olmayan hasta bir insanın kendini kaybettiği bir durumu resmeder:

“Parpar odanın içinde kafes kuşu gibi şuradan şuraya hopluyor, eline geçenlerden sert olanları duvarlara vurup parçalayarak, yırtılacakları yırtarak, “Allah göstermesin” göklere çıkıyordu” (age 28).

Çocukların haber vermesi üzerine olayın üzerine muhtar ve Uzun Hoca gelirler. İki köy korucusu Ahmet'i tutarak ahıra götürür ve zincirle bağlarlar. Ancak bu durum Ahmet'in daha da çok saldırganlaşmasına sebep olur:

“Gözleri kan çanağına dönmüş, mor erikler gibi dışarıya uğramıştı. Giderek lafı anlaşılmaz oldu, üşür gibi buvladı, yanar gibi ohladı” (age 29).

Uzun Hoca, Ahmet'in bu durumu karşısında cin tuttu diyerek boynuna muskalar takar, bağıra çağıra Kur'an ve mevlût okumaya başlar. Bunlar fayda etmeyince Uzun Hoca, çarenin sopalarla acımadan Ahmet'i dövmek olduğunu söyler ve Ahmet bayılına kadar dövülür. O günün sabahında Ahmet dayaktan ölmüş karısı Ayşe de bebeğini erken dünyaya getirmiştir. Romanın ana kahramanı olan Çalık Kerim'in hikâyesi ise bu noktada başlar:

“Vakti dolmadan meydana gelen bebek, kabuksuz yumurtaya benziyordu. Başını yuvarlamak için biraz sıktılar. Kafa uzadı gitti. “Aman” diyerek tepesini bastırdılar. Surat mayalı hamur gibi yassılandı. Şöyle-böyle düzeltip oluruna

bıraktılar, canı ile uğraşan Topal Ayşe duyup anlayabilirmiş gibi birbirlerinin kulaklarına:

-Bu oğlanda hiç kemik yok: Neyin nesi? Diye fısıldadılar” (age 36).

Annesinin öldüresiye dövülmesinden dolayı erken doğan ve fiziki olarak zarar gören Kerim’in doğduğu anda kafasındaki farklılık dikkatleri çeker ve kadınlar kendilerince şekil vermeye çalışırlar. Doğan bebeğe ad koyma işini ise Uzun İmam hemen halletmek ister:

“Şâyeste abla küçücük kundağı getirdi. Doğrusu, bu getirdiği şey kundağa pek benzemiyordu. Yumruk büyüklüğünde iki karpuzu mendille sarmış da ortasından sıkıca boğmuşlar. Oğlanda bir kafa var. Allah beterinden saklasın, gövdesinden iri...

Uzun İmam akıl erdirilmez, acı şeyler düşünerek çocuğa bir vakit baktı, sonra kulağına alçak sesle ezan okuyup:

-Bu oğlanın adı Kerim olsun –dedi-, Kerim, “İsmi âzam”dan bir isimdir. ‘Kerim’ ne demek bil bakalım Şâyeste abla? ‘Kerim’ demek ‘Allah Kerim’ demek... İşte bu kadar... (age 38).

Kerim adının konmasıyla birlikte Uzun İmam daha yokuşu inmeden ağlama başlar. Kadınlar önce bunu önemsemezler ancak günler haftalar geçmesine rağmen Kerim’in ağlaması durmayınca kaygılanmaya başlarlar:

“Afyon kaynatıp içirdiler. Kerim bir saat bayıldı bayılmadı, bağırtısı yeniden göğe erişti. Yürek bunaltısını, karın ağrısını bıçak gibi kesen ne kadar denenmemiş ot varsa hepsi sıradan geçirildi, hiçbir işe yaramadı. Ateşe esrar atıp dumanını tuttular, ‘soğuk’ dediler sardılar, ‘sıcak’ dediler soydular, oğlan dur-durak tanımadan altı ay rüzgar gibi inledi, itler çakallar gibi uludu, duyulmamış ağıt ağızlarıyla kıyametler kopardı” (age 39).

Bebeğin bu kadar çok ağlamasından dolayı annesi Ayşe canından bezmiş, komşulardan utanır olmuştur. Bebeğin durumu ile ilgili olduk olmadık her türlü yorum yapılır:

“Belli bir şey! Babası cinlere karıştığından, oğlu da cinli doğmuş, yüreğine birikmeyen illet kalmamıştı.

Altı aydan sonra Kerim’in sesi birden kesildi ama bu kez de Ayşe karıyı başka bir üzüntü aldı. Oğlan minareden düşse ağlamıyor, kafasına odun vurulsa gözünü kırpmıyordu. Bu böylece sürüp gitti. Öteki çocukların bir, bir

buçuk yaşında söyledikleri ‘ana’, ‘baba’ lafları şurda dursun, iki yaşını geçti de, ağzından bir ‘mah’ sesi bile çıkmadı. ‘Tamam! Dilsiz bu oğlan, büsbütün dilsiz!’ dediler.’

Kerim ancak üçünü bitirince konuşabildi. Sesi, koca herif gibi kalındı. Arada bir duraklıyor da lafları teker teker söylüyor. ‘Duysan gâvurca konuşmakta sanırsın!’

Dilsizlik korkusu atlatılmıştı ama başka dertler yüz göstermişti: dört yaşında koca oğlan, ayakları üzerinde duramıyordu. Ocaklara, tekkelere götürdüler, ellerinden tutup kaldırarak adım attırmağa çalıştılar. İnsanla eğlenir gibi bacaklarını büktü, kollarından asıla kaldı.

Yapısı da adam yapısına benzemiyordu. Aşağısı ince-kısa, yukarısı kalın-uzundu. Bu acayip gövdenin, ellerine dayanarak beli kırılmış hayvan gibi, yerde sürünmesi, görenlerin yüreğine ürküntü veriyordu. Komşu karılar yüzlerini buruşturup başlarını şu yana döndürerek Ayşe’ye takılıyorlardı:

-Kız ...Sen “Ademoğlu” değil ‘Kağrı kazığı’ doğurmuşsun.” (age 39).

Romanda önemli noktalardan biri Kerim’in babasından sonra köyün başına bela olarak gönderildiği ön yargısıdır. Bu sebeple Kerim’in önce dış görünümü normal hale getirilmeye çalışılır, bu mümkün olmayınca babasının kaderinin Kerim de devam ettiği düşünülerek ilahi bir ceza olarak görülmeye başlanır.

Ahmet büyüdükçe yaşlıları ile arasında olan fark daha da belirginleşir. Fiziki görünümü sebebiyle Çalık ismi takılır.

“Kerim, beş buçuk yaşında ayağa kalktığı zaman boynu kalın, omuzları geniş, göğsü kabarık, pazıları pehlivan pazıları gibi şişkindi. Bacakları kısa kaldığı için kolları gövdesine bakarak çok uzun duruyordu. Hızlandığı sıralarda dizlerini kırmadan lâp lâp sıçrayıp harmanlayarak yürüdüğünden, leş önünde, kanatları açık dolaşan tika basa doymuş akbaba kuşlarına benzemekteydi. Huyu da akbaba kuşundan farksız... Öyle ağır-tembel, öyle sessiz hayin! Ablak, kara yağız yüzünde inadına çatık kaşları, kocaman kara gözleriyle adama, canını alacakmış gibi gizliden gizliye bakıyor,”Ulan böyle domuz gibi neye bakmaktasın?” diyenlere dişlerini gösterip aklınca gülüyordu.

-Anlaşıldı –dediler-, bu oğlan ‘topal mopal’ değil, bildiğimiz ‘Çalık’...”(age 40).

Ahmet’e fiziksel farklılığı sebebiyle Çalık isminin verilmesi, kırsal kesimde kişilerin durumları sebebiyle yöresel benzetmeler kullanılarak lakap takılmasının bir göstergesi olarak okunabilir. Çalık kelimesine TDK’ nun sözlüğünde: “Çarpık, doğal olmaktan uzaklaşmış, kendi renginde olmayan, verev kesilmiş” anlamları

verilmiştir. Buna benzeyen çopur, aksak, lâlîlik, paytak vb. sıfat olarak kullanılan birçok kelimenin yöresel olarak kullanıldığını görmek mümkündür. Bu noktada kırsal yapılarda kişilere belirgin özelliklerini vurgulayan lakap takma geleneğinden bahsetmek gerekir. Köy veya kasabalarda herkesin tanınmasını sağlayan bir lakabı kendinin yoksa bile mensubu bulunduğu ailenin bir lakabı mevcuttur. Bu kimi zaman fiziksel bir özellik olabilirken kimi zaman bir meslek kimi zaman da bir memleket adı olabilmektedir. Romanda Uzun Hoca, Kara Abuzer, Topal Ayşe, Pelvan Hasan vb. adlandırmalar bu durumun örneği olarak görülebilir.

Kerim, köylülerin beklentilerinin aksine öğrenme, ezberleme işinde pek maharetli çıkar. Kendinden bir yıl önce okumaya başlayanları geçerek ezber yapmaya başlar. Bu durumu fark eden Uzun İmam, Kerim’i hafızlığa çalıştırmak ister.

Kerim’in köy yerinde akranlarından farklı olarak çoban olamaması, tarlada çalışmaması sadece fiziki durumundan değil psikolojik olarak da farklı olmasından kaynaklanır:

“Essahtan bu pis Çalık, aklı erdi ereli, bir cenabet ürkeklik peydahlamıştı. Uçan kuştan, esen rüzgârdan korkuyor, yaprak düşse, kedi zıplasa korkudan altını pisliyordu.

‘Oyun mu olum? Çalık kısmında düzen çok olur haa!’ diyerek denemeye kalktılar da oğlan az kalsın geberecekti. Evde yalnız otururken kapıdan içeri boş bir bakır yuvarlayınca dişleri kitlendi, sesi-soluğu kesildi. Yumruklarını güçlülükle açabildiler de ‘Bırak, yüreksizin reziliymiş’ dediler. Fazladan sıtması tazelendi, bir hafta titreyerek yatakta yattı” (age 40).

Kerim’in iyi hali de kötü hali de olmadık şekilde ve ilerde köylünün başına babasından sonra “hüner bırakmasın çıkarsın” diye yorumlanır.

“Parpar’ın ardından başımıza bir de Ödle Çalık çıkarsa işimiz iş, Uzun Hoca! Diyerek köyün namusu belâsına yeniden davranıldı, beş konaklık yerlerden yiğitlik muskaları getirildi. Namlı eşkıyaların kullandıkları muskalar ki tavşana takılsa canavar çeviren bir muskalar... Hiç biri kâr etmedi, tersine Kerim’in ürkekliği arttıkça arttı”(age 40,41).

Fiziksel ve psikolojik farklılığının yanı sıra Kerim sosyal anlamda da akranlarından farklı bir şekilde davranır:

“Bu korku yüzünden Çalık oğlan vaktini karıların arasında geçirir olmuştı. Erkek işlerine değil karı işlerine heveslenip akıl erdirmesi, değme kocakarılarından daha iyi yün eğirip yufka açması bundandı. Ördüğü çoraplar, Yörük karılarınkinden baskın...

Bu böylece on iki yaşına kadar sürdü. Yaşıtları sapanın sapına çoktan yapışıp erkeklığe özgü, yavuklu peydahlarken Narlıca'nın karıları Çalık oğlanı adamdan saymıyorlar. 'Akıl n'arasın kardaş! Bu Çalık Allahın bir fakiri...' diyerek düğünlerde içlerine alıp karşısında oynuyorlardı. O da onlara yanık sesi ile mevlüt-kaside, türkü-mürkü okuyuvermekte, el değirmeninde tuzlarını çekip ekmek günlerinde hamurlarını yoğurarak yardım etmekteydi” (age 41).

Kerim'in durumu yine anlaşılma bir şekilde farklılaşır. Annesi evde yalnız bırakıp komşuya gidince uyanır ve baygınlık geçirir. Bu hal bittiğinde Kerim'in korkuları da bitmiş olur:

“Bu baygınlık sırasında Parpar'ın Çalık Kerim'e neler olduğunu, yüreğinin nasıl değiştiğini ancak Allah bilir. Meydanda olan bir şey varsa, oğlanın ödle bayılıp yiğit ayılmasıdır” (age 41).

Narlıcalılar önce bu duruma inanamazlar, cesaretini ölçmek için denemek isterler. Kerim mezarlığa, herkesin gitmeye korktuğu derenin kuytusuna giderek istediklerini getirir bir de üstüne gümüş çeyrek kazanır. Bu durum Uzun İmama sorulunca:

“Bazısına Kur'an okumayla böyle bir yiğitlik gelir –dedi-, buna 'Çatal yürek' derler. Kitapta yeri vardır. Sebebi de şu: Oğlanın yüreği şimdiye kadar ecinnilerin elindeydi, birden zorlayıp kurtuldu ve de iki çatal oldu. Gayri buna güç yetmez”(age 42).

Bu olaydan sonra artık Kerim kadınların yanında onlara has işlerle ilgilenmek istemez. Erkeklerle mahsus haller takınıp önceden maharetle yaptığı işler teklif edilince kızmaya başlar:

*“-Oh Çalık oğlum, şu bulguru çekiver.
(...)-Ulan biz erkek değil miyiz? Sopyayı çekerim haa, reziller!-diye tersliyordu. Bu halini alaya almaya kalkan yaşlılarından birkaçını güzelce*

tepelemiş, pazusuna güvenenlerden birkaçını da karakucak güreşte yenerek şakaya gelmediğini meydana koymuştu” (age 42).

Artık korkusu geçen Kerim, önceki huylarının aksine kendi korku salacak işler yapıyordu. Kuş yuvalarını dağıtmak, boğazlanan hayvanları seyretmekten hoşlanmak, ölü yıkamak, abdestsiz namaz kılmak, üstü başı dağınık gezmek gibi özellikleri ile Kerim adeta yadırganan görünümünün yanında yadırganmayan davranışlarla anlatılır ve bu durumları kendilerine zarar verene kadar alay konusu kabul ederler.

“Kuş yuvalarını dağıtmak, daha tüylenmemiş yavruları kedilerin önüne atmak en sevdiği oyunlardı. (...)Hele ölü yıkama işlerinde yardımcılığı kimselere bırakmıyor, balmumundan dökülmüşe benzeyen adam leşlerini, yıkamak bahanesiyle muncıklayıp tartaklamaya doyamıyordu.(...) Kesilen hayvanların seyrine de merak sarmıştı. Bıçak gırtlakta işlerken yüzünün derisi gerilip kızarmakta, hıkr hıkr yutkunurken gözleri keyfinden süzülmekteydi. Hayvanın can çekişme titremeleri durana kadar oradan ayrılmıyor, dönüp giderken tatlı bir şey yemiş gibi iştahla yalanarak: ‘Bas bıçağı...Bas ki namussuza’ diye hırıltılı bir kinle söyleniyordu”(age 43).

Kıtlık yılında Kerim’in bu halleri köylüye zarar verince kimi zaman döverek, kimi zaman öğüt vererek olmayınca da mallarına gelecek zararı engellemek için silahla korkutarak uzaklaştırılmaya çalışılır:

“Kıtlık yılının imansız kara kışında açlıktan can kaygısına düşen Narlıcalılar Çalık oğlanın nasıl bir bela olduğunu anladılar.

Kerim, önce anası Ayşe karının biriktirdiği yiyecekleri silip süpürmüş, sonra aç kurt, kurnaz tilki, alıcı kuş gibi Narlıca’ya saldırmıştı. (...) Parpar’ın Çalık oğlan neyi nerde bulursa hiç bırakmayıp tıkınıyordu. Herkes silâhlanıp malını korumasa namussuz Çalık, kümeslerde tavuk, damlarda davar bırakmayacaktı”(age 43).

Kerim’in bu hallerinden dolayı annesi, Çakır Kâhyalar’ın Ömer Efendiye gidip dert yanar. Ömer Efendi, oğluna güç yetiremeyen bu kadının ağlamalarından dolayı Narlıcalıları ayıplar ve muhtara hesap sorar. Muhtar ise Kerim’in köy işini yapamayacağını, medrese işinde ise gittiğinde mollaların da torbalarını boşaltacağı

için köyün adının lekeleneyeceği korkusu ile verilmediğini anlatır. Ömer Efendi'nin ağır bir iş kapısı bulun dediğinde ise muhtar:

“-Bu bizim Çalık, kapılarda barınacak itlerden değil efendi-ağa... Bu Çalık bildiğin canavar...”(age 44).

Kerim'in “canavar” adıyla anılmasını Ömer Efendi kendi için faydalı bir hale dönüştürmeyi düşünür. O dönemlerde mevcut olan mültezimlik işi, halktan öşür, ekin, hayvan resmini, bir takım borçları alma işlerini içerdiği için yerine göre zor kullanma gerektiren bir iştir. Bu işleri Ömer Efendi yardım ettiği eşkıya reisi Kır Dede ile korkutarak yapmaktadır ve Kerim'in zaptedilemez hali bu işler için uygun görünür:

“Sevin de kimseye deme herif...-diye güldü-(...)Akılsız biri ki, adamı ayıdan ayırt edemez bir akılsız... Kendi adını unuttuğu da cabası...”(age 45).

Ömer Efendi'nin yaylada çobanlığını yapan Hanefi'nin yanına Kerim'i kuyrukçu olarak yerleştirir. İş öğretme sorumluluğu alan Hanefi ilk başlarda bu görevi beğenmez ancak birkaç ay sonra Kerim'i muhtar Kadir Ağa'ya övmeye başlar:

“Bu rezil, vaktin birinde gelseydi, peygamber Halil-İbrahim'e baş çoban dururdu, sen öyle mi belledin muhtar! İz sürmek bunda.. Davarın dilinden, marazından anlamak bunda...Peki, yüreğini n'apalım? Hayır, ben böylesini hiç görmedim. Şart olsun tekin değil...Gece yarısı fırtınanın gözüne saldırıp da, kaybolan davarımı iki konaklık yerden sırtlayıp getirmesi nasıl bir yiğitlik! Gök gürlemesi, yıldırım düşmesi şurda kalsın, karşısında ecinni ordusu çıkırsa döneceği yok...”(age 45).

Ön yargılardan çok yanında yaptıklarıyla Kerim'i tanıyan ve gözlemleyen Hanefi, onun saf ve kimsede olmayan bir cesarete sahip olduğunu düşünür:

“(...) ben bu Çalık oğlanı akılsız görmedim. Uzun İmam'dan aldığı kitapları gümbür gümbür okumakta ki, duysan Hıdırlık şeyhi duaya çökmüş sanırsın. Sesi de kendine elverir. İlahileri peşi peşine tutturdu mu benim Emine karının ağlamasını görmeli! Hakçası saf olduğundan, bu pis Çalık davara uğurlu geldi”(age 46).

Duyduklarına inanamayan Kadir aa, kendinin ve köylünün uğursuz diye damgaladığı Kerim’i kötölemeye başlar:

“(…)hiç Parpar’ın oğlunda uğur mu olurmuş? Sen ilerde bundan çok çekersin”(age 46).

Romanın bu kısmında (daha sonrasında kendiliğinden gerçekleşmediği anlatılacak olan) Hanefi kayalıklardan düşerek, ağaları Ömer Efendi ise kan boğmasından ölür. Ömer Efendi’nin işlerinin başına on altı yaşında olan oğlu Kenan Efendi geçer. Hanefi’nin karısı ve oğlu köyde kendilerine tarla verilince köye yerleşir. Yaylaya ise Kara Abuzer ve karısı Emey gelir. Kenan Efendi, yaylaya gidip Kerim’i ve Kara Abuzer’i karşına aldığıında ikisinin görünümüyle ilgili karşılaştırma yapar:

“Abuzer ne kadar uzun boylu, sıskaysa Parpar’ın oğlan da o kadar kısa-tık nazdı. Benzeyen yanları, ikisinin de biraz çarpık çurpuk olmaları. Kapının iki yanında, elleri göbeklerine bağlı durdukları zaman Çakır Kahyaların Kenan efendi, bir ara, korkulu bir düş görüyor gibi ürküti.”Hele şunlara bak hele... Bunlar adam oğlu değil, resmen ecinni tayfası...”(age 56).

Kara Abuzer, Kerim ile ilgili dış görünümünden çok sahip olduğunu düşündüğü görünmeyen güçlerinden korkar:

“-Kerbelâlıyım!- diyen, aslında nerenin hangi milletinden olduğu bilinmeyen Kara Abuzer, evvel-eski Çalık milletinden ürküyordu. -Çalık kısmını Allah neden böyle çalık yaratmış bakalım? İnsanoğluna belâ yaratmış. Şunu bir kızdırdın mı, başına dünyanın belâsı birikir. Karnın şişer, gözün marazlanır. Maldan, davardan göreceğın zarar da fazladan... Aman hey Allah! Aman kurban olduğum, bizi şu Çalığın uğursuzluğundan kou! Nasıl etsek de şunu yayladan sürüp çıkarsak!-”(age 59).

Abuzer’in karısı Emey ise Kerim’in fiziki görünümünü yamuk karpuzla benzetir:

“-Gövdesi yamuk karpuz gibi ama, hizmetine sağlam –dedi-, gönlüm bu oğlanı sevdi”(age 58).

Kenan Efendi, Kerim'i yeni çobanları Kara Abuzer ve karısı Emey'e iyi göstermek için kendince iyi taraflarını anlatıp sevdirmeye çalışır:

“İyidir bu Çalık –dedi-. Biz bunu buraya sevabımıza kondurduk. Allahın bir aptalı... Yanında adam kes, dili dönmez ki birine anlatsın...İki kuruşun hesabını bilmez. Şuraya buraya it gibi koşturursun” (age 60).

Kenan Efendi, hiçbir şey bilmez gibi göstermeye çalışırken aslında Kerim'in hem Abuzer için hem kendi için yaptığı yanlışların bedelini ödeteceğinden habersizdir.

Yaylada Kenan Efendi ve tayfasının yaptığı gayri ahlakilikleri gözetlediği fark edilen Kerim tekrar köye gönderilir. Görüp duyduklarını anlatmaması için tembihlenir ancak Kerim kendini tutamaz ve olanı biteni anlatmaya başlar.

“(...) o zamana kadar herkesin bilip söylemediği gizli işleri ortaya döküyordu”(age 72).

Kerim başlarda yerli yersiz konuşup bunun zararlarını görür. Narlıca'da olup bitenleri masal şeklinde insanları eğlendirerek anlatması yavaş yavaş köyün ileri gelenlerini rahatsız etmeye başlar. Mahir Ağa, Muhtar Kadir Ağa, Ahmet Ağa derken iş Uzun İmam'ın gayri ahlaki işlerine kadar gelir dayanır. Uzun İmam bu duruma sinirlenir, Kerim'in kulak kıkırdağını kırarak gözünü korkutmaya çalışır. Ancak bu acının onu daha çok üzerine salacağını bilmez. Bu olaydan sonra Kerim bir zaman camiye gitmez. Uzun İmam'ın açığını kollamaya çalışır ve kısa zaman sonra yakalayınca hemen dedikodusunu köye yayar. Bu durumu öğrenen Uzun İmam ise köyün yaşlılarını toplayıp onlara Kerim'in sakat halinin üzerlerine bir bela olduğunu anlatmaya çalışır:

“(...)Kurban olduğum Allah, insanları neden çeşit çeşit yaratmış? Hepimizi kalıp dökmesi neden birbirimize benzetmemiş? Şu sebepten benzetmedi ki, insanoğluna ruh vermiştir. Ruh görülmez. Ruhlar da iki çeşit: Şeytanı var, keleş var. Allahtır, her birimizi ayrı kalıpta yaratmıştır ki, yüzümüzden gözümüzden ruhumuzun ne mal olduğu anlaşılacak... Bir adam Çalık'sa sopa gücüyle doğmuşsa, fazladan suratında iman nuru yoksa, ruhu şeytan ruhudur. Bu böylece bilinmeli, ona göre hesabı görülmeli” (age 104).

Uzun İmam yaptığı rezilliklerin duyulmasıyla adının kirlenmesi bir yana ekmek kapısının da elinden gideceği korkusuyla Kerim'in bir şekilde ortadan kaldırılarak rahata ermeyi ister.

“Ben buranın bunca yıllık hocasıyım, bunca zamandır dağda kalan hayvanlara muska yazarım, canavarın ağzını bağlarım da mallarımızı paralamağa bırakmam. İki, üç aydan beri dağda kalan bütün hayvanları kurt neden parladı, neden muskalar fayda vermedi? Çünkü toprağımıza yeniden Parpar belâsı ayak bastı. Anadan Çalık bir belâ ki hiçbir belâyâ benzemez” (age 104).

Uzun İmam, Kerim'in köyden kendi isteğiyle çıkması için üzerine daha önceden köye dedikodusunu düşürdüğü Pelvan Hasan'ı salar. Köy meydanında Pelvan Hasan'ın Kerim'i öldüresiye dövmesinden sonra Kerim bir hafta evde hasta yatar. Bu olaydan sonra Uzun İmam'ın yanına gider ve hakkında anlattıklarını muhtar odasına gelip yalan olduğunu kendini medrese götürmesi şartıyla söylemeyi kabul eder. İşlerin daha fazla uzamasını istemeyen Uzun İmam teklifi kabul eder ve Kerim'i medreseye götürür. Kerim medresedeki düzeni de köyünkünden pek farklı bulmaz:

“Çalık Kerim, bir aya varmadan, medrese düzeninin, köy düzeninden farksız olmadığını anlayıp iyice rahatladı. Burada da fakirler sürünüyor, kimse kimseyi sevmiyordu. Ortada bölüşecek hiçbir şey yokken herkes birbirine düşmandı. Mollalar fırsatını bulunca arkadaşlarının heybelerinden, sandıklarından yiyecek aşırıyorlar, bunu ayıp saymak şurda dursun, hüner göstermişçesine öğünüyorlardı” (age 123).

Kerim medreseye gittiğinde köydeki kurulu düzenin burada da aynı olduğunu görünce aslında hayatla ilgili öğrendiği veya hayatın kendine öğrettiği bilgiyi yenilemiş olur. Bu durumla ilgili olarak *Goriot Baba* adlı romanında Balzac'ın, hayatın mutfak gibi kirliliği bir yer olduğu, karnını doyurmak için elini kirletmesi gerektiği ve dünyanın iyi bir yer olmayacağını ifade ettiği cümlelerinde olduğu gibi Kerim de hayatın ve insanların bu yönünü keşfeder ve bu doğrultuda hareket etmeye başlar.

“(...)İşte olduğunuz gibi hayat. Bu bir mutfaktan daha güzel değildir, mutfak kadar da kokar, eğer insan yemek yemek istiyorsa ellerini kirletmesi

lazımdır. Ancak sonra iyi temizlemeye dikkat edin: devrimizin bütün ahlâki düsturu budur. Eğer size dünyadan bu şekilde bahsediyorsam bana o bu hakkı vermiştir. Ben onun mahiyetini bilirim. Dünya denen şeyi kötülediğimi mi sanıyorsunuz? Asla değil. O daima böyle olmuştur. Ahlâk alimleri dünyayı hiçbir zaman değiştiremeyeceklerdir. İnsan noksanlarla doludur. Bazen az yahut çok riyakâr olur ve o zaman ahmaklar kendisinin iyi yahut fena ahlâklı olduğunu söylerler. Halk tabakası lehine zenginleri itham etmiyorum: insan yüksekte, aşağıda, ortada aynıdır” (Balzac,1961: 99).

Kerim buradaki olumsuz şartlardan ve kendine akıl veren arkadaşı Karagöz Kasım’ın anlattıklarından sonra lehine durum oluşturacak yollar aramaya başlar:

“Köy yerinde Çalık Mollaya acırlar. Bana bir verirse sana üç verirler. (...) senin yalnız ağlaman para değil, böyle Çalık oluşun da ayrıca Mısır hazinesi değerinde”(Tahir,1981: 116, 118).

Yılın belli vakitleri cer toplamak için köy köy gezen mollalar medrese için yardım toplarlar. Kerim’in fiziksel görünümü yardım işlerinde çok kazandıracığı için Karagöz Kasım cerre birlikte çıkmayı teklif eder ve ekler:

“Bizim köylümüz, Çalık kısmına tutkun olur. Sana acırlar da torbanı ekinle doldururlar” (age 119).

Kerim, arkadaşının dediği gibi dolaştığı köylerden bol yardım toplayarak döner. Topladıklarını altına çevirir ve biriktirmeye başlar. Kerim’in bolca yardım toplaması bir önceki bölümde bahsedilen müslüman toplumlarda engelli olan bireylerin veli/hızır adlandırmaları ile manevi rütbelerinin yüksek görülmesi, bu sebeple de engelli kişileri incitmenin ve boş çevirmenin iyi olmayacağına dair inancın bir yansıması olarak yorumlanabilir. Ancak romanda nasıl engelli karakter kötülüğün uçlarında ekstern bir karakter ise yardım verenler de dini inancın yozlaştığı ve bilgisizlikle buluştuğu noktada uygun düşeni değil geri çevirirsem belaya uğrarım düşüncesindeki yanlış inanın sonucunda fazla fazla veren bireylerdir.

İki yıl sonra kendi köyüne gittiğinde ise Narlıca’yı bıraktığı gibi bulur. Aradan geçen diğer yıllarda kendi çıkarının peşinde koşup hem medresedeki hem memleketteki işlerle pek ilgilenmez:

“Çalık Kerim, medresede onuncu senesini doldurmuş, aslına bakılırsa okuyacak dersi çoktan tüketmişti. Çıksa çıkar da dilerse bir köye imam bile olur. Ama köy yerinden hoşlanmıyor, alını terlemeden kazanmayı, kolay kazandığını da biriktirmeyi seviyordu. Bir yıldan beri büyük caminin müezziniğini bedavadan yapmakta, gür sesiyle ezan, mevlût okuyup cenazelerde iskata gitmekteydi cer dönüşleri kemerindeki altınların yanına birkaç tane daha koyuyordu. Hürriyet de, şeriat da umurunda değildi. Bunlardan laf açılınca:

-Başımızdakiler ne yaparlarsa iyi yaparlar. Bize dua etmek düşer!- diyordu” (age 138).

Kerim mollalıkla ekmeğini kolay yoldan kazanmanın yolunu bulmuşken memlekette seferberlik ilan edilir. Tüm mollalar askere alınır ve medresede gidemeyecek birkaç kişinin dışında kimse kalmaz.

“Çorum toprağı seferberlik kıyameti içinde böyle debelenirken Parpar’ın oğlu Kerim çalıklılığının faydasını görmüş, askerlikten yakasını kurtarmıştı” (age 144).

Birinci Dünya Savaşı’nın zorlu günlerinde on beş yaşındaki çocuklardan elli yaşındaki sağlıklı adamlara kadar savaşabilecek tüm erkekler askere alınmış köyde ise kadınlar, çocuklar, yaşlı ve hasta adamlar kalmıştı.

Köyüne gelmeden önce tifo hastalığına yakalanan Kerim, köye gelince uzun bir müddet köyde ne yapacağını düşünür. Artık iyice yaşlanmış olan Muhtar Kadir Ağa ve Uzun İmam bu sessiz bekleyişten rahatsız olmaya başlarlar ve Kerim’in ne düşündüğünü öğrenmek isterler:

“Ağzını arayacağız. Fukara kısmı doluya koyup aldıramadığından ve de boşa koyup dolduramadığından yüreğindeki uzun boylu saklayamaz. Önüne yatıp yuvarlandın mı karnındakini ossaat öğrenirsin!”(age 151).

Muhtar ve Uzun İmam, Kerim’in kendi yerlerini almalarından korkmaları yersizdir çünkü Kerim’in başka planları vardır:

“Çalık Hafız yapabileceğı işleri enine boyuna hesapladıktan sonra: “Akıllı ol oğlum-dedi-, neyin eksik hamdolsun? Çalıklıkla hafızlık da cabası... Göreyim seni, hiç bakma sıçra! Ya devlet başa, ya kuzgun leşe...” (age 151)

Köylüler, Kerim'in çalıklığından dolayı askerlikten muaf olması ve hafızlık edip kolay ekmek kazanmanın yolunu bulmasından dolayı "yıl uğursuzun" demeye başlarlar ve Kerim'in adını "Domuz Çalık" a çevirirler.

Oğlunu hileyle para vererek askere göndermeyen Kara Abuzer, yaylada malına mal katmış ve kendisinden çekinilen güç sahibi biri oluvermişti. Bu sırada Kerim de boş durmamış atış talimi yaparak nişancılığını geliştirmiştir:

"Üç aydan beri tam bir sandık cephaneye yakmış, şu kadar para harcamıştı. Bir sandık cephanenin sözü mü olur? Bir de yepyeni mavzer eskitti"(age 179).

Bu talimlerden sonra Kerim iyi bir nişancı olur. Kara Abuzer ve yanında bulunan Tapucu Ethem ve Rafik Bey ile yayla yolunda karşılaşırlar. Onlarla bahse giren Kerim, atıcılıkta maharetini gösterir ve Tapucu Ethem Bey'in nagant tabancasını kazanır. Kerim bir zaman sonra köye haraç almak için adamlarını gönderen Musa Çavuş'a karşı koyar. Önce haraca bağlandıkları haberini getiren adama kötü sözler söyleyerek meydan okur. Nişancılıkla ilgili maharetini öğrenmesi için Abuzer'den kendini sormasını ister. Sonrasında köyde eli silah tutup mukavemet gösterecek kadın, çocuk herkesin köyü savunması için yüreklendirir. Diğer taraftan da Uzun İmam ve Kadir Ağa'yı Musa Çavuş ile ortaklık eden Kara Abuzer'e göndererek kendilerine yardımcı olmasını ister. Uzun İmam ise Kerim'in, Musa Çavuş'a kafa tutup cesur sözler söylemesini ve önceki hallerini olağanüstü güçlerle açıklamaya çalışır:

"Hemi bu Parpar milleti evvel-eski tekin değildir kâhya, ister misin bu Çalık oğluma bu lafları Allah söyletsin? Bir hikmet canım! Musa Çavuş köyümüze döküm dökülecek de, benim Hafız oğlumun yüreğinde Hamza pehlivan yiğitliği gürleyecek... Bunlar kitaba bakarsan olur meseleler..." (age193).

Sonunda Kerim'in planı tutar, Abuzer ellerinde para olmadığını ve Kerim'in nişancılıkta ki maharetini Musa Çavuş'a anlatır. Köylü haraç vermekten kurtulur. Kerim ise bu olaydan sonra itibar kazanmış ve artık kendine "Ağa" denmeye başlanmıştır:

Silahına güvenip köyü eşkiyalara karşı koruduktan bu yana Narlıca'nın karısı ağzını toplamış, 'Pis Çalık', 'Domuz Hafız' yerine 'Hafız Ağa' demeye başlamıştı. Anası Ayşe karı, artık yanıp yakılmıyor, 'Hafızım' diye öğündükçe ağzından bir 'Hafız' daha çıkıyordu" (age 199).

Romanın başlarında fiziki görünümünden dolayı yadırganan ve daha sonra kendine biçilen toplumsal role göre davranmayı seçen Kerim'in elde ettiği güç ve itibarı, sosyal dışlanma sorununu besleyen etkenlerle açıklamak mümkündür. Şöyle ki; her toplumda engelli olan bireyler toplumun en alt kesimlerinden birini meydana getirirler. Zeminde yer alan diğer gruplara oranla daha fazla dışlanan engellilerin bu şekilde muamele görmesi verime dayalı bir sistemde üretken olamamaktır. Topluma tam katılım sağlanması sosyal açıdan belirlenen bir takım sorumlulukları yerine getirme, statü sahibi olma ve başarı elde etme kıstası olduğunda engelli birey bir taraftan fiziki görünümü sebebiyle itibar görmez diğer taraftan ortalama olan verimi üretilmediğinden doğal olarak dışlanıp toplumsal yapıda ayrımcılığa uğramış olur(Gökçeler, 2006:201). Bu açıdan bakıldığında köyde hiç kimse tarafından değer verilmeyen, dışlanan Kerim o dönemin itibar sağlayan meziyetlerinden biri olan nişancılıkta gösterdiği başarı sonrası köylünün gözünde değer verilen bir statü elde etmiş olur. Romanda bu değer verme durumu olumlu manada Kerim'in lehine öyle işler ki fiziki görünümü ile ilgili olan olumsuz resim de adeta silinmeye başlar. Sadece köydekiler ve annesi değil yayladan çıkmasını isteyen Kara Abuzer de taltif etmeye başlar. Kerim'in gösterdiği maharetler ve elde ettiği güçten dolayı çekinen Kara Abuzer önceleri korkulacak bir varlık olarak gördüğü Kerim için "aslanım, oğlum" demeye başlar:

"-Bizde para n'arasın ağa? Biz kendi reçperliğimizi hak edemeyip.. Baksana Allah bizi nasıl yaratmış! Çalık-topal yaratmış... Meşe kökü gibi yamrı yumru..

(...)-Yak hele Hafız oğlum?! 'Allah nişlerse güzel işler' denilmiştir. Kurban olduğum Allah seni dilemiş böyle yaratmış, bizi de başka çeşit... Başımdaki bir dert olduğundan bilirim. Gövdenin pek irisine kulak verme! Benim gibi gövdeli herifleri değme hayvan çekemez. Şurada siperlenecek olsam, bu koca gövdeyi bir yere saklayamam. Oysa yumruk kadar bir taş, senin canına siper olur. Hele yürek işine geldin mi, yürek gövde işi değil! Bakarsın herifin kendisi pelvan ama yüreği bakır metelik etmez, bakarsın oğlanın boyu iki karış, yüreği mangal kadar...Alalım seni, maşallah sen yüreklisin!" (age 201).

Kara Abuzer, bu lafları Kerim'e sadece övgü olsun diye değil onun atıcılıktaki maharetini kendi lehine çevirmek istediği için söylemektedir:

“ Attığını vurmak ne demek? Yiğit için tükenmez bir gelirat demek... Say ki altın bilezik...Ama Narlıca'da kaldın mı faydasız...” (age 201).

Romanın bu kısmından sonra Kerim, ağa olma yolunda ilerlemeye başlar. Köyde, kasabada, medresede insanların nasıl hilekârlıkla işler yürütüp kazanç sahibi olduklarını öğrenmiş ve öğrendiklerini uygulamaya başlamıştır. Cer hocalığı yaparken topladığı altınları kendine sermaye yapar. Altınların dışında bir soygun işi planlayıp yüklü miktarda bir parayı ele geçirir. Bu soygunda planı birlikte yaptığı tahsildarı öldürür. Bu işleri kimseye duyurmadan yapmasında ve işin çok araştırılmamasında memlekette savaş olmasının etkisi büyüktür. Köylünün “yıl uğursuzun” demesine karşın Kerim içten içe sevinerek:

“Şu seferberlik gibi yok –dedi- adam kırımıymış... Varsın olsun! Bedavaya kurtulmaktalar de şu yalan dünyada sürünmekten kurtulmaktalar!” (age 221).

Cesaretinin kendine kazandırdığı ün sayesinde sadece Narlıca'nın değil diğer çevre köylerin de çerçisi olmayı başarır. Evlenmek istediği kızı elde etmek için Pelvan Hasan'ı bir oyunla Petek'e öldürtür. Böylece hem önündeki engelden kurtulmuş hem de Petek'i kendine mahkûm etmiş olur.

“Dünyanın işleri öyle karışmış, öyle akıl almaz şeyler duyulup görülmüştü ki, Narlıca'da köyün en güzel, en zengin karısıyla en çirkin, en fakir herifin ortak olup çerçiliğe başlamaları kimseyi şaşırtmadı.”(age 249)

Kerim'in Petek ile iş yapması durumunun anlatımında Petek'in güzel ve zengin; Kerim'in çirkin ve fakir olması bir karşıtlık halinde işlenir. Bu anlatımla bir anlamda batı örneklerinde mevcut olan engelliliğin çirkinlikle özdeşleştirilmesi durumu sergilenmiş olur.

Kerim, çerçilik işini büyütmeyle başladıkça yanlış işlerini de arttırır. Kendini şikâyet edenlerin gözünü korkutur, hayvanlarını öldürür. Çerçilik işinde her türlü hileyi yapmaya başlar:

“Hafız ayrıca topladığı yağların içine kaya tuzu, erimiş iç yağı, mısır unu filan karıştırıp hastaneye, Sivas’ın askeriye tüccarlarına ateş pahasına satıyor, yağdan başka, tenekelerle kavurma, pekmez, hoşaflık kuru üzüm yetiştiriyordu” (age 252).

Kerim, fakir ve hor görüldüğü zamanlar kendini ezen adamların yaptığı ustalıklı yanlış işleri usulüne uygun yapmaktadır. Narlıcalılar ise güçlünün yanında yer almayı tercih ederler:

“Allah buna ‘Yürü ya kulum!’ dedi, kurban olduğum –diye içlerini çektiler-, niye dersen,, anlaşılın yüreğini gayet temiz gördü.”(age 263).

Kerim karakterinin, bir kuşak öncesine kadar gidilerek anlatılan kötü bir insan olma hikâyesini psikolojik ve tıbbi açıklamalarla yorumlamak mümkündür. Sosyolojik olarak yorumlandığında ise öncelikle Bourdieu’nun, bir eylem o eylemi gerçekleştiren kişinin bilinçli bir tercihi sonucu mu yoksa toplumsal bilinçaltının bir yansıması olarak mı ortaya çıkmaktadır? sorusuna cevap vermek gerekir. Kerim’in babası Parpar Ahmet, köye geldiğinde eli iş tutan becerikli biri iken sonrasında gereksiz sorgulamalar ve baskılar psikolojik rahatsızlığının gün yüzüne çıkmasına ve onun saldırgan bir kişi haline gelmesine sebep olur. Karısını öldüren ve bunun cezası olarak dövülerek öldürülen birinin oğlu olan Çalık Kerim ise hem bu babanın oğlu olma hem de fiziksel görünümü ile sürece dâhil olmayan kişidir. Köylüler fiziksel görünümdeki farklılığı olumsuzlayarak varlığından hoşlanılmayan biri olarak görürler. Bu durum sebebiyle Kerim kendine kurtuluş aradığında ise bulduğu yerin bıraktığı yerden farklı olmadığını anlayıp ayakta kalmak veya güçlü olmak için diğer oyuncular gibi oyunun kurallarına göre oynamayı tercih etmiştir. Bu noktada Bourdieu’nun “habitus” kavramına getirdiği açıklama referans alınarak cevap verilebilir: Çok çeşitli toplumsal eğilimlerin, geçmiş deneyimlere dayanan bilgilerin, zihinsel ve bedensel yeteneklerin, birey tarafından çok erken yaşlardan itibaren içselleştirilerek, bireyin bakış açısına, karakterine, kararlarına, olaylara tepkilerine, gelecek planlarına kısacası tüm hayatına şekil verir hale gelmesini içeren bir mekanizmayı/süreci içermektedir. Bir taraftan toplum bireyi toplumsallaştırma

özelliği ile şekillendirirken diğer taraftan birey de kendi pratikleri ile toplumun devamlılığını sağlamaktadır (Terzi,2014:76).

Sonuç olarak; Çalık Kerim karakteri ile köylü arasındaki ilişkide hem birbirini besleyen hem birbirine karşılıklı sebep sonuç sarmalı halinde bağlı olan bir yapı ortaya çıkmaktadır. Çalık Kerim'in davranışlarındaki yanlışlıklar, gayri ahlaki özellikler bir taraftan içine doğduğu toplumun kendine kazandırdıklarının bir yansıması diğer taraftan yaptığı bilinçli tercihlerden dolayı şahsına ait özellikler olarak görülebilir.

III. BÖLÜM

KÜÇÜK AĞA ROMANI VE ENGELLİLİĞİN ANLATIMI

3.1. Tarık Buğra ve Küçük Ağa Romanı

“Ölçüm her zaman insan oldu; onun çeşitliliğine, bir kalıba dökülmezliğine her zaman inandım. İnsanın yaratıcılığına güvendim, toplumun kaderini insanda gördüm. İnsana yaklaştıkça topluma yaklaşacağıma inandım: İnsana kazandırmadıkça topluma kazandırılmayacağına inandım. Mutluluğu, eşitliği ve her çeşit gelişimi insanın hürlüğü dışında mümkün görmedim” (Tekin, 2011: 38).

Tarık Buğra'nın bu ifadeleriyle onun sanat ve edebiyat anlayışının temelinde insan olduğu ve toplumun hikâyesini insan üzerinden okuyup kazanımları ve kaybedişleri de aynı bakışla yorumladığını söyleyebiliriz. Çalışmamın ele aldığı *Küçük Ağa* romanında yer alan Çolak Salih karakteri yazarın ifadeleriyle paralel olarak gücü azalmış ve çıkmazda olan bir toplumunda resmedilişidir aynı zamanda.

Roman ve karakterini değerlendirmeye geçmeden önce kısaca Tarık Buğra'nın hayat hikâyesine bakacak olursak; yazar 1918 yılında Akşehir'de doğmuştur. Babası Mehmed Nâzım Bey, Akşehir'de Ağır Ceza Reisi olarak görev yapar ve Kuva-yı Milliye'nin, Akşehir teşkilatlanma faaliyetlerinde aktif rol oynar. Türk kültür ve edebiyatının seçkin eserlerinden oluşan bir kütüphaneye sahip olan Nâzım Bey bu ve benzeri birçok özelliği ile Tarık Buğra üzerinde önemli etkiye sahiptir. İlk ve ortaokulu Konya'da okuyan Tarık Buğra, liseye İstanbul Lisesi'nde başlar ancak onuncu sınıfta iken buranın yatılı kısmının kapatılması ile Konya Lisesi'ne geçiş yaparak okulu burada bitirir. 1936 yılında “Pekiyi” dereceyle mezun olmasından dolayı İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne imtihansız alınır. Ancak Tarık Buğra ne Tıp Fakültesini ne de daha sonra kaydolduğu Edebiyat Fakültesine sürekli olarak devam etmez. O daha çok zamanın edebiyatçılarını ağırlayan “Küllük” kahvesinin müdavimi olmayı arzular (Ayvazoğlu, 2011a: 15).

“Akşehirli tıp talebesi, ilk defa Rıfki Melûl’le gittiği Küllük’te İbnülemin, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Nihat Tarlan, Fuat Köprülü, Mükrimin Halil Yınanç, Emin Âli Çavlı, Yavuz Abadan, Nurullah Ataç gibi ünlü bilim adamlarını, yazarlarını tanır.(...)Çünkü her biri bir ayaklı kütüphane idi. Tarih, edebiyat, kozmoğrafya, şifalı bitkiler, ahval-i alem! Kısacası neler bilmezlerdi! Ve bildiklerini de ne güzel anlatırlardı! Onları dinler ve yazmanın, kitaplaştırmanın gereksizliğini anlardım”(Ayvazoğlu,2011a: 23).

Tarık Buğra’nın ilk kitabı 1949’da basılan “Oğlumuz” adlı hikâye kitabıdır. En çok bilinen romanları; Yalnızlar ve İbiş’in Rüyası dışında kalan; Küçük Ağa, Firavun İmanı, Siyah Kehribar, Dönemeçte, Gençliğim Eyvah, Yağmur Beklerken, Dünyanın En Pis Sokağı ve Osmancık adlı tarihi konuları işlediği romanlarıdır.

Dönemin hareketli siyasi ortamında babası Akşehir’de Demokrat Parti’nin kurucuları arasındadır. Tarık Buğra böyle bir ortamda babası ile Akşehir’de 1949 yılında yayın hayatı çok kısa süren Nasreddin Hoca gazetesini çıkarır. 1951 yılında Talat Tekin’le Zeytindalı adlı dergiyi çıkarır. Bunların dışında birçok dergi ve gazetede yazarlık yapar. 1994 yılında kanser hastalığına yakalanarak vefat eder.

Tarık Buğra kendini yazmaya iten sebeplerden biri olarak; babası Nâzım Bey’in iflas edip memurluğa geçmesi ve Siirt’e zorunlu olarak göç etmesi olayını kastederek “Beni yazar yapan asıl bu olaydır” ifadesini kullanır. Bu dönemde zorlu bir süreçten geçen yazar “İçine kapanıveren bir insan, dünyayı da oraya taşımak ister... Ve anlatmak hırsına kapılır gibi geliyor bana.” ifadeleriyle anlatma merakının kaynağını da dile getirmiş olur. Bir başka ifadesinde yazar: “Ben, edebiyatın her şeyden önce insanı anlamak ve anlatmak çabası olduğuna inanırım, insanı anlamak da evvela kendini anlamaktan geçer...”(Tekin,2011:29) der.

Tarık Buğra’nın sanat anlayışında insan ve yaşadığı çatışmalar önemlidir. Sanatçının yapması gereken ise insandaki bu hür olma ve yeni şeyler üretme potansiyelini yapıcı olarak sanat için geliştirmektir. Tarık Buğra’nın önemli çizgilerinden biri olan “sanat sanat içindir” düşüncesi ise onu toplumdan ayıran bir özellik olarak değil yansız olmak ve meselelere tarafsız bakmaya imkân tanıyan bir anlayış olarak karşımıza çıkar:

“Sanat, sanat içindir demek, sanatın fildişi kuleye çekilmesi, toplumdan kopması demek değildir. Tam aksine, ben sanatın toplum için, ancak kendi

ilkeleriyle, kendi değer yargılarıyla sınırlı kaldığı ölçüde yararlı olacağına inanıyorum...”(Tekin,2011: 43).

Tarık Buğra, Küçük Ağa romanını ilk yazma düşüncesinin nasıl oluştuğunu şu cümlelerle anlatır:

“İstanbul’un altın sonbaharlarından birinde, 1955 veya 1956’nın sonbaharında, Sultanahmet’te, caminin dibindeki kahvede, alçacık hasır iskemlelerden birisine oturmuş dalga geçiyordum.

Birdenbire farkına vardım: Üstümüzdeki dev gibi atkestanesinde dış kabuklar çatlıyor ve yere, ikide bir soyunu sürdürme gücüyle pırıl pırıl kestaneler pat diye düşüyordu. Ağaç bunun için varolmuştu, bütün bir yıl bunun için, tohumunu saçabilmek için çalışmıştı. Ama altında toprak yoktu; kestaneler asfalta düşüyordu.... Boşunaydı” (Çetin,2011: 145).

Tarık Buğra’nın anlattığı bu olayda, kestane ağacının, tohumlarının yeşermesi mümkün olmayan bir ortamda tohum vermeye devam etmesi ile ülkenin etrafı kuşatılmış ve güçsüz bırakılmış bir durumda iken mücadele etmesi ve yeniden ayağa kalkması birbirine benzetilmiş ve yazarın romanını yazmasına ilham kaynağı olmuştur. Romanda yer alan Çolak Salih karakteri ise engelliliğin temsili noktasında geleneksel düşüncenin taşıdığı bakış açısı ile bağını koparmadan, doğal süreçlerle olay örgüsünün kurulması ve engelli karakterin sunulması açısından ayrı bir öneme sahiptir.

3.2.Küçük Ağa Romanı Olay Örgüsü:

Küçük Ağa romanı devletin, toplumun ve insanın dönüşümünü psikolojik gerilimler, sorgulamalar ve tarihi olaylar üzerinden anlatır. Olaylar 1919 ile 1922 yıllar arasında yani Milli Mücadele döneminde geçer ve bu özelliği ile tarihi bir roman niteliği taşır. Ana kahraman olan Küçük Ağa yani Mehmet Reşit Efendi önce İstanbul Hükümeti’nin savunucusu olarak geldiği kasabada insanların da aynı şekilde bağlı ve destek olmalarını ister. Ancak Mehmet Reşit Efendi, Kuva-yı Milliyeciler tarafından yanlarında yer alması için ikna edilmeye çalışılır. İlk başlarda bunu kabul etmeyen ve öldürülme tehlikesi ile karşılaşan Mehmet Reşit Efendi, önce

Çakırsaraylı sonra Çerkes Ethem çetelerine katılır. Peşine takılan Çolak Salih’le karşılaşmasından sonra ise Kuva-yı Milliye’ye katılmaya karar verir.

Çolak Salih karakteri ise romanda dönüşümü anlatılan ikinci kişidir. Salih cepheden bir kolunu kaybetmiş ve yüzü parçalanmış halde döner. Kasabalıların adlandırmasıyla “çolak” hale gelen Salih bir iç çatışma yaşamaktadır. Romanda adeta bir devletin çöküşü Salih’in kolsuz kalması gibi resmedilmekte ve yine o devletin dönüşerek başka bir güçle yenilenmesi Salih’in kendine gelmesi ile anlatılmaktadır. Akşehir’e geldiğinde kendini karşılayan çocukluk arkadaşı Niko ülkenin düştüğü zor durumdan dolayı kendi şartları zorlaşmayan hatta başka çıkarlar elde etmek için fırsat kollayan biri haline gelmiştir. Salih nasıl gittiği gibi dönmemişse Akşehir’i ve arkadaşlarını da bıraktığı gibi bulmamıştır. Yaşadığı psikolojik çatışma sebebiyle bir işle ilgilenmez, camiye gitmez, kimseyle görüşmez. İlk başlarda Niko’nun arkadaşlığı onu oyalamaya başlar ta ki Niko ve diğer Rum’ların gizli planlarını öğreninceye kadar. Şahit olduğu hain plan Salih’i kendine getirir. Salih bu defa artık yeniden kendini kasabalıya kabullendirmeye çalışacaktır. Tek kolla iyi bir nişancı olup Kuva-yı Milliyecilerin takdirini kazanır. Milli Mücadelede önemli sorumluluklar almaya başlar. Salih’in bu noktadan sonra yolu Küçük Ağa ile kesişmeye başlar. Çünkü Küçük Ağa’yı takip edip bulma ve Kuva-yı Milliyecilere haber götürme görevi ona verilmiştir. Salih bu görevi Küçük Ağa’nın Milli Mücadelede aynı safta yer alma sürecine kadar başarıyla yürütür. Salih ile ilgili romanın sonu ise tam bir sonla nihâyetlendirilmeden Küçük Ağa’nın rüyasında eski haline kavuştuğu şeklinde görmesiyle sonlanır. (Buğra,1997)

3.3. Çolak Salih Karakteri ve Engelliliğin Anlatımı:

Salih karakteri romanın başında ilk olarak kolunu kaybetmiş ve yüzü parçalanmış, psikolojik ve sosyolojik çatışmalar yaşayan biri olarak karşımıza çıkar. Cepheden memleketi Akşehir’e gelişinin anlatıldığı ilk bölümde böyle bir ruh halinin tasviri yapılmaktadır:

"Bitkin tren Halep'ten yüklediği kendinden de bitkin kafilenin belki de en çökkün, en yıkılmışını Akşehir istasyonuna bıraktı. bozgunla biten o anlatılmaz

maceranın döküntüleri sılasına kavuşan bu silâh arkadaşlarına vagonların pencerelerinden donuk donuk bakıyorlardı. Ne gülen, ne el sallayan, ne de bir çift lâf eden oldu. Tren puflaya puflaya kuzeye doğru uzayan ve sonu gelmeyeceğe benzeyen yoluna koyulmuştu. Salih yavaş yavaş eriyen ve bir defa daha göremeyecek olduğu bu yüzlere öyle kımıldamadan bakarken o büyük, o yürekler paralayıcı bozgun için dikilmiş bir heykelden başka bir şeye benzemiyordu.

El sallamak, güle güle bağırarak isterdi. Bahtınız açık olsun demek isterdi. Fakat el sallayamazdı, bir eli bütün kolu ile birlikte Kütül Ammare de, bir kum tepesinde kalmıştı, öbür eli de pis, sefil fakat kocaman, torbasını tutuyordu. Ve artık bütün iyi dilekler boşunaydı, bu tirenin yolcuları gülmeyi de, bahtlarını da topyekûn kaybetmişlerdi. Bunlar bozgunun sakat, yarım kalmış döküntüleri idi, işe yarabilecekler esir kamplarında ve tecrit edilmişlerdi" (Buğra,1997:11).

Salih yaşadığı kayıplardan dolayı psikolojik olarak çökmüş bir haldedir. Bu psikolojinin yansıması düşüncelerinden kıyafetlerine kadar tüm halini kaplamış durumdadır:

"Ceketinin onbaşılık şeridi sökülmiş sağ kolu bomboş sarkıyordu. Sağ kulağı yarım, yanağı kapanmış bir yaradan ibaretti ve iyiyim diyordu. Açlık, uykusuzluk, kızgın güneş, kum fırtınaları ve ölümle bir daha, bir daha, belki bin defa pençeleşmeler, kavurup gitmişti de iyiyim diyordu"(age 14).

Salih ile ilgili yapılan tasvir, büyük bir kayba uğramış olan insanların yaşadıkları duygu durumunun mevcudiyeti olarak görülebilir. Kişiler ölüm, ağır yaralanma, korku ve üzüntü vb. büyük travmalar yaşadıkları vakit birtakım duygusal tepkiler gösterirler. Bu tarz bir durumla karşılaşıldığında kişiler önce yaşadıkları şeyin gerçek olamayacağını düşünüp şok yaşarlar. Daha sonra bir yanlışlık olduğunu düşünerek olayla yüzleşmek yerine inkâr etme tepkisi geliştirebilirler. İlk başlardaki öfke, kızgınlık ve inkâr durumu geçtikten sonra ise yaşadıkları ile ilgili olarak kendilerini sorumlu tutup suçluluk duygusu yaşarlar. Bir sonraki aşamada ise korku ve tükenmişlik durumu gelir(Yıldız,2004: 128). Salih, birbiri ardına yaşadığı bu süreçleri Akşehir'e döndüğünde yeniden yaşamaya başlar:

Her şeyi kaybettikten sonra ümidi de kaybedenin karşısına ne ile çıkabilir, zafer için neye güvenebilirdi? " (age14).

" (...) Salih bu sokaktan böyle tek kollu, tek kolunda pis bir torba ile geçmek istemiyordu. Bu iş nasıl olsa olacaktı ama ilkin verdiği bir korku vardı, bu da az şey değildi.

(...)Bir dünya çöker de insanın içi fenalaşmaz mı? Nitekim Salih hastanede kendine gelir gelmez ilk olarak Raziye'yi hatırlamış ve "Bitti" diye düşünerek şarapneli bir kere daha yemiş gibi oldu " (age 17).

Arkadaşı Niko ile karşılaştığında ise daha sağlam durmaya çalışır ancak çocukluk zamanında diğer çocuklara karşı Niko'yu koruyan Salih olmadığını farkındadır. Eve geldiğinde ise akşamın karanlığında annesi ilk önce kolunun yokluğunu fark eder ve yıkılır.

" Ve birden dondu kaldı. Ağlamıyordu da neden sonra ve büyük bir zorlayışla:

- Kolun... diyebildi.

Salih'e ' inme tirenden... al başını git' dedirten facia başlıyordu. Her şeyi önceden hesaplamış olması işine yaradı. Şaşılacak bir can sıkıntısı ile:

- Amaan sen de be ana ...

Geldiğime şükredecek yerde kalkmış kolun diyorsun. Harp bu be ana.

Şimdi şakacılığı da şaşılacak kadar tabii idi:

- Bir kolun lafi mı olur? Afyonlu bir çavuş başını bıraktı da döndü memleketine. Daha neler var... Harp bu.

Kadıncağız uykuda gibi tekrarladı:

- Harp bu ...öyle "(age 18).

Sabaha doğru oğlunun başına gelen anne, yüzünün parçalanmış halini görünce büsbütün kötüleşir ve aklını kaybeder. Artık Salih'in adı nasıl "Çolak Salih" olcaksa annesi de "Deli Fadik" olarak anılacaktır.

"Şafak söküyordu. Yağmur dinmişti. Gök masmavi, pencereleri doğuya bakan oda güneşin ilk ışıkları ile aydınlıktı ve Salih'in yüzü olduğu gibi görünüyordu. Sağ kulak yarım, yanak param parça, yırtılmış dudağın aralığından görünen kırık dişler...

Kadının gözleri büyüdü büyüdü ve donup kalan göz kapaklarının arasından camlaşıp kaldı. "

"(...)Önce tepsiyi almak istedi. Sonra tencereyi almak icap ettiğini anladı. Fakat uyanmış değildi ve artık asla uyanmayacaktı. Ara sokağın Fatmanın teyzesi artık 'Deli Fadik' olmuştu" (age 23,24.)

Salih için en zor olan annesi ile karşılaşma anıdır, bundan sonra zor olan ikinci karşılaşma kasabalılarla olan karşılaşmadır.

"Salih gerçi yüzünün halini düşünüyordu ama bu daha çok sokaklar ve çarşı içindi. Anası nasıl olsa kolunun uçtuğunu öğrenmişti. Ötesi teferruattı. Ona böyle geliyordu. Çarşı pazar endişesine gelince, bu iş de Akşehir'e dönmeye karar verdiği gece kapanmıştı" (age 25).

Salih mahalleli ile ilk önce karşılaşmak, selamlaşmak istemez. Bu durumun sebebi görünürde Niko ile olan arkadaşlığı olsa da altta yatan sebep mahalledekilerin kendinden savaşı kaybetmekle ilgili hesap sormak bir de onun dilinden dinlemek istediklerini bilmesi ve bu hesaplaşmadan kaçmak istemesidir. Ancak kasabalı onun kahveye gelip kendini anlatacağı zamanı bekliyor o da bu yüzleşmeyi er geç yaşayacağını biliyordu.

"O kadar hızlı yürüyordu ki, görenler 'Ne kadar da canlı, ne kadar da kuvvetli' derdi. Asıl sebebi kim bilecekti? Fakat Salih'in de bilmediği bir şey vardı. Bütün kasaba onun trenden indiği saatten beri ne yapıp ne ettiğini, yani Niko ile beraberliğini ve anasının halini öğrenmişti. Sabahtan beri evlerde, dükkânlarda ve kahvelerde bu konuşuluyordu. İhtiyarların içinde Salih'le ilk karşılaştıkları zaman söylemek için hazırladıkları zehir gibi sözler vardı " (age 36).

"Salih'in sinirlerindeki karıncalanma artmış, tırmalama halini almıştı. Başından geçenleri anlatmak kolaydı. Fakat iyi biliyordu ki, ondan sorulan büyük hesaptı, sorunun içinde büyük faciyanın bütün kırıntıları vardı:" (age 38).

Salih'in yaşadığı büyük bir boşluk hali gibidir. Yaşadığı savaşın kendinden alıp götürdüğü kolu, memleketin çaresiz hali, sevdiği kızla bir geleceğinin olmaması, demircilik yapamayacağı gibi birçok durum onun bu boşlukta savrulmasına sebep olmaktadır. Herşeyi boş verir, kendini bıraktıkça Niko'ya yaklaşır.

"- Ne bileyim ben? : - omuzlarını silkmişti - . Seferberlik dediler, Sancâk-ı Şerif açıldı dediler, hadi askere dediler, biz de gittik. Padişahım çok yaşa diye bağırdık. Sonra toplar tüfekler patladı. Boyuna yürüdük, koştuk, süründük,

sindik, saldırdık, ikide bir süngüleştik. Kiminde kazanmışız, ilerliyormuşuz, kiminde gerilemişiz..Hepsinde de ölen tam ölüyor, kalanlarınsa kimi tam, kimi de yarımıyamalak kalıyordu. Sonunda harp bitti, yenildik dediler.

Sustu. Ihlamuru şarap içer gibi dikti. Nefes nefese idi. Gözleri çıkmak çıkmaktı. Sanki onu suçlandırmışlar da savunmasını yapıyordu:

Yenildik dediler, diye tekrarladı. Hüzün sesini yumuşatmıştı. Gülümsedi. Paydos der gibi yine gülümsedi. Hani bayram yerinde salıncakçı; yandım der ya... Tıpkı onun gibi; harp bitti dediler. Bir de baktık ki bizde ne kol kalmış, ne kanat. Hafız'ın oğlu demirci Salih, Çolak Salih olup çıkmış. Sen olsan nişlersin? de bakalım şimdi Ali emmiiii?

(...)Ona bakıyor ve susuyorlardı. Çeşit çeşit bakışlar ve çeşit çeşit susuşlar. Salih şapşal bir gülüşle:

-Padişahım çok yaşa, diye tekrarladıktan sonra alçak bir sesle ilâve etti. Ama böyle bir bağırma istiyor insan. Padişahım, padişahım... ne olursa olsun bir şey için, biri için 'Çok yaşa' diye bağırmalı insan... Pek hoş oluyor yani... kol bacak gitse de!:"(age 39).

Bu cümleler Salih'in aslında cepheden döndüğünde sadece kolunu değil, insanın yaşamasını sağlayan ümitlerini de yitirmiş olduğunu gösterir. Bireysel anlamda kişinin bir uzvunu kaybetmesi, diğer insanlar gibi hareket edemeyecek olması önemli bir yokluk halidir. Ancak bu duruma benzer kayıpların tüm memleketin yaşadığı bir durum olmasıyla, yaşananlar daha büyük bir kayıp olarak hissedilir. Salih'in yaşadığı duygusal çaresizliği kasabadaki her ev yaşamaktadır. Kahvede bulunanların kimi oğlunu, kimi kardeşini, kimi torununu cepheye göndermiş ve şehit vermiştir. Böyle bir ortamda Salih'in ümitsiz hali ve davranışları azarlanmasına sebep olur:

" - Utan len Hafız'ın oğlu utan. Koca Memalik'i Osmaniye senden beter oldu, bin beter oldu. Kıcı kırık İtalyan askeri gelmiş tâ Akşehir'e dayanmış da Hafızın oğlu kolundan budundan konuşur. Haram olsun o gazâ sana diyecem emme dilim varmaz. Utan, utan. Len Salim yap bir ihlamur bana " (age 40).

"Salih patlayıverecekti. Ama aynı anda Ali emmi, sanki demin ki ses onun değilmiş gibi yumuşak, tatlı fısıldar gibi konuştu:

-Yürekli ol Salih'im, yürekli. İmânını yitirme Allah'a dayan ki sırtın yere gelmesin. Bak bakayım etrafına! Hadi bak... Önce bana bak istersen. Bir ayağı çukurda Ali emmi. Ne tutar beni ayakta. Tahsin ağanı bildin mi? Benim oğlum otuz yaşındaydı. Ümüğünden tuttu mu ayıyı boş çuval gibi yere sererdi .İki oğlu

bir kızı vardı. Onlar şinci anaları ile kaldı. Tahsin nerde? Mezerini bile bilmem... ne tutar sandın beni ayakta?

(...)

-Senin ağan nerde? Şuna bak, bildin mi? Yemenici Mustafa Ali. Oğlu da gitti, kardeşi de gitti. Söyletme beni. Yürekli ol, yürekli, imânını yitirme. Töbe de de yeni baştan başla!.. "(age 41).

Ali emmi, Salih'in kendini toplaması için durumu daha zor olanlardan, başta kendi durumundan örnek verir, yüreklendirmeye çalışır ancak Salih yaşadığı olayların etkisinden sıyrılmadığı için ölenlerin bile kendi durumundan daha iyi olduğunu düşünmektedir:

"Ali emmi şehitleri sayıyordu şehit oldun mu iş biterdi. Ötesi geri kalanları ilgilendirecekti. İş sadece Allah'la senin aranda olup bitse kolaydı. Amma böyle tek kollu, ama böyle paçavra gibi suratlı kaldın mı mesele arap saçına dönüyordu.

"Anam acaba ağama mı bana mı yandı? .."

Ali emmi yerden göğe kadar haklıydı. Bu hakkı Salih tâ can evinden duyuyordu. Fakat ne yapıp ne edecek, bu bedenle, bu anayla nasıl başa çıkacaktı?.. " (age42).

Evine ve yaşadığı kasabaya döndüğünde tek kolunu kaybetmiş olmanın acısının üzerine bir de geçim derdi eklenir ve zor durumda olan memleketin hali ümit kapılarının daha da çok kapanmasına sebep olur. Bedeninin bir parçasını üst değer için kaybetmiş olmasına rağmen kendine bir değer atfedilmediğini düşünüyordur ve yaşadığı çaresizlikler bu durumu daha da yoğun yaşamasına sebep olmaktadır:

"Kelimeyi aklından geçirmiyor, fakat ne derse desin, ne yaparsa yapsın bir kahraman gibi muamele görmek istiyordu, bir kahraman gibi. Fakat kulak parçası, yanak eti, kol bıraktığı için değil, Sancâk-ı Şerif için Halife'i Ru-yi zemin için, ata yurdu için, ölümü hiçe sayışları yüzünden değil, işte o büyüğe dayanabılışleri için kahraman sayılmak istiyordu. Bunlar aklın, geleneğin, vicdanın tabii saydığı şeylerdi. Dert, akıl, fikir uçup gittikten sonra başlamaz mıydı? " (age 44).

"(...) Hilâlin ortasında bir Salih vardır; tek kollu, yüzü paçavraya dönmüş, bir Salih, dünyası çökmüş bir Salih! ..

Ve Salih ne bu "şey" in adını, ne de kendi adını bilebiliyordu. Bunları daha uzun zaman kasabada bilemeyecekti. En kolayı, yani Salih'in adı bile uzun zaman kararlaştırılamayacak, ona kimi 'Pantollu Salih' diyecek, kimi 'Deli Fadiğin Salih', kimi 'Niko'nun Salih', kimi de 'Yüzsüz Salih' veya 'Çolak Salih' diyecekti ve Salih kendisine bir 'Gazi' diyeni ömrünün sonuna kadar bulamayacaktı " (age53).

Salih'in bu haleti ruhiye içerisinde yaşadıkları, davranışlarına yanlış tercihler olarak yansır ve kasabalının kendinden uzaklaşmasına sebep olur.

"Doktor, o deli dolu, gözünü budaktan esirgemeyen, en ağır en tehlikeli vazifelere oyuna gider gibi giden, edebini terbiyesini hiç bozmayan Salih'i düşündü:

-Bir söylemeniz de bana uğrayabilse...

'-Şeytan görsün yüzünü pis çolağın doktor bey!..'

Fakat çolak Salih'in yüzünü isteseler de istemeseler de her gün görüyorlardı. Onun artık bir mazisi yoktu. Şöyle veya böyle tarafları olduğunu, bir vakitler sevdiklerini hatırlamıyorlardı. Kahveye girdiği, yahut da bir dükkanın önünde toplanan bir gruba sokulduğu zaman suratlar açıkça asılır, selâmını alan bulunmazdı. Söylediği ne olursa olsun dinleyen yoktu artık. Hiç bir sualine cevap alamazdı. Ama o yine lâfa karşır, aklına gelenleri söyler, sualler sorardı.

'-Len ne yüzsüz herifsin sen!..'

'-Bak arsız. Bak hele...'

'-Yalak herif... Sana lâf eden var mı?'

'-Seni davet eden oldu mu len...'

'-Kalk git buradan...'

'-Sen git meyhaneye de gâvurlarla kadeh tokuştur...'

Bütün bunlar Salih'in her gün işittiği lâflardı.

Lâkin o bunlara aldırılmaz, sırttır:

'Hı hı hı...' der cebinden çıkardığı İtalyan sigarasını yakar, bacak bacak üstüne atardı.

Kerpiçliğin yanındaki bahçeyi de Niko'nun eniştesine sattıktan sonra büsbütün tiksiniilen bir mahlûk olup çıktı. Şimdi ona karşı acayip bir boykot

kararı alınmıştı. O geldi mi, ya kimse ağzını açmıyor, ya da birer ikişer dağılıp gidiyorlardı." (age 66).

Çolak Salih, davranışları ve düşmanlara yakınlığından dolayı suçlanmaktadır ve kasabalı onu yaptıklarından dolayı dışlayarak bir anlamda yok sayarak psikolojik harp uygulamaktadırlar.

Salih ise bir şekilde kasabalı ile olan iletişimini devam ettirir ve istenmediğinin farkında olmasına rağmen kasabalılarla olan bağı koparmaz. Kahvede Mehmet'in onu döverek cezalandırmaya çalışmasında bir taraftan ona karşı duyulan öfke söz konusu iken diğer taraftan büyüklerin kavgayı bitirmeye çalışması onların da Salih ile olan bağı bir şekilde devam ettirdiklerinin göstergesi olarak okunabilir:

"Delikanlının yerinden gülle gibi fırlaması ve tekme yapıştırması bir oldu.

Salih, Salim'in koltuk değneğine çarptı ve onu da kapaklandırdı. Herkes ayağa kalkmıştı. Ali emmi delikanlıya:

-Dokunma şu mekruha, dedi. Mumcu da elinden tutup:

-Hadi oğlum Mehmet, diye merdivene götürdü.

Salih ayağa fırlamış burnundan soluyor... Arsız arsız sırtıyordu. Önündekiler hep ak sakallı, buruşuk yüzlü ve kendine ters ters bakan ihtiyarlardı. Bir bir karşısından geçip merdivene gidiyorlardı. Bir dakika içinde kimse kalmadı. Ama Salih hep öyle sırtarak soluyor, olduğu yerde dik dik duruyordu:

-Hı hı hı, diye güldü; Gitmese bi halt edecektim sanki bu tek kolla... Oğlan deve gibiydi be.

(...)

Sustular. Salih kendisini pek mecalsiz hissediyordu. Ayakta duracak dermanı yok gibiydi, çöker gibi sedire oturdu. Omuzları inip kalkıyor, burnundan soluyordu:

-ah sağ kolum... Sağ kolum, sağ kolum. Nerdesin sağ kolum!.. " (age 68).

Yazarın burada kullandığı “çöker gibi oturmak” ifadesi Salih'in yaşadığı psikolojik durumun etkileyici bir tasviridir. Çökmek ifadesinin, temel ve duvarların binayı taşıma özelliği kalmadığında yıkılması durumunda kullanıldığını

düşündüğümüzde Salih de aslında ayakta durmaya ve hayatını devam ettirmeye gücü kalmamış biridir ve adeta günden güne çöker gibidir.

"Gitmek mi?..."

Elbette güzeli, en yakışanı bu idi. Ama nereye, ne ile, nasıl gitmeli, ne götürmeli, hangi gönlü, hangi bedeni götürmeli idi?..

Ama Salih hırsla homurdanıyordu:

-Gidecem ben, gidecem buralardan!.."

Salih sırıtıyordu. Fakat bu sırıtışlarının bu "Hı hı hı" ların ne mânaya geldiğini hangi gaddar kadere lanet okuyan bir taşlama olduğunu artık anlamamak için insanın gönül gözü kör doğmuş olması gerekli.

Salim tez uzaklaştı ve yine fincanlarla, tabakları şakırdatmaya başladı. Salih şimdi hem kahvesini içiyor, hem de doğrudan doğruya ona sesleniyordu:

-Töbe demesi kolay. Demesine deyeyim, deyince ne olacak? Bunu bilebildin mi? Ben bilemiyorum işte.

Salim, onun duymasını ister gibi konuştu:

-Küfür dağı çatlarmış.

-Ne dedin, ne dedin?

-Heç... Bişey demedim. Amma diyeyim: iç de şu kahveyi git burdan, gelme bi daha da Allasen...

Salih kahveyi bitirmişti, kalktı:

-Gelmem, korkma. Sen gel amma benim kahveye" (age 68, 69, 70).

Salih içerden ve dışarıdan tam bir çıkmaz yaşarken yine de etrafındakilerle olan bağı ince bir çizgide devam eder. İnsan toplumsal bir varlıktır ve kimlik edinme sürecinde içinde yaşadığı toplumun etkilerine açık bulunur. Salih kasabaya döndüğünde dış görünümüyle farklı biri olarak dönmüştür. Kasabalı onun bu durumunu olumsuz bir tepkiyle karşılamaz ancak Salih kendi içinde yaşadığı çatışmanın verdiği gerginlikle yeni bir hayat inşa etmek için ümidi ve isteği bulunmayan biridir. Romanın ilerleyen kısımlarında Salih durumuyla ilgili karar

verir ve önce kendi adeta bir metamorfoz geçirir daha sonra da İstanbullu Hoca'nın bir karar vererek dönüşüm geçirmesine sebep olur.

"Arsız değildi bu gülüş... Buruk bir şeydi. Doktor; şeytan görsün onun yüzünü... dediklerini hatırlardı. Anlıyordu. Karanlığa bakarak mırıldandı:

"-Bunda senin hiç kabahatin yok mu?

Salih doktorun derhal kabul ettiği saf bir samimiyetle:

-Benim ne gabahetim olur?.dedi.

-Hiiiç... Fakat meselâ Niko ile falan ahbaplık etmesen, sonra içmesen...

Salih dudaklarını kemiriyordu:

Geçti gari.

İçini çekmişti. Kendini hâlâ adam yerine koyan biriyle konuşmak ona kaybettiklerini hatırlatıyordu" (age 72).

Çolak Salih'in bu perişan halinden kasabalı da hoşnut değildir. Toplumsal vicdanın duyduğu rahatsızlığı gidermek için ona destek olmak isteyen yaptığı yanlışlardan kurtulmasının yolunu gösteren samimi ve iyi niyetli birçok kişi vardır. Doktor onu onure eder. Yanlışlarını ve yapmaması gerekenleri söylerken kahvedeki yaşlılar ise Salih'in bunalımdan çıkması için kendinden daha kötü durumda olanları örnek gösterirler.

"-Halden anlamak güç. Ne çektiğini, ne olduğunu herkes pek merak etmez. Üzme kendini. Amma biraz dikkat et. Eski Salih nasıl unutulursa bugünleri de unuturlar"(age 73).

"-Mırıldana mırıldana içiyordu. Büyücek, kahvecinin, masaya diktiği mumun oynak ve canlı hale getirdiği loşluğunda tam bir mağara adamı gibiydi. Ruhuyla da bedeni ile de öyle.

Delik deşik yüzünde gölgeler oynuyor, ceketinin sağ kolu, masanın üzerinde bomboş ve kıvrım kıvrım duruyordu. Zayıf, fakat pençe salmaya hazır, daha doğrusu mahkûm bir hayvandı sanki. Sanki daima saldırış bekliyor, daima daldırma zarureti ve mecburiyeti duyuyordu. Düşünemiyor, konuşarak anlamaya çalışıyordu. Eskiden bu kadar değildi. O da pek âlâ ötekiler kadar

düşünüp, fikir yürütebilirdi. Son zamanlarda, belki de düşündüklerini söylemeye söylemeye böyle olmuştu.

Kime söyleyecekti, söylemek istese kim dinleyecekti? Hiç.

"-Ah şu kolum olsaydı!.." "(age 81).

Çolak Salih psikolojik olarak kötüleşmesine rağmen yaşadığı dışlanmanın üzerindeki olumsuz etkisinin farkındadır.

"Pis, zındık, mendebur bir mahlûk olup çıktığını herkesten önce kendi kabul etmiş, öylece de kalmıştı. Fakat yüreğinde bir sır gibi yatan bazı sevgi ve saygıları da vardı. Onlar olduğu gibi, hatta daha da kuvvetlenmiş olarak duruyorlardı. Bunu da bir Allah, bir de kendi bilirdi. Bunlara, meselâ dinine, imanına, memleket sevgisine layık olduğuna bir aklı yatsa, aklı bunu kendisinden bir isteyenin bulunduğuna bir yatı verse... ortalığı dümdüz ederdi. Ama layık sayamıyordu ki kendini" (age 83).

Salih'i kendine getiren olay Niko ve arkadaşlarının hainliklerine şahit olması ile başlar:

"Salih irkildi. Fakat kımıldayamadı. Vasili'nin metin yürüyüşü bir anda mutfak kapısına gelivermişti. Adam bir an tereddüt etti sonra tabiatıyla, bahçe kapısı kapalı, mutfağinkiler açık olduğu için doğru oraya girdi ve ocağın yanındaki lamba ile aydınlanan köşede sinmiş ve hatta donmuş bir halde duran Salih'i gördü. Şöyle bir baktı ve:

"-Pis... " dedikten sonra bahçeye çıkıp hızla yürüdü. Salih hakaretin bu kadar canlı ifadesini Ali emmide filan görmemişti. Gönlü perişan oldu. Kafasının işlemesine zaten imkan yoktu.

İçerisi şimdi uğulduyordu âdeta ve Salih artık hiçbir şey anlamıyordu. Yalnız bu uğultunun bir iki dakikada anlam değiştirdiğini, bir zafer törenine döndüğünü hissetti. Bu arada iki cümle kafasına çakılıp kalmıştı. Bunları unutmadı ve asla unutmayacaktı "(age 87).

Salih'i etkileyen olay Niko'nun hainlerin elebaşı olması ve bu hainliği onaylamayan Vasili'nin kendini gördüğünde söylediği sözlerdir.

"Salih perişan ve sersem bir halde kaçtı; artık hayal meyal hatırladığı harp yıllarında, bir gün çemberden tesadüfen kurtulan bölüğü ne halde idiyse tıpkı

öyleydi. O gün bölük alaya kavuşmayı nasıl şuuruz bir hırsı ile istemiş idiyse Salih de şimdi biriyle konuşmayı tıpkı öyle istiyordu.

Biriyle konuşmalı, mutlaka konuşmalı idi. Kendisini tokatlatacak, yüzüne tükürecek, sövecek, fakat daha önce dinleyip, bütün şu olanların ve -herşeyden önemlisi- kendisinin neden böyle olduğunu anlatacak biriyle" (age 88).

Salih ilk etapta kendini dinleyecek kimseyi bulamaz, kendine yakın sadece annesi vardır. Salih derdini anlatacak kimse bulamayınca eve gidip annesine içini dökmek ister.

" '-Ana!..' "

'-Sen misin Salih?'

'-Benim' dedi ve koşarak yanına gitti, başını dizlerine koyup hıçkırma hıçkırma ağlamaya başladı. Dakikalarca ağladı.

'-Neye ağlan Salihim? Ağlama koçum...'

Saçlarını hafif hafif okşuyordu. Koç ha? Salih koç ha?... Fakat ne olursa olsun bir şeyler yapabiliirdi. Her insanın ölünceye kadar yapabileceği şeyler vardı. Her insan da, kör topal bunu yapıyordu. Mesele iyiyi kötüden ayırabilmekte idi ve her şeyin ama her şeyin iyisi de kötüsü de oluyordu. Bir kelime söylemeden kalktı, odasına gidip yattı. Artık Salih ne yapacağını biliyordu " (age 89).

Salih bu noktada başarılı olmak için silah kullanmadaki becerisini geliştirir ve çevresindekilerin takdirini kazanarak sahip olduğu meziyeti vatani kurtarma yolunda kullanmayı tercih eder.

"Niko'ların meyhanesinde görüp işittikleri Salih'i ta yüreğinden sarsmış, bir başka adam, o değilse bile bambaşka duyguların ve arzuların adamı yapmıştı. Bir sorumluluğu olduğunu şimdi artık seziyor, hatta anlıyordu. Bu sorumluluğu açıkça öğrenmek, bunu karşılamak için neler yapabileceğini, neler yapmasını gerektiğini bilmek istiyordu. Hem de hırsı ile. Fakat bunu kimden öğrenecek, bunu hatta, kime kabul ettirecekti?

Değiştiğini, hiç de değişmek istediğini kime anlatabilirdi?

Bu arada: 'Ah sağ kolum' diye hayıflandığı çok olmuştu. Bu nokta da takılıp kalacaktı. Bir sabah, sanki bir ilhamla, "Ne dırlayıp duruyorsun ulen

Salih sağ kolun olmayacak, olmayacak işte. Sen bu halinle yapabileceğini yapmaya bak deyiverdi. "(age105)

"Hayata daha tam anlamıyla yatmayan sol kol gerginliğine rahatça razı olmuyor, titriyordu. Tabanca, yirmi iki yıl ihmal edilen sol bileğe çok ağır geliyordu.

Salih ümit kırıcı yirmi-yirmi beş saniyeden sonra tetiğe bastı. Kararlama bir atıştı bu; atışların en sağlamı!.. Fakat hedefi heyecanla ararken merminin iki adım sağı veya çok yukarıları vurduğunu gördü.

(...)

"Bugünlük bu kadar, her gün üç mermi" diye düşündü. Üzerinde bir ciddiyet vardı. Kendini büyük görmek, mühimsemek istiyordu.

(...)

"Ah sağ kolum, ah, o da olacaktı ki" diye eseften çok gururla murıldandı. Çünkü artık kendini eskisi gibi aciz hissetmiyordu. Kendine karşı güveni belirmişti, çok şey yapabileceğine inanıyordu artık. "Ah sağ kolum" deyişi o eski deyişlerden bambaşkaydı. "Sağ kolum da olsaydı dünyayı alt ederdim" demek istiyordu " (age 108, 109) .

Salih yaşadığı dönüşümden sonra samimi olduğunu doktora gösterme imkânı bulur:

"De tabii.

-Şey, övünüyor sanma aman. Sen biliyon mu, ben şimdi tabancayla, na bu elimle -güldü- sanki başka elim varmış gibi sol elimle dedim. Uçan kuşu vuruyorum.

Doktor şöyle bir kııldadı, ona doğru baktı. Salih utangaç bir sesle:

-Şimdi sen inanman demi? Dedi ve bir anda tabancasını çekti, doktor :

-Dur, inandım. Beni kuş mu sandın, diye güldü.

(...)

-Nasıl oldu bu iş anlatsana!...

Salih havayı tam istediği kadar samimileşmiş buldu.

-Çok uğraştım. Her sabah talim yaptım kendi kendime. Ucuzluk taraflarında Kapı kalenin altında papazı dinlerken öyle bir hırs basmış ki içime.

Amma belki de o Vasil "pis" dediği için bana oldu bu iş. Ne bileyim işte... Çok uğraştım.

Salih kendinden geçmişti: -Bak istersen dedi, hani şu güne bakan var ya, fasulye sıvıklarının ortasında?... Onun ta göbeğini deli vereyim sana... "(age 121).

Doktor beyin Salih'e güvenerek görev vermesi ve bu görevden dolayı kasabanın diğer ileri gelenleri tarafından muhatap alınması ile Salih kendine güven duymaya başlar:

"-Ben Salih, Ali emmi.

-Çatla emi... Ödümü kopardın pis çolak.

Salih hafifçe güldü:

-Pis çolaktan da korkulur muymuş hay Ali emmi...

(...)

-Derler ki, Ali emmi sana pis çolak demesin, köpek hoşlar gibi konuşmasın"(age 154).

Bu konuşmada dikkat çeken bir diğer unsur, Salih'in kendine olan güvenin yerine gelmesinden sonra çolak olma durumu ile kendinin de alay edip sakatlığını önemsemediği durumdur. Konuşmada Salih bir haber almak için Ali emmi'ye gönderilmiştir. Ali emmi ilk önce Salih'e inanmaz, hatta yaptığı şakalardan dolayı biraz sinirlenir ancak gizli mekânların adını bilince inanır ve o da gönderilmesi gereken haberi Salih'le gönderir.

"-Vallaha doğru derim Ali emmi...Hepsinin de selâmu var sana. Dün gece giderken söylediler.

-Onu anladık Salih, oğlum başka ne dediler, sen onu de bana.

-Bi haber olursa seninle göndersin dediler.

-Seninle mi?

-Vallaha da billaha da benimle.

-Yemin edip durma. İmandık. Nerde bulacaksın sen onları?

-Ortaköy'de.

Ali emmi şimdi inanmıştı.

(...)

-Seni kim adam yerine kor ülen çolak?"(age155).

Salih nişancılıkta başarılı olmak için talim yapar ve dönemin önemli bir meziyeti olarak görülen atıcılıkta ustalaşır. Salih bu mahareti ve davranışlarındaki değişiklikler sebebiyle yeniden saygı ve takdir görmeye başlar.

"(...) Doktor gülererek seslendi:

-Niyazi çocukları da al gel, seyir var seyir. Hem de bildiğin gibisi değil.

Mülâzım:

-Gelin bakalım, diye acemilerle birlikte onları takip etti. Bahçeye geçtiler.

Doktor onbeş adım kadar ötedeki armut ağacında bir çift serçe görmüştü:

-Nah işte nişan da hazır, sağdaki senin, soldaki benim, davran... dedi.

Salih:

-İuh, kuşa atmam, dedi arkasını döndü.

-Niye?

-Hiç işte..anam döver...

Güldüler

(...)

Salih:

-Yüzbaşım müsaade eden mi, ben de senin yaprağa ateş edecem, dedi.

Üçü de namluyu doğrultup nişanlayarak ateş etmişlerdi. Salih toplusunu çekti. Arkası hedefe dönük, yüzbaşından cevap bekliyordu. Yüzbaşı kısık gözlerle ona baktı ve:

-Helâl olsun çolak, dedi.

-Sağol yüzbaşım.

Salih'in, son heceyi söylerken, şimşek gibi dönmesiyle tetiğe basması bir oldu. Yaprağın göbeği çatlamıştı. Ardından, tek saniye içinde bir daha, bir daha... Öbür iki hedefteki delikler çiftleşti.

Tesir büyüktü. Bilhassa acemiler büyülenmiş gibiydi. Yüzbaşı çatık yüzünde belli belirsiz bir gülümseyişle:

-Aferin ulan çolak, dedi.

Doktor da sırtını tapaladı. Salih'e gelince o şimdi ciddileşmiş, vakurlaşmıştı”(age 159).

Salih elde ettiği başarıdan sonra daha büyük görevlere talip olduğunu göstermiş olur. Bu olaydan sonra o da asker olarak birliğe katılmak ister ancak yaptığı işin de çok fayda sağladığı telkini ile verilen görevi devam ettirir:

“-Salih, oğlum, çocuk olma. Kimsenin gördüğü iş ötekinin berikinin gördüğünden aşağı sayılmaz. Bi bakıma Ali emmi hepimizden faydalı, hepimizden büyük iş yapıyor. Anladın mı? Sonra sen kılık kıyafetimize bakma. Bizimki de askerlik oğlum... Hem de alâsı. Biz de öl emrini de, öldür emrini de veriyoruz, emri alanın da kılı kıpırdamıyor. Sen denileni yap, için rahat etsin” (age 160).

Küçük Ağa romanında zihni değişim geçiren bir diğer karakter Çolak Salih'ten sonra İstanbullu Hoca diye bilinen Küçük Ağa'dır. İlk önce Çakırsaraylı'nın yanında yer alan Küçük Ağa'yı arama görevinin kime verileceği konuşulurken bu işe Salih'in talip olmasıyla Salih ile Küçük Ağa'nın yolları bir daha kesişmiş olur:

“-Yüzbaşım, dedi; müsaade varsa Hoca'yı ben arayım.

Yüzbaşı ona “Nasıl?” der gibi baktı. Salih de cesaretle konuştu:

-Biz birimiz kör, birimiz sol kolundan, birimiz de sağ kolundan sakat üç kişiyiz. Bunu bilin. Bizi asker yerine koymadığınızı da bilin. İzin ver, bu işi üçümüz yapalım.

-Nasıl ama?..

-Kör, çolak... Az iş mi becerdik?

(...)

-Deneyelim, diye kabul etti. Yalnız ali emmi:

-Bu karda kıyamette diye, vazgeçirmeyi denedi. Bir vakitler tiksindiği, Salih'i, belki de bu yüzden, oğul gibi sever olmuştu. Başına bir şey gelsin istemiyordu” (age 286,287).

Romanda Salih'in kolunun yokluğuna üzülməsi şu cümlelerle anlatılır:

“Şaka, zevzeklik, çocuk oyunları.... Ama Salih üzgündü, hep üzgündü, her zaman üzgündü. Çolak olduğu için onu asker yerine koymuyorlardı, bu da onun çok ağrına gidiyordu. Çeteler bir bir ortadan kalkmakta idi. Bu ilerledikçe de Salih kendini biraz daha kıyıya itilmiş duyuyordu. Halbu ki onun bir tek isteği vardı. Niko'nun karşısına çıkmak. Yerini, yolunu bilmediği Karadeniz kıyıları burnunda bir sıla özleyişi gibi tütüyordu. Pontos mu Pontus mu, ne karın ağrısı ise, bu lânetleme hayalin peşine düşüp devlet hakkını, çocukluk arkadaşlığının, hemşehriliğin tuz ekmek hakkını çiğneyen Niko'larla hesaplaşmak istiyor, bunun için yanıp tutuşuyordu.

Bunun için şafaklardan önce dağlara çıkıp sol elini sağ ellerden usta yapmaya çalışmış, bunun için bunca günâhın, bunca hayasızlığın dağlar gibi yükünü üstünden atmaya, adam olmaya, adam olmanın mes'uliyetlerini kabule razı olmuştu. Buna erişemezse o geçmişin çirkefleri ve bu yarım yamalak bedenle bu insanlığı, bu güzel duyguları nasıl bağdaştırabilir, bu cehennem azabından nasıl kurtulabilirdi?”(age 290).

Salih'in çolaklığı ile ilgili bir ilginç diyalog da eşkiya reisi Tevfik Bey ile arasında geçen şu konuşma ile yaşanır:

“Senin adın? Senin de bileğin iş tutar?

-Benim adım Salih. Buraya da çolaklığımınla zevklensinler diye gelmedik.

Tevfik Bey kıpkırmızı oldu. Fakat sakat birisiyle eğlenmenin yiğitliğe yakışmayacağını bilecek kadar da dürüsttü. Kızgınlığı utangaçlığa döndü:

-Kusura bakma. Biz de kendimizi keyfimize kapıp koyverecek adam değiliz. Oldu bi kere. Sapasağlam delikanlıların çarşafa girip cepheden kaçıklarını gördük de yadırgadık. Hani kuşku da bir başka huyumuz oldu” (age 298).

Salih'in kendinden emin bir şekilde cevap vermesi hem kolunun durumundan dolayı alay edilen, acınılan değil saygı duyulan biri olarak muhatap alınmasına hem de Küçük Ağa ile kendinin üzerindeki şüphelerin kalkmasına sebep olur. İtibar

kazanma konusunda bir diğerk olay ise Manda Halil'in kıskançlığı sebebiyle düzenlenen nişancılık yarışında meydana gelir:

“Halil birliğin en iyi tabanca kullananı idi. Dünyada bundan başka bir şeye önem verdiği yoktu. Salih geldikten sonra bir tevatürdür gidiyordu. Çolak şöyle atarmış, böyle atarmış, böyle vururmuş. Halil, Çolağı kıskanmağı başladı. Açıkta açığa bir şey de diyemiyordu. Adamlarından birine Salih'i denemesini söyledi. Buna da Salih yanaşmadı. O her zaman olduğu gibi, burada da nişancılığını cafcaflı, şatafatlı, çarpıcı bir şekilde göstermek istiyordu. Bundan vazgeçmeye niyeti de yoktu. Derken kısmet ayağına geldi, Halil'in sabırsızlığı ve kıskançlığını yenemeyişi sahneyi Salih'in istediğinden âlâ hazırladı.

Birgün odada Halil ile ikisi oturuyorlardı. Küçük Ağa atlara bakmaya gitmişti. Halil durdu durdu birdenbire:

-Salih be, dedi. Şu senin parabellumun marifetini göremedik gitti. İlmimi kapacağız diye mi korkan?

Salih sırttı:

-Ne ilmi olacak hay ağı? Sen benden eyi bilin bunu, sıyrıp tetiğe dokundun mu tamam işte.

-Eyi ya, bi dokunuver bakalım şu tetiğe.

Salih pek saftı:

-Anca keratanın bi kötü huyu var, ortada ya kabak gibi patlayacak bi düşman alnı olacak, ya da yüz dirhem helvasına iddia. Başka türlü naz eder.

-Burnu pek büyükmüş he... yani benden eyi vuran yok mu demek ister?

-Öyle zahar..ne bilem işte.

-E bi iddialaşalım öyleyse.. pek meraklandım da.

(...)Anlaştılar. Salih de Halil'e lâf için vakit bırakmadan fırlayıp çıktı. Tabancası tertemizdi, atışa hazır. Fakat onun maksadı başkaydı.

Ahırlara doğru koştu, gözünün kestiği veya eskiden tanıdığı kime rastladıysa hepsine de haber verdi ve yaymalarını söyledi.

On, onbeş dakika sonra atışı yapacakları vadiye vardıkları zaman Halil bayram yerine gittiklerini sandı. Topal İsmail'den topal sakaya kadar herkes orada idi. Derken nefes nefese bir haberci geldi ve:

Tevfik Bey az beklesinler buyurdu, ben de geleceğim diyor, dedi”(age 305, 306,307).

Tevfik Bey'in organize ettiği nişancılık yarışında Salih maharetini gösterir hatta bir adım daha ileri giderek Halil'in havada vuramadığı yumurtayı da vurup onun tepkisiyle karşılaşır. Olayın husumete dönüşmemesi için Tevfik Bey her ikisini ayrı ayrı yerlerde görevlendirir:

“ Bu sayede herhangi bir tatsızlık olmadı. Salih'in durumu protokolde sarsıldı ise de itibarı iyice artmış oldu. Manda Halil'in en yakınları bile ona saygı gösteriyorlardı” (age 309).

“Küçük Ağa, er veya geç, yolunu değiştirecekti. Bunu çekinmeden iddia edebilirdi. Fakat bu işin bu kadar çabuk, böyle kolay ve hayırlı olmasa Salih'in yüzündendi ve uykuya varıp gitmeden önce Emine ile Mehmet'ini değil, Salih'in yanına gelişini, Salih'le geçen günlerini düşündü. Şimdi ona lâzım olan kuvvet ve dayanak bu idi” (age 310).

Salih, İstanbullu Hoca'nın peşine düşüp onu bulduktan sonra onunla mertçe konuşur ve hocanın yaşadığı ikilemden çıkış noktası bulması bulup karar vermesinde etkili olur:

“(…) Ben şu sakat, keçe kafalı halimle memleket için çırpınıp dururken senin gayret göstermemen yakışık alır mı? Hani valla haddimi bilmediğimden değil... İçimde taş gibi durduğu için konuşurum. Var yolunu değiştir. Gari halkı irşada mı çalışın, yoksam düşmanlan mı, çetecilerle mi vuruşun, orasını sen bilin. Amma birinden birini yap.

Bunu dedikten sonra tabancayı eline aldı ve Küçük Ağa'ya baktı:

-Ya bunu yap, ya da beni vur.

Yeni yeni kendini toparlamaya çalışan Küçük Ağa bir defa daha şaşaladı:

-Seni mi vurayım?

-Vur ya...Sen istemesen bile dediğimi yapmazsan ben seni zorlarım beni vurmaya. İşte sana bi de yemin edeyim. Yalnız beni vurmakla da kalmayacan, benim ardımdan haftada bi, on günde bi, bi başka arkadaş gelip seni bulacak, onlar da aynı şeyi deyecek sana. Gerisini var sen düşün gari, Hoca Efendi” (age 311).

Salih'in konuşmasından sonra Küçük Ağa artık karar vermesi gerektiğini anlar ve bir yol seçer.

“O gece baş başa verip ne yapacaklarını konuştular. Çolak:

-Benim aklım incesine ermez, diye işin içinden sıyrılmıştı.

Fakat yine de aldıkları karar onun verdiği bilgilerden çıktı.

(...)

Çolak, Küçük Ağa ile bitişik kaderlerini altüst edecek bir konuşmaya kulak misafiri oluyordu. Evet burayı seçmeleri belki de dünyanın en hayırlı işi olmuştu”(age 313,314).

Salih, Küçük Ağa ile ayrı ayrı birliklerde yer alırlar ancak bu onların planlarını gerçekleştirmede faydalı bir hal alır. Hocayı bulma görevinde Salih, hem hocayı bulmuş hem de hocanın karar vererek Milli Mücadeleye katılmasına sebep olmuştur. Böylece Salih, kolunun yokluğu sebebiyle düşmüş olduğu çıkmazdan Doktor'un kendine destek olmasıyla çıkması gibi kendi de İstanbullu Hoca'nın düştüğü çıkmazdan onu ikna edecek mertlikle konuşması ile çıkmasına yardımcı olmuştur.

Çolak Salih karakterinin ve gerçek yaşamdaki kişiler için de geçerli olan zor zamanda destek olununca zorlukların aşılması durumu ve dışlanma sonucunda ise daha çok problemlerin katlanarak artması Oliver Sacks'ın işitme engellileri anlattığı kitabında veciz bir şekilde ifade edilir:

“(..).Bir dilden yoksun sağırlar gerçekten de geri zekâlı gibi görünebilirler ve doğanın zalim bir oyunuyla, zekâları yüksek de olsa, bir dil öğreninceye kadar bu zekâyı kullanamayacaklardır. Başrahip Sicard, son derece haklı ve şiirsel bir ifadeyle, işaret dilinin keşfinin ‘insan zekâsının kapılarını ilk kez açtığını’ söylemiştir.

Hiçbir şey bir insanın kapasitesinin sınırlarını kaldırıp onun büyümesine ve düşünmesine giden yolu açmak kadar harika, sevinçli bir şey değildir; ve hiç kimse bu duyguyu aniden özgürlüklerine kavuşan dilsizler kadar şevkle ve belagatle tasvir edemez...” (Sacks: 2001,32).

İşitme engellilerin dil gelişimleri, duymamaları sebebiyle geç tamamlanır. Bu sebeple zihinsel engelli olarak etiketlenmeleri çok sık görülür. Dil gelişimini takviye eden işaret dili öğretildiğinde ise bu problemler ortadan kalkmış olur. Türkiye’de işaret dili okullarda son on yıl içerisinde serbest bırakılmıştır. Öncesinde yasak olması ve Türk İşaret Dili'nin yeni yeni oluşturulmaya başlaması sebebiyle bu durum işitme engelliler için bir dezavantaj oluşturmaktaydı. Benzer durumun diğer ülkelerde de olması ve dezavantajlı durumun ortadan kaldırılmasını sağlayan işaret

dilinin öğretilmesinin önemine dikkat çeken yazarın “bir insanın kapasitesinin sınırlarını kaldırıp onun büyümesine giden yolu açmak” ifadesi ile vurgulamış olduğu nokta diğer engel grupları ve aslında toplum içinde herhangi bir şekilde dezavantaja sahip tüm bireyler için büyük öneme haizdir. Kişi görmeyebilir ancak eğitimle meslek sahibi olabilir ve görme engellilere mahsus güçlü hafızaya sahip olma özelliğini bir avantaja çevirebilir. Ya da romandaki Çolak Salih karakterinde olduğu gibi bir eli veya ayağını kullanamayabilir ancak tek uzvu ile yapabileceği bir alanda kendini geliştirmesi ile hem kendine hem başkalarına faydalı bir kişi olabilir. Doktorun “Üzme kendini. Amma biraz dikkat et. Eski Salih nasıl unutulursa bugünleri de unutulur.” sözleri sonrasında görev vererek onu yüreklendirmesi Salih’in önündeki engeli kaldırarak hatta kapasitesini aşan bir başarıyla yeniden yaşadığı toplumda kabullenilmesini sağlamıştır.

Salih bir yıl önce “gülmeyi de bahtını da kaybetmiş, bozgunun sakat kalmış” biri olarak döndüğü Akşehir’e ikinci defa başka bir Salih olarak dönmektedir:

“Şimdi, bir yıl önceki sevkiyat treninden inişi aklının kıyısından bile geçmiyordu. O ezik, o perişan, o kaçmak, o ölüme pek benzemeyen kaçışa sığınmak isteyen Salih asırlarca ötede kalmış gibiydi, o Salih bir başkasıydı, belki yakından tanıdığı biriydi, fakat katiyen kendisi değil.

Şimdi, sanki sağ kolu yeniden uzamış, sanki yüzündeki korkunç yara izi silinip gitmiş, sanki Kinnar’daki korkunç patlayıştan önceki tiğ gibi, Salih onbaşı geri gelmişti. Şimdi kendini o kadar kuvvetli, o kadar dinç ve tam öylesine bütün münasebetlere lâayık buluyordu, gönlünde bir kahraman rahatlığıyla türkü söylüyordu.

Yarım saate kalmayacak o tek koluyla anasına sarılacaktı. Ve sevkiyat treninden indiği gün anasıyla karşılaşmayı düşününce duyduğu korku ve kaçmak isteği yoktu içinde. Şimdi bu kucaklaşmanın hayali içini neşeyle, mutlulukla kabartıyordu”(age 354).

Bu durum, Salih’in bir yıl önceki haliyle bir yıl sonraki hali arasında hiçbir fiziki değişme olmamasına rağmen duygu ve düşüncelerindeki değişimin sonucu meydana gelmiştir. İnsanların başına kötü bir olay, kaza vb. bir travma geldiğinde yaşanan süreçler psikolojik açıdan şok, inkar, kızgınlık, depresyon ve kabullenme süreçleri ile ifade edilir. Salih’in yaşadıkları bahsedilen psikolojik süreçlerle paralellik

gösterir. Bir önceki gelişte kimseye selam vermeyip sonrasında kimsenin de selam vermediği, dışladığı Salih bu defa kahveye gittiğinde bambaşka karşılaşır:

“Küçük Hacı:

-Geç otur şöyle...dedi.

Yanında yer gösteriyordu. Salih eşiğin az ötesinde alçak iskemleye çöküverdi.

-Aman Hacı bey, iyi işte burası.

Bırakmadılar ama, ‘olmaz, olmaz’ ve ‘yoldan geldin’ sözleriyle peykeye oturtular” (age 356).

Salih, başından geçenleri ve İstanbullu Hoca’nın dönüşümünü Reis Bey’e anlattığı bölümde yer alan ifadelerde davranışlarının görünüşünün üzerindeki olumsuz perdeyi nasıl kaldırdığına şahit oluruz:

“Ama Salih, Tanrı ona ikinci bir doğum ihsan etmiş gibi, kelimenin bütün gücüyle, bir kahramandı şimdi. Esareten döndüğü zaman doğru dürüst ekmek ve kaşık tutamayan sol elinden kurtuluş çabasının en yana silâhşörlerinden birini yaratmış, o çürüyen ruhundan iradelerin en faziletlisini fıskırtabilmişti. Aldanışları inat, yanlışları isyan olsa bile ona kimin ne demeye hakkı vardı, çünkü kimin bu mucizede emeği, hatta arkalama payı vardı?

Kısacası, Salih trajik bir iç mücadelesini, görgüsüzlüğüne, bilgisizliğine, düşünce yetersizliğine rağmen tek başına ve şahane bir kahramanlıkla sürdürmüş, sonra zafere ulaştırmayı başarmıştı. Eli öpülecek adam Salih değil de kimdi?” (age 363).

Kasabalı tarafından yüzüne bakılmayan, yalnız bırakılan hatta dayak yediği esnada dövülmeye bile layık görülmeven Salih, kendini toparlayıp iyi işler yapmaya başlayınca durum tersine döner ve Salih’in gördüğü bu yeniden itibar kazanma hali sadece düşüncelerde ve konuşmalarda kalmaz, tavırlarda da kendini gösterir:

“Reis Bey onu hanın kapsına kadar geçirdi. Bu da Salih’i büsbütün ezdi” (age 363).

Toplumsal sorumluluğu sorgulama noktasında Salih'in iyileşme ve kendini toplama sürecinde yaşadıkları ve toplumun desteğinden çok kendi gayreti ile iyileştiği şu cümlelerle anlatılır:

“Mahvolmuş, çürümüş, bitmiş, savaşın batağına batmış bir beden ve tıpkı o beden gibi bir ruh. Salih esaretten öyle dönmüştü işte. Herkes gibi Reis Bey de olduğu halde görüyordu Salih'i. Herkes gibi Reis bey de; ne olabilir diye düşünmemişti bir kerecik olsun ve gene herkes gibi kendisi de ona el uzatmayı aklına bile getirmemiş; çöl ortasında bir şarapnelin ruh ve beden için, bir hayat için damgaladığı mahkûmiyet kararını bozulamaz saymıştı. Tıpkı o kızgın ve şimşek gibi çarpan demir parçasının duygusuzluğu ile. Kim, hangisi el uzatmıştı Salih'e? Hiçbirisi. Sadece tiksinişlerdi ondan, tiksiniş, geri itmişlerdi. En ağır sözler söylenmemiş miydi onun için?” (age 363).

Romanın bu kısmından sonra Salih, Küçük Ağa'nın haberini Akşehir'e, Akşehir'den de Emine ve Mehmet'in haberini Küçük Ağa'ya götürme görevi verilir. Salih sevinçle gelip, hürmetle karşılandığı Akşehir'den aynı sevinçle dönemez çünkü Küçük Ağa'nın eşi Emine başkası ile evlenmiştir. Salih'in dönmesi uzar ve ondan haber alınamaz. Küçük Ağa ise hem eşinin hem de Salih'in sonunu rüyalarında gördükleri ile neticelendirir. Salih, Küçük Ağa'nın ifadeleriyle hem kendinin, hem etrafındakilerin hem de mücadele etmekten başka çaresi olmayan bir milletin hatıralarında minnetle hatırlanacaktır:

“(…) Salih'i sevmiş benimsemiş, yeni ve memnun olduğu kaderinin yapıcısı diye kabul etmişti. O kış gününü, o Ketenlik yaylasındaki sahneyi, o Salih'in tabancasını uzatışını ömrü oldukça hatırlayacak, hem de minnetle, heyecana varan bir sevgiyle hatırlayacaktı” (age 458).

Esasen romandaki sonlanış hali gerçek hayatta engelli olan bireyin arzulanacağı bir sonla nihâyetlendirilmiştir. Engelli olsun olmasın tüm insanlar eksik görülen ya da fiziksel özellikleri ile değil yapmış oldukları iyi işlerle anılmak, hatırlanmak isterler. Roman eleştirilerinde de vurgunladığı gibi fiziki durum engelli bireyin özü değil, özelliklerinden sadece biridir ve öne çıkarılması gereken düşünceler ve

davranışlar olmalıdır. Bu noktada Tarık Buğra, romanında yer alan engelli karakteri hem insani hem de toplumsal gerçeklik açısından davranış ve düşünce odaklı olarak konumlandırmış ve olumsuz olan toplumsal tepkilerin kaynağını sadece engelli karaktere yüklememiştir. Şöyle ki; Salih davranış ve tercihlerine göre romanda önce kötü sonra iyi özellikleri ile işlenir. O'na gösterilen toplumsal tepkinin bazen doğru bazen de yanlış bir konumlandırış sonucu olabileceği ise Küçük Ağa'nın gördüğü rüya ile örneklendirilmiş olur:

“(…) Yine önce Salih, Küçük Ağa'ya, içinde bulunduğu havayı aksettiren lekesiz ve sıhhatli bir sevinç gülümseyişi ile, 'bak Hocam sağ kolum yeniden geldi' diyordu.

Gerçekten de Salih sapasağlam, arslan gibi, yakışıklı mı yakışıklı ve tertemiz bir delikanlı olarak görünmekte idi.

(…) Aynı anda Küçük Ağa sebepsiz, fakat dayanılmaz bir acı duyuyor, sanki Salih'in ateş edeceği hedeflerde kendisi varmış, iki ayrı canı olmuş da Salih bunlara nişan almış gibi bir acı. ciğerlerini yırtan bir çığlıkla 'yapma' diye bağıyor. Fakat çok geç, Salih'in gülüşü, hep o şimşek anının içinde, birdenbire çirkinleşiyor, iblisçe bir mâna alıyor ve iki namludan, dilleri alevli iki ejder gibi fişek, çıkıyor, o, ne oldukları asla bilinmeyen iki hedef, dnyanın en güzel en değerli iki tablosu iki pala darbesiyle, çerçevelerinden kopup azgın denize uçar gibi, yok oluveriyor.

'-Salih!'

Bu daha da iç yırtan bir çığlıktır. Ve Küçük Ağa bu çığlıkla beraber baktığı zaman, Salih artık iğrenç bir korku içindedir:

'-Kollarım, kollarım...' diye inliyor. Artık sol kolu da yoktur Salih'in ve Salih'in yüzü de, vücudu da yara bere, çizik, çıbanlar içindedir, pislik içindedir. Gökyüzü isli gri bir renk almış, yeşilliği dev gibi kükreyen çınar iskelet kesilmiş, ova buz çölüne dönmüştür.

Emine'siz, Mehmet'siz, Akşehir'siz bir rüya dahadır bu. Ama Emine'nin, Mehmet'in, Akşehir'in.. ve Küçük Ağa'nın ebedî kaybını haber veren bir hüznün tortusu bırakan rüyalardan biri dahadır”(age 480).

Aynı rüya içinde Salih'in, hem sapasağlam hem de mevcut durumundan daha kötü bir bedenle görülmüş olması gerçek hayatta aynı engelli kişiye karşı farklılaşan

bakış açıları ve konumlandırışları ifade etmesi açısından önemli bir anlatım şeklidir. İlk bölümde bahsedilen, engellilerin romanlarda yer alış şekillerine göre belirlenmiş olan kalıplara, Salih karakteri davranışlarına göre şekillenen iyi ve kötü olma hallerinden dolayı uymamaktadır. Bu önemli ayrıntının yanı sıra Salih karakterinin romanın başından sonuna kadar geçirmiş olduğu dönüşüm ve içinde yaşadığı toplumla olan etkileşimi açısından bir değerlendirme yapıldığında Salih karakteri bahsedilen engelli kalıplarını aşan bir karakterdir.

IV. BÖLÜM

ÇALIK KERİM VE ÇOLAK SALİH KARAKTERİNİN MUKAYESESİ

Çalık Kerim ve Çolah Salih karakterinin karşılaştırılmasının yapıldığı bu bölümde yazarların romanları yazma sebebinden karakterlerle ilgili anlatım şekillerine kadar bir dizi başlık altında mukayese yapılarak benzer ve ayrılan özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Köyün Kamburu romanı, Kemal Tahir'in üçleme romanlarının içinde yer alır. II. Meşrutiyet döneminden 1930'lu yıllara kadar uzanan bir zaman dilimini içeren Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu ve Büyük Mal'dan oluşan bu romanlarda üç kuşak, köy yaşamının içinde dönemin siyasal, sosyal olaylarına yer verilerek anlatılmıştır. Köyün Kamburu romanındaki Çalık Kerim karakterine gelindiğinde ise ilk önce bu karakterin gerek fiziksel gerek zihinsel olarak olumsuz işlenişi dikkatleri çeker. Bu tercih ediş şeklini Kemal Tahir şu cümlelerle açıklar:

“Köyün Kamburu’nu neden mi yazdım? Pek çok köyün kamburu görüp tanıdım da ondan...Güzelini çirkinini, yaşlısını körpesini, iyice alçağını, rezilini, yerin üstünden altından haber verenini, hayırsızını, bir şeyler kazanmışını, yılan gibi yerlerde sürüneni, elifi görse direk sananını, kaleminden kan damlayanını gördüm. Hâlâ da bugün, burada İstanbul şehrinde, köyün kamburluklarından çeşitlerini görüyorum. Köyün kamburlarına karşı öteki köylülerin nasıl davrandıklarını da gördüm. Onlardan nasıl yıldıklarını, onlarla birleşip öz kardeşlerine karşı geldiklerini, kimini memur olmuş maaş alır, kimini sahici ağalığa doğru yavaş yavaş çıkar gördüm. Kimini üniversitede okur gördüm. Köyün kamburunu takımı taklavatıyla gördüm. Başka başka yollardan gelip köylere memur olacağız diye uğraşan çeşitli küçük kamburcuklar da gördüm. Bu kadar da görüp bilince romanını yazmamak olmuyor. Yazmasak iyiydi ya, zanaat bölünmüş gözü kör olsun” (Tahir, 1989b: 44).

Yazarın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Çalık Kerim fiziksel görünümü itibariyle değil zihniyet alanındaki yanlışlığın eleştirisi olarak simgeleştirilmiş ve olumsuz olarak işlenmiştir. Çalık Kerim karakterinin dışında romanda yer alan diğer

tüm karakter için de olumsuz işleniş şekli söz konusudur. Uzun İmam, Abuzer Ağa, Muhtar Kadir Ağa, Parpar Ahmet, Topal Ayşe, Kenan Efendi, Emey, Petek vb. karakterler bir şekilde gayri ahlaki ve kişisel çıkarlarının peşinde koşan karakterler olarak karşımıza çıkarlar.

Benzer bir şekilde Tarık Buğra da romandaki kişileri gerçek hayattaki kişilerden esinlenerek yazdığını hatıralarını anlattığı yazılarında dile getirmiş olur:

“Babamı bazı akşamlar, bürosundaki arka odada, ‘Topal Gazi’ dedikleri bir adamla, bir iki kadeh parlatırken bulurdum. Bu da benim onuruma dokunurdu: Babam büyük adam...En sayılan...Elbette. Ötekine gelince, adı üstünde işte...”

Döküntünün biri. Kötü giyimli üstelik. Gazi’den kime ne? Okul çocuğuyum ben: Gazi’nin bir Mustafa Kemal Paşa’nın yanında anlamı var. Kısacası onuruma dokunuyor işte, babamın onunla arkadaşlığı!... Bir akşam gene beraberdiler ve ben, ondan ayrılınca, söyledim bu duygumu babama. Ve... yüzümde...Rahmetliden yediğim dört tokattan birisi...Çarşının ortasında patlayıverdi; ama patlayan bir şey daha vardı;babamın sesi:

-Kim o adam, sen biliyor musun?

Ve, eve gidince, beni bir odaya çekip anlattı Topal Gazi’nin kim olduğunu. Kısaca, kestirmeden elbette; ama Küçük Ağadan çok sevdiğim Çolak Salih’i – işte o zaman- oğulduruğa düşmüştü sanırım.” (Buğra,1992:194)

Yazarın bu hatırası ile total bir adamı babasının yanında görmekten dolayı bu durumu tuhaf karşıladığını ve Topal Gazi’nin hikâyesini öğrendikten sonra tutumunu değiştirip onu çok sevdiğini öğrenmiş oluruz. Esasen yazarın hikâyesi genel için bir yanlış durumunu oluşturur. İlk gördüğümüz birini dış özellikleri ile konumlandırmaya meyilliyizdir ancak daha yakından tanımaya ve anlamaya başladığımızda yanıldığımızı fark eder ve düşüncelerimizi değiştiririz.

Tarık Buğra’nın:

“Çolak Salih’i Küçük Ağa’dan çok sevdiğimi söyledim. Gerçekten de öyledir; çünkü Çolak benim için Osmanlı İmparatorluğu’nun simgesi olmuştur: Ve ben, onun uyanışında zaferin gerçek anlamını bulmuşumdur. O bedeni, Osmanlı, o ruh yapısını da devletler kuran millet gibi gördüm.”(Buğra, 1992:197)

Bu ifadelerle romanın ana kahramanı olan Küçük Ağa kadar Salih karakterinin de önemli bir kahraman olduğunu yazarın dilinden öğrenmiş oluruz.

Romanlarla ilgili her iki yazarın seçtikleri konu ve karakterler itibariyle zor olanı tercih ettiklerini söylemek gerekir. Aynı dönemde doğup ülkenin yaşadığı savaş, yokluk, kırılma ve yeniden ayağa kalkma zamanlarına şahitlik etmişlerdir. Aynı zaman diliminde yaşamış olmanın getirisi olarak aynı tarihi malzemeyi kullanmışlardır ancak dönemdaşları yazarlardan farklı olarak resmi tarihin dışında gerçekçi olma özelliği taşırlar. Her iki yazarı tarihe bakış açısından değerlendiren Kemal Kahraman; Kemal Tahir ve Tarık Buğra'nın şahit oldukları tarihi olaylarla ilgili olarak yazdıklarını tanıdıkları çevreye çekme eğilimi taşıdıklarını belirtir. Ayrıldıkları nokta ise Kemal Tahir'in çizdiği tablolarda anlatımlar siyah-beyaz karşıtlığı kadar keskin çizgilerle yapılırken Tarık Buğra'nın üslubunun daha itidalli olup olayın karşılıklı taraflarını anlamaya, dinlemeye yönelik olmasıdır(Kahraman,1993:52).

Tarık Buğra yazdığı eserle ilgili Peyami Safa'ya bahsettiğinde “bu bir epepe olur” övgüsü alır (Buğra, 1996:5). Kemal Tahir ise Çalık Kerim karakteri ile başarılı bir karakter tasvirinde bulunur. Çolak Salih karakteri yaşadığı olumsuz şartlardan engeline rağmen iyi olmayı başarırken, Çalık Kerim karakteri yaşadığı olumsuzluklarının tabiatına uyan ve kötü olmayı tercih eden bir karakter olarak resmedilir.

Romanların engelli bireyleri tanıtmaya, temsil etmeye, algıları değiştirme özelliği ile ilgili değerlendirdiğimizde; toplumda ön yargı ile yaklaşılan olumsuz engelli imajına değiştirmeye yönelik olarak Çalık Kerim karakterinin mevcut algıları değiştirmekten ziyade pekiştiren bir yanı olduğu görülür. Küçük Ağa romanında ise fiziki görünümüyle güzel olmayan, tuhaf karşılanan çolak birinin duyguları ve iç alemi öğrenildikçe toplum tarafından konumlandırışın nasıl değiştiği anlatılır. Çolak Salih karakteri ile toplumsal algının ön yargılarla donatılmış yanlarının romanların gerçeği gün yüzüne çıkartarak değiştirebilme özelliğine şahit oluruz. Bilmek nasıl anlamayı beraberinde getiriyorsa anlamak da beraberinde sevgiyi getirir. Tarık Buğra'yı farklı kılan olarak vurguladığımız “insanı anlama ve anlatma gayreti” ile “olaylara

alternatif bir bakış açısı getirme” özelliği bu romanda yazarın okuyucuya kazandırdığı bilgi ve duygu düşünce değişikliği ile birbiriyle örtüşen bir özellik göstermektedir.

Elliot; romanlarda kötüyü çirkin ve farklı olanla, iyiyi güzelle anlatma ve bu durumu sembolleştirerek sunmayı, romanların engellileri olumsuz göstermenin kalesi olma durumu ile açıklar. İncelediğimiz Çalık Kerim ve Çolak Salih karakterinde ise her iki yazar bu iki karakteri fiziki farklılıkları dolayısıyla değil iyi-kötü tercihinde seçmiş oldukları taraf ve davranışları ile olumlama-olumsuzlama yoluna gitmişlerdir. Kemal Tahir “memleketteki tüm kamburları eleştirmek için yazdım” der ve esasında diğer romanları da incelendiğinde aynı sembolleştirmeyi ağalar, eşkıyalar, din adamları, siyasetçiler vb. için de kullandığı görülür. Çolak Salih karakteri ise yazarın gerçek hayatta “Topal Gazi” adlı kişiye dair ön yargısı ile başlar ancak onu tanıdıktan sonra yanıldığını anlar ve Çolak Salih karakterini gizli bir kahraman olarak kurgulayıp sunar.

Köyün Kamburu romanında Kerim karakteri dışarıdan bir gözle Küçük Ağa romanında Salih karakteri içerden bir bakışla anlatılır. Kerim karakteri bireysel durumların temsili bedeni olurken Salih karakteri memleket meselesinin ve toplumsal durumların temsilini sağlar.

“Çalık Hafız, Lazların arabası gözden kaybolunca sevinçten yüreği boğazına takılarak, ‘Şu Seferlik gibi –yok- dedi. Adam kırımıymış... Varsın olsun! Bedavaya kurtulmaktalar da şu yalan dünyada sürünmekten kurtulmaktalar!’ (Tahir, 1981:221)

“Hafız (Çalık Kerim) ayrıca topladığı yağların içlerine kaya tuzu, erimiş içyağı, mısır unu filan karıştırıp hastaneye, Sivas’ın askeriye tüccarlarına ateş pahasına satıyor, yağdan başka, tenekelerle kavurma, pekmez, hoşafılık kuru üzüm yetiştiriyordu. (Tahir,1981: 252)

“Ali emminin ‘Koca Devlet-i Osmaniye senden beter oldu’ deyişini hatırlamıştı:

‘-Gidip elini öpsem yüzüme tükürür mü ki?’ (Buğra, 1997:83)

“Şaka, zevzeklik, çocuk oyunları....Ama Salih üzgündü, hep üzgündü, her zaman üzgündü. Çolak olduğu için onu asker yerine koymuyorlardı, bu da onun çok ağrına gidiyordu.(...)Bunun için şafaklardan önce dağlara çıkıp sol elini

sağ ellerden usta yapmaya çalışmış, bunun için bunca günâhın, bunca hayâsızlığın dağlar gibi yükünü üstünden atmaya, adam olmaya, adam olmanın mes'uliyetlerini kabule razı olmuştu. Buna erişemezse o geçmişin çirkefleri ve bu yarım yamalak bedenle bu insanlığı, bu güzel duyguları nasıl bağdaştırabilir, bu cehennem azabından nasıl kurtulabilirdi?"(age 290)

"(...) Ben şu sakat, keçe kafalı halimle memleket için çırpınıp dururken senin gayret göstermemen yakışık alır mı? Hani valla haddimi bilmediğimden değil... İçimde taş gibi durduğu için konuşurum.(age 311)

Çolak Salih karakterinde kahramanın engelliliği üzerinde yapmış olduğu sorgulamalar dikkat çeker. Çalık Kerim karakteri ise fiziki durumu ile ilgili sorgulamalarda bulunmaz ve farklılığı dışarıdan bir göz ile anlatılır. Bu durum farklı şekillerde yorumlanabilir. Her iki yazarın hikâyesinin gerçek hayat içerisinde yer alması söz konusudur. Ancak Küçük Ağa'da romanın yazarı, hayatından kesitler içermesi, kahramanların kendi çevresinden kişilerden mülhem olması gibi özellikler sebebiyle adeta hikâyenin yaşayanı gibidir. Tarık Buğra, annesi Nazike Hanım gibi Emine'yi İstanbullu Hoca ile on beş yaşında evlendirir, Ağır Ceza Reisi olan babasının Akşehir'e tayin edilmesi ile romanda yer alan Ağır Ceza Reisi benzer bir hikâyeye sahiptir. Romanın temel karakterlerinden olan Çolak Salih'in babasının arkadaşı olan Topal Gazi'den mülhem olması ise bir diğer önemli örnek olarak gösterilebilir (Ayvazoğlu,2011b:7). Köyün Kamburu'nda ise yazarın tercih ettiği anlatma şeklini, hikâyenin dinleyicisi olması ile yorumlamak mümkündür. Kemal Tahir hapisane hayatında mahkûmların hayat hikâyelerini dinler ve onları romanlaştırır.

Çolak Salih karakterinde dikkati çeken bir diğer unsur yazarın ülkenin hikâyesi ile kahramanın hikâyesini örtüşürmesi adeta memleketin halini Salih karakterinin üzerine fiziki ve psikolojik olarak giydirmiş olmasıdır. Aynı durum Çalık Kerim karakteri için de söylenebilir. Dönemin haksız kazanç elde etme, bozulmuşluk vb. toplumsal problemler kahraman üzerinden anlatılır.

Çalık Kerim karakteri doğuştan engelli olduğu için engelli olma durumu ile ilgili sorgulamaları bulunmaz ve çoğu zaman bu durumu lehine kullanmayı bilir. Çolak Salih ise sonradan kolunu kaybettiği için bir sorgulama ve kabullenme süreci yaşar.

Çalık Kerim karakteri ile Çolak Salih'in dışlanmışlığı sonrasında, toplumsal vicdanın yaşadığı rahatsızlığı gidermek için Çalık Kerim'e kimse destek olmaz ancak Çolak Salih'e destek olmak isteyen yaptığı yanlışlardan kurtulmasının yolunu gösteren samimi ve iyi niyetli kişiler vardır. Doktor onu onure eder, yanlışlarını ve yapmaması gerekenleri söyler. Kahvedeki yaşlılar ise Salih'in bunalımdan çıkması için kendinden daha kötü durumda olanları örnek gösterirler.

"-Halden anlamak güç. Ne çektiğini, ne olduğunu herkes pek merak etmez. Üzme kendini. Amma biraz dikkat et. Eski Salih nasıl unutulursa bugünleri de unuturlar.

Salih dudağına yapışan tütünü dişleyip duruyordu. Başı yere eğik:

-Dert o değil doktor bey. Sen eyi bilin; ben unutmam, ben unutmam. Ben unutamadıktan sonra el âlem unutmuş neye yarar? Ben eski Salih'i unutabiliyorum mu ki bugün kini kafamdan silip atayım" (Buğra,1997:73)

"-Mırıldana mırıldana içiyordu. Büyücek, kahvecinin, masaya diktiği mumun oynak ve canlı hale getirdiği loşluğunda tam bir mağara adamı gibiydi. Ruhuyla da bedeni ile de öyle.

Delik deşik yüzünde gölgeler oynuyor, ceketinin sağ kolu, masanın üzerinde bomboş ve kıvrım kıvrım duruyordu. Zayıf, fakat pençe salmaya hazır, daha doğrusu mahkûm bir hayvandı sanki. Sanki daima saldırış bekliyor, daima daldırma zarureti ve mecburiyeti duyuyordu. Düşünemiyor, konuşarak anlamaya çalışıyordu. Eskiden bu kadar değildi. O da pek âlâ ötekiler kadar düşünüp, fikir yürütebilirdi. Son zamanlarda, belki de düşündüklerini söylemeye söylemeye böyle olmuştu.

Kime söyleyecekti, söylemek istese kim dinleyecekti? Hiç.

"-Ah şu kolum olsaydı!.." "(age 81)

Çalık Kerim ve Çolak Salih de ortak yönlerden biri her iki karakterin toplumdan tecrit edilmelerinden sonra psikolojik olarak daha da kötü duruma gelmeleridir. Tanpınar'ın ifadesiyle: "Fert halinde, yâni cemiyet şuurundan ayrıldıkça insanoğlu sadece zaafklar bütünüdür. Cemiyet hayatına girdikçe, onu benimsedikçe bu zaafklardan kurtulur" (Tanpınar,2000:23). Toplumdan dışlandıkça Çalık Kerim insani zaafklara daha çok düşer; hem beden hem ruhen kötüleşir, tıraş olmaz, elbiseleri parçalanır ve bunları umursamaz bir hale gelir. Çolak Salih ise dışlanmasına rağmen

tümden toplumdaki kopmak istemez, bir şekilde iletişim kurmak ister, bahsedilen zaafardan kurtulmanın yollarını arar.

"Pis, zındık, mendebur bir mahlûk olup çıktığını herkesten önce kendi kabul etmiş, öylece de kalmıştı. Fakat yüreğinde bir sır gibi yatan bazı sevgi ve saygıları da vardı. Onlar olduğu gibi, hatta daha da kuvvetlenmiş olarak duruyorlardı. Bunu da bir Allah, bir de kendi bilirdi. Bunlara, meselâ dinine, imanına, memleket sevgisine layık olduğuna bir aklı yatsa, aklı bunu kendisinden bir isteyenin bulunduğuna bir yatı verse... ortalığı dümdüz ederdi. Ama layık sayamıyordu ki kendini" (age 83).

Çalık Kerim karakteri ile Çolak Salih karakterinin yaşadıkları arasındaki belirgin noktalardan biri: Çalık Kerim, görünümü ve geçmişinden dolayı dışlanırken Çolak Salih davranışları ve düşmanlara yakınlığından dolayı suçlanmaktadır.

Her iki karakterle ilgili ortak noktalardan bir diğeri ise dövülerek ceza verilmeye çalışıldığı durumlardır. Karakterlerin yaşadığı dövülme olayındaki ayrılan nokta ise Çalık Kerim'in dövüldüğü vakit köylünün ses çıkarmaması; Çolak Salih de ise kahvedeki insanların kavgayı bitirmeye çalışmasıdır:

"Delikanlının yerinden gülle gibi fırlaması ve tekme yapıp yapıştırması bir oldu.

Salih, Salim'in koltuk değneğine çarptı ve onu da kapaklandırdı. Herkes ayağa kalkmıştı. Ali emmi delikanlıya:

-Dokunma şu mekruha, dedi. Mumcu da elinden tutup:

-Hadi oğlum Mehmet, diye merdivene götürdü."(age 68)

Köyün Kamburu'nda Kerim karakterinin ismi "çalık" lakabıyla ve yaptığı yanlış işlere paralel olarak daha kötü lakaplarla anılır: "Pis Çalık, Domuz Çalık vs.". Küçük Ağa'da Salih karakteri de yanlış davranışlar sonrasında "Pis, Yalak herif" olarak anılır. Her iki karakter başarı elde edip itibar görmeye başlayınca bu defa olumlu sıfatlarla anılmaya başlarlar:

"Salih artık çeteci Çolak Salih olmuştu. Çünkü haberci olarak gittiği Afyon'da allem edip kalem edip çete reisi Haydar beyi kandırması, onunla kalmıştı. Haydar bey de ondan pek memnundu. Bir tanıdıklarına:

-Deli bu Salih, demiş, olmayacak işleri ben yaparım diyor, işin tuhafı, yapıyor da..."(Buğra,1997: 216)

“Silahına güvenip köyü eşkiyalara karşı koruduktan bu yana Narlıca'nın karısı ağzını toplamış, “Pis Çalık” , “Domuz Hafız” yerine “Hafız Ağa” demeye başlamıştı. Anası Ayşe karı, artık yanıp yakılmıyor, “Hafızım” diye öğündükçe ağzından bir “Hafız” daha çıkıyordu.” (Tahir,1981: 199)

Kerim karakterinin hayvanlara eziyet etmesi, insanlara zarar vermesi, kendi çıkarları için öldürmesi dikkat çekerken; Salih karakteri annesi döver bahanesiyle kuşa dahi nişan almaz, nişancılığını kasabanın savunması ve vatanın çıkarları için kullanmak ister. Bunun yanı sıra her iki karakter birbirinden anne figürünün iyi niyetli olması yönüyle ayrışırlar. Çalık Kerim karakterindeki anne oğlundan beklentisi olan ve yaptığı yanlışlardan bunalınca etrafa şikâyet eden faydacı bir annedir. Çolak Salih'in annesi ise oğlunun durumundan dolayı aklını yitiren ve yanlışlarına rağmen onu sahiplenen müşfik bir annedir.

Her iki karakterde dikkat çeken ortak nokta, sosyal alanda itibar görmelerinin silah kullanmayı öğrenip geliştirerek iyi bir nişancı olmanın sonucunda gerçekleşmiş olmasıdır. Günümüzde belirli mesleklerde ünvan sahibi olmak nasıl bir meziyet olarak görülüyorsa kahramanların yaşadığı dönemde iyi bir nişancı olmak meziyet olarak görülmektedir. Engelli bireyler de toplumsal açıdan bir meslek sahibi olduklarında ve kendi başlarına geçimlerini sağladıklarında eşdeğer bir statüde görülürler. Her iki karakterde nişancılıkta başarılı olmak için talim yapma ve bu konudaki ustalığı gösterme şekli ortak özelliktir. Sosyal açıdan önemli olan nokta ise; beğenilmeyen dış görünüm ve bozulmuş bir psikolojiden dolayı toplumdan dışlanmış olan karakterlerin atıcılıkta başarılı olmaları sonucunda yeniden saygı görüp takdir edilmeleridir.

Salih karakteri verilen görevle kasabalının da gözünde itibar kazanır ve güven duyulan biri haline gelir. Bu değişimde Ali Emmi'nin Salih'e görev verilmesi konusundaki ısrarı önemli rol oynar:

“-Bildiğiniz gibi değil, dedi, ha bana bırakıverin...kötü olmasına kötüydü..düzeldi, adam oldu, ben iyi biliyorum. Tamam mı?” (Buğra,1997:174)

Çalık Kerim karakteri engelinden dolayı yaşadığı olumsuzluklarla ilgili olarak duygularını, iç âlemini anlamayı sağlayacak anlatımlarda bulunmaz. Çolak Salih karakterinde ise bunun tam tersine hem yazar hem karakter iç dünyasını anlamamızı sağlayacak birçok anlatımda bulunur. Daha önceden de vurgulandığı üzere engelli karakterlerin yer aldığı romanlarda bu şekilde olan anlatımlar genel olarak toplumda olumsuz olarak yer alan engellilik algısını değiştirmeye yönelik önemli anlatımlardır. Kişiler bir arada olmaktan, birbirlerini tanımaktan dolayı ön yargılarını terk ederek olumlu duygu, düşünceler ve empati geliştirirler. Bunun en bariz örneğini Tarık Buğra gerçek hayatta tanıdığı ve romana esin kaynağı olan karakterlerden Topal Gazi ile ilgili hatırasını anlatırken dile getirir. İlk önce dış görünümüyle yadırgadığı birini tanıyınca sevmeye başlar. Aynı şekilde toplumda birbirinden farklı olan yaşlı-genç, siyah-beyaz, doğulu-batılı, kadın-erkek, engelli-sağlam vb. ne kadar birbirini farklı algılayan, konumlandırıran karşılıklar varsa bu grupların birbirlerini anlamasının yolu yine birbirlerini tanımaktan ve hikâyesini öğrenmekten geçmektedir.

Toplum içerisinde yer alan farklı bireylerin toplumla bütünleşmeleri hem bireysel hem toplumsal bazda önemlidir. Hegel, öz-bilincin ancak tanınmak ve bilinmekle gerçekleşeceğini söyler. Toplum içinde yaşayan insanın, değeri ve gerçekliği bir başka insana ve başkası nezdinde gördüğü kabule bağlıdır. Hayatının anlamı başkası merkezinde yoğunlaşır. Çünkü taraflar birbirini tanıyıp kabul ederken, kendilerini de tanımış olurlar (Fanon, 1996:203). Bu sebeple Küçük Ağa romanının engelli olan birini tanımayı ve empati kurmayı sağlamaya yönelik önemli bir anlatım içerdiğini söylemek mümkündür.

Her iki yazarın diğer eserlerinde de engelli karakterlere yer verdikleri görülür. Tarık Buğra'nın Yağmuru Beklerken romanında yer alan Deli Yakup örnek gösterilebilir. Kemal Tahir'in, Yorgun Savaşçı romanında yer verdiği; bir gözünü kaybetmiş ve iyi niyetli olan Kör Şaban (Yılmaz,2005:140), Sağırdere romanındaki topallığını saklamaya çalışan, hırsızlığı ile övünen Topal İsmail (age 203), Yediçınar Yaylası romanında yer alan Parlak Hasan gibi karakterler örnek olarak gösterilebilir (Arslan,2005:121).

Engellilere yönelik olarak gösterilen tepkilerin başında hem tarihsel süreç içerisinde hem de toplumsal yapıda tüm zamanları ve toplumları içermese dahi korku duyulması, merhamet duygularıyla yaklaşılması, acınarak yardım edilmesi vb. ön yargılı davranışları saymak mümkündür. İncelediğimiz romanlarda bu şekilde bir ayırım yapıldığında genel tepkilere uyan karakter romanın başından sonuna kadar kötü özellikleri ile Çalık Kerim karakteri olurken genel tepkinin dışına çıkan Çolak Salih karakteri olur. Romanın başında Salih ile ilgili ruh çözümlemeleri, iç gerilimler Salih'in davranışlarına kaynaklık eden psikolojik süreçlere açıklık getirir. Salih'in ihtiyacı olan anlayış önce çocukluk arkadaşı olan Niko'dan gelir. Ancak Niko'nun hainliğini öğrenen Salih adeta yeni bir şok yaşar ve memlekete karşı olan sorumluluk duygusuyla kendi derdine yanmaktan vazgeçer ve daha üst bir değer uğruna çalışırken psikolojik olarak sıkıntılarını unutmaya, başarı kazandıkça çevresi tarafından takdir görmeye başlar.

Her iki romanla ilgili olarak; yazarların aynı dönemde doğmuş aynı tarihi olaylara ve kırılmalara şahitlik ettiklerini ve eserlerini aynı dönemde aynı zamanı konu olarak yazdıklarını düşündüğümüzde eserlerin ortaya çıkma zamanı ile ilgili olarak resmi ideolojinin normlar ve kurallar üzerinden toplumu belirli bir yapıya sığdırma girişiminin esnediği yani Demokrat Parti sonrası ülkede yavaş yavaş başlayan sivilleşme ortamı ile açıklamak mümkündür. Demokrat Parti'nin 1950'de tek parti olarak başa gelmesi ile ülkede 27 yıl süren tek parti dönemi bitmiş olur. On yıl boyunca iktidarda kalan partinin resmi ideolojinin sert ve yasakçı yapısını esnettiği, halkın kültürel ve ahlâki değerlerine karşı uygulanan baskı ortamını kaldırmaya çalıştığı düşünüldüğünde siyasi ortamdaki bu havanın diğer tüm alanlara yansımaları gibi kültürel ve edebi alanlara da yansıdığını söyleyebiliriz. Kemal Tahir, Köyün Kamburu'nu 1959 yılında, Tarık Buğra ise Küçük Ağa'yı 1963 yılında yayınlar. Küçük Ağa romanı kitap halinde yayınlanmadan bir yıl önce Yeni İstanbul gazetesinde tefrika edilir (Ayvazoğlu,2011b:128). Bu tarihler dikkate alındığında romanlarda yer alan tarihle yayımlanma tarihlerinin birbirine yakın zamana denk düştüğü görülür. Ancak her iki yazar kendi dönemlerindeki klasik tarih anlatıcılığının dışında bir yaklaşım sergilerken romanlarında yazdıkları olaylara bakış açıları ile de birbirlerinden farklı olan açılarda yer alırlar. Kemal Tahir'in

işlediği karakter ve olaylar olumsuz bir dille ve toplumsal yapının dini, milli, kültürel vb. özellikleri olumsuz örnekler üzerinden işlenmiştir. Çalık Kerim karakteri hiçbir iyi yanı olmayan veya iyi yanlarına ışık tutulmamış kötü biridir: hırsızlık yapar, adam öldürür, başkalarının açığını arar, dini duyguları istismar eder, gayri ahlakî davranışlar sergiler, insanları aldatır. Tarık Buğra'nın anlatımında ise engelli karakter ve olaylar, anlamaya dayalı ve sosyal yapıyla uzlaşan bir dille işlenir. Salih karakteri olmayan kolu, parçalanmış yüzü ve yanlış tercihleri ile romanın başlarında ruh hali çökmüş, kendini içkiye vuran, boşvermiş bir karakterdir. Sonrasında ise değişen tercihleri, başarıları ile iyi olan ve değer atfedilen bir konumda işlenir.

SONUÇ

“Hiçbir şey bir insanın kapasitesinin sınırlarını kaldırıp onun büyümesine ve düşünmesine giden yolu açmak kadar harika, sevinçli bir şey değildir...”(Sacks,2001:32)

Engellilik kavramı, sözlük anlamı itibariyle bedensel, zihinsel veya ruhsal yeti yitimini içeren bir anlama sahip olmakla birlikte açık kavram olması sebebiyle üzerinde uzlaşılmamış ve çok farklı şekillerde tanımlanan bir kavram olma özelliğine sahiptir. Bunun yanı sıra bugün anladığımız manada bir engellilik algısıyla modern öncesi dönemdeki engelli olma durumunu anlamamız pek mümkün değildir. Farklı dönem ve toplumlara göre değişen anlam kodları kavramların içeriğini sahip oldukları değer ve inanışlara göre farklı farklı doldurmakta ve konumlandırmaktadır.

Engellilik kavramının Türk romanı ile olan bağlantısını araştırdığımız bu çalışmada konunun özelliği sebebiyle tarihsel süreç içerisinde yaşanan dönüşümler ve genel anlamda engelliliğin edebiyatla olan bağlantısına yer vermek zaruri bir durum arz etmiştir. Bu noktada ön plana çıkan geleneksel düşünce ve modern düşüncenin birbirinden farklı insan ve dünya görüşüne sahip olma durumu ve modern olanın “normal” olmaya yönelik baskı kurma özelliğidir. “Norm” ve “ideal” kavramı birbirinden farklı olan iki dünya görüşünü temsil etme imkânına sahiptir. İdeal kavramının özendirici, teşvik eden bir yapısı varken; norm kavramının bunun tam tersine norma uyma, dışarıda bırakma ve zorlayıcı bir tarafı vardır. Modern öncesi dönemde insan ve insan dışındaki tüm âlem, bir bütün halinde konumlandırılırken modern anlayışla insan merkeze alınır ve her şey kategorize edilen sınıflı bir yapının parçaları haline dönüşür. Bu yapı içerisinde insan da dâhil olmak üzere herşey normlara göre belirlenmiş standartlar üzerinden tanımlanarak normal veya anormal kabul edilir. Modernizmin etkili olmaya başlamasıyla bilimsel, siyasal, ekonomik, kültürel vb. tüm alanlarda ilk başlarda normun ideal olarak gösterilmesi, özendirilmesi söz konusu iken zaman içinde ideal olan bir mecburiyet hali arz etmeye ve gizli bir baskı unsuru olmaya başlar. Bu baskı unsuru edebiyat özelinde kimi zaman belirli formların, tiplerin sürekli işlenmesi, beğeni unsuru

olması anlamına geldiği gibi norm dışı olanların yok sayılmasını, ana veya yan, somut bir karakter olarak işlenmemesini de içerir.

Modern öncesi dönemde ve geleneksel düşünceyi temsil eden zihinsel düzlemde Doğu-Batı algılayışındaki farklılık, yaşamın belirli alanlarını değil tüm alanlarını kapsayan bir genişlikle mevcuttur. Geleneksel düşüncede normal olanın anormal olanı içerdiğini, aklın içinde deliliğin, toplum içinde toplum dışılığın, çokluk içinde tekliğin dili olduğunu belirten Narlı, modern zamanlara gelindiğinde Türk romanında kurgunun ve dilin batı menşeli olduğunu ifade eder (Narlı, 2013:65).

Modern dönemde Batı'daki roman örnekleri engelli karakterler açısından normal-anormal tezaadını gündeme getirecek şekilde kurgulanmış olay ve karakterler etrafında şekillenirken ilk dönemlerden itibaren Türk romanında Batı örnekleriyle paralellik kurma kaygısıyla şekillenen bir yapı mevcuttur.

Genel olarak özürlülüğe ilişkin anlamlar kültürel bağlar, semboller ve simgelerle somutlaştırılmaktadır. Konuya “biz” ve “öteki” dikotomisi ile açıklama getirildiğinde “biz” denilenin karşısında “öteki” olan da belirlenmiş olur ve bunun devamında “iyi” ve “kötü” kavramı ile özdeşleştirilme başlar. Bu eşleşmede normal kabul edilen ve özürlü olmayanlar “iyi” öteki olan ve özürlü olanlar ise “kötü” olarak konumlandırılmış olurlar (Burcu,2006:71). Bu şekilde yapılan adlandırma ve etiketlemelerin edebi metinlerdeki yansıması kötü karakterlerin tercihinde kendini gösterir. Genel bir değerlendirme yapıldığında; güzel olmak aynı zamanda iyi olma, çirkinlik ise kötü olma hali ile özdeşleştirilir ancak incelediğimiz her iki romanda bu değerlendirmenin dışında bir durum söz konusudur. Şöyle ki; Köyün Kamburu’nda Çalık Kerim karakteri hem çirkin hem kötü olandır ancak romanda güzel olan karakterler iyi olma haliyle özdeşleştirilmemiştir. Kötü ve iyi olma haline davranışlar kaynaklık etmektedir. Küçük Ağa romanında ise Çolak Salih, romanın başında tek kollu, yüzü parçalanmış çirkin ve kötü bir karakter iken aldığı kararlar ve yaptığı davranışlar sonrasında fiziki özellikleri ile aynı fakat ahlaki özellikleri ile farklılaşmış iyi biri olarak anlatılmıştır.

Esasen bu şekilde olan iyi-kötü, güzel-çirkin ayrımı geleneksel anlayışla uyumlu bir durumdur. Doğu toplumları veya müslüman coğrafyada farklı olanların, masum

olarak algılanıp içselleştirmesi söz konusu iken; Batı toplumları veya hristiyan coğrafyada ötekileştirip, dışlama eğilimi ön plandadır. Narlı: “Delilik, her aklın içindeki bir boşluktu; deli akıllının emaneti idi; delinin özgün dairesine girmeye çalışmak, onunla alay etmek ayıp ve günahı”(Narlı,2013: 46) şeklindeki ifadeleriyle konuyu örneklendirir. Bir diğer husus ise Aydınlanma çağı sonrasında görülen şeyleştirme ve cisimleştirmenin önem kazanmasıyla norm kavramının her alanda yaygınlık kazanmasıdır. Batının kavramları cisimleştirme yönündeki tavrı iyinin güzel veya norm olanla, kötünün çirkin veya norm dışı olanla donuklaştırması günümüze kadar yansıyan edebiyat ve özellikle sinema ve kitle iletişim araçlarının etkin dilini oluşturan bir durumdur. Doğu toplumlarında ise kötü çirkinle özdeşleştirilmez ve daha çok davranışla anlam kazanır. Bu anlayışın egemen olduğu toplumda görsel algılayıştan çok işitsel algılayış ön plandadır. Modernizmin yaygın olduğu toplumlarda her şeyin görülen, tutulan ve ölçülebilen olması istenirken, modernizmin etkin olmadığı toplumlarda bilinen ve inanılan makbul olandır. Bu sebeple iyilik ve kötülük hali mutlak değildir. Bu şekilde bir değerlendirme yapıldığında Çalık Kerim karakterinin mutlak kötü olması geleneksel anlayışla örtüşmezken, Çolak Salih karakterinin romanın başlarında yaşadığı bunalımlar sonucu yaptığı yanlışlarla kötü, sonrasında yanlışlardan vazgeçerek iyi olması toplumun genel ahlaki ve kültürel anlayışı ile örtüşen bir özellik gösterir. Bu noktada Doğu-Batı karşılaştırmaları ile ilgili olarak hatırlatmakta fayda gördüğümüz husus yapılan değerlendirmelerin geneli kapsayan bir tespiti içermeyip örnekler üzerinden karşılaştırma maksadı taşımasıdır. Örneklerden yola çıkılarak toplumların sahip oldukları ortak göz, algılayış ve davranış kalıpları üzerinden yorum yapma yoluna gidilmiştir.

Romanlarda engellilerin işlenişi üzerine yapılan çalışmalarda, engelli karakterlerin olumsuz olarak işlenmesi, engellilere karşı toplumda mevcut olan ön yargıların önemli kalelerinden birinin romanlar olması, romanlarda bu karakterlerin kötü olmalarına özürlerinin kaynaklık etmesi ve bu sebeple sadece dış görünümün değil iç dünyalarının da kötü anlatılması yönündeki tespitler önemli görülen başlıklardır. Modernizmin normal olanı inşa etme yönündeki ideolojik baskısının azaldığı zamanlara gelindiğinde ise kalıplaşmış engelli tiplerinin yanına farklı tipler

eklendiğini söylemek mümkün hale gelir. Acıman, lanetli, kötü, hayırsever engelli tiplerinden realist, survivor engelli tiplerine varan süreçte engelliliğin doğal olarak kabul edilmesine değil norma uydurma girişimlerine şahit olunur. Konuyla ilgili olarak Davis'in vurgulamış olduğu; “ideolojiyi yeniden ve yeniden üreten norm kavramı”nı “hayali ve yumuşak bir atmosferde” sunma görevi üstlenen romanlar, farklı olan hakkında alternatif bir bakış açısına ihtiyaç duymaktadır.

XX. yüzyılın ikinci yarısına gelene kadar Türk romancısı ağırlıklı olarak Tanpınar'ın ifadesi ile “kısır kopyacı bir muhayyilenin tabii malikânesi olan cicili bicili salonları, otomobil gezintilerini...”(aktaran Kuran,2005:134) vb. toplum ve insan gerçeğinden uzak konuları yazmayı tercih eder. Bu dönemden sonra toplumsal gerçeklik düşüncesinin etkisi ile farklı konu ve karakterleri işleyen romanlar yazılmaya başlanır. Tarih ve topluma dair alternatif bakış açıları sebebiyle dikkat çeken Kemal Tahir ve Tarık Buğra seçtikleri konu ve kahramanlar açısından da farklı olma özelliği taşırlar. Her iki yazarı tarihe bakış açısından değerlendiren Kemal Kahraman; Kemal Tahir ve Tarık Buğra'nın şahit oldukları tarihi olaylarla ilgili olarak yazdıklarını tanıdıkları çevreye çekme eğilimi taşıdıklarını belirtir. Ayrıldıkları nokta ise Kemal Tahir'in çizdiği tablolarda anlatımlar siyah-beyaz karşıtlığı kadar keskin çizgilerle yapılırken Tarık Buğra'nın üslubunun daha itidalli olup olayın karşılıklı taraflarını anlamaya, dinlemeye yönelik olmasıdır(Kahraman,1993:52).

Yirminci yüzyıl Türk romanı çerçevesinde incelediğimiz Kemal Tahir'in, *Köyün Kamburu* romanındaki “Çalık Kerim” karakteri ve Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* romanında yer alan “Çolak Salih” karakteri engelliliğin anlatımı ön plana çıkartılarak okunduğunda görülmüştür ki; her iki yazar engelli karakteri fiziksel görünümü sebebiyle değil zihniyet alanındaki yanlışlığın eleştirisi olarak simgeleştirilmiş ve olumsuz olarak işlemiştir.

Romanlarda yer alan kalıp engelli tiplerine uyup uymama açısından değerlendirildiğinde ise Çalık Kerim karakteri mutlak kötü biri olarak olumsuz engelli imajı ve engelli kalıplarına uyan ve toplumda engellilere karşı mevcut ön yargıları pekiştiren bir özelliğe sahiptir. Çolak Salih karakteri ise davranışlara göre

şekillenen iyi ve kötü olma hallerinden dolayı engellilerin romanlarda yer alış şekillerinin dışında ve bu kalıpları aşan bir karakter olma özelliği taşır. Bu özelliği sebebiyle Tarık Buğra'nın yazmış olduğu Küçük Ağa romanı “normal olanın edebiyatla yerli yerine oturtulması” misyonunun karşısında engelliliğin romanlardaki olumsuz işlenişinin yıkılmasına ve alternatif bir bakış açısı kazandırılmasına yönelik önemli bir kapı aralamaktadır.

KAYNAKÇA

- Andı, M. Fatih: **İnsan Toplum ve Edebiyat**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Andı, M.Fatih: **Roman ve Hayat**, Akademik Kitaplar, 3. Baskı, İstanbul, 2010.
- Akçay,Emrah: **“Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında Kişiler ve Karakterizasyon”**,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa,2012
- Alangu, Tahir: **Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965.
- Alver, Köksal: “Edebiyatın Sosyolojik İmkani” ,**Edebiyat Sosyolojisi**, Hece Yayınları,Ankara,2004.
- Alver, Köksal: “Edebiyat ve Kimlik” ,**Bilgi Dergisi**, Cilt:8,2006/2,s 32-42.
- Ancet, Pierre: **Ucube Bedenlerin Fenomenolojisi**, Çev, Ersel Topraktepe, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Arıkan, Çiğdem: “Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım” , **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**,2, 2002.
- Arslan, Nihayet: **“Kemal Tahir’in Romanlarında Şahıslar Dünyası”** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Ü. Sosyal Bil. Enstitüsü, Sivas,2005
- Ayvazoğlu, Beşir: “Tarık Buğra İçin Bir Biyografi Denemesi” ,**Tarık Buğra**, Ed. Mehmet Tekin, Ebru Burcu Yılmaz, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,2011a
- Ayvazoğlu, Beşir: **Büyük Ağa Tarık Buğra**, Kapı Yayınları, 4. Basım, İstanbul,2011b.
- Balzac, D. Honore: **Goriot Baba**, Mütercim Nahid Sırrı Örik, Üçüncü baskı, İnkılâp Kitabevi, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1961.
- Baştürk, Efe: “Michel Foucault’da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik” , **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**,Sayı 14, Güz 2012.
- Berksoy, N. Çelik, “Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması”, **Kemal Tahir 100Yaşında**, Ed. Ertan Eğribel, M. Fatih Andı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,2010.

- Braddock, L.David,
- Parish, L. Susan: “Sakatlığın Kurumsal Tarihi”, **Sakatlık Çalışmaları**, Derleyenler: Dikmen Bezmez vd. Çeviren: Ferit Burak Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Buğra, Tarık: **Politika Dışı**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992.
- Buğra, Tarık: **Küçük Ağa**, Ötüken Neşriyat, 14. Basım, İstanbul, 1997.
- Burcu Esra: “Özürlü Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, Cilt: 23, Sayı: 2 s. 61-83.
- Çağlı, Elif: **“Kemalist Dönemin Öjeni Politikalarında Kadınlığın Kurgulanışı:1930-1945”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Çetin, Nurullah: “Tarık Buğra’nın Küçük Ağa Romanının Tahlili”, **Tarık Buğra**, Ed. Mehmet Tekin, Ebru Burcu Yılmaz, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
- Çoban, Adnan: **Müzikterapi/Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- Danışman, Zuhuri: **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Cilt 6,1, Kardeş Matbaası, İstanbul, 1979.
- Davis, J.Lennard: “Normalliğin İnşası: Çan Eğrisi, Roman ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sakat Bedenin İnşası”, **Sakatlık Çalışmaları**, Derleyenler: Dikmen Bezmez vd. Çeviren: Ferit Burak Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Davutoğlu, Ahmet **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, 46. Basım, İstanbul, 2010.
- Demir, Fethi: “Postmodern Romanda İnsanın Konumu” , **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 8/4 Spring p. 607-616, Ankara, 2013.
- Eğribel, Ertan: “Kemal Tahir 100. Yaşında” , **Kemal Tahir 100 Yaşında**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

- Ertay, Mehmet,
Yaşar, K.Eğnim: “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Hastalıklar”,
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 10, 2011.
- Evliya Çelebi S.
Seçmeler II: **Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi II**, Hazırlayan,
Atsız, Birinci Basılış, MEB Devlet Kitapları, Milli
Eğitim Basımevi, İstanbul,1972.
- Flaubert, Gustave: **Madam Bovary**, Çeviren: Celal Öner, Alkım Yayınları,
İstanbul,2006.
- Frantz Fanon: **Ezilenlerin Psikolojisi ve Yabancılaşma: Siyah Deri
Beyaz Maskeler**, Çeviren Mustafa Haksöz, Sosyalist
Yayınları, İstanbul,1996.
- Foucault, Michel: **Deliliğin Tarihi**, Çev.M. Ali Kılıçbay,İmge Kitabevi
Yayınları,4. Baskı, Ankara, 2006.
- Gül, Emine: **Kur’an’da Engelliler**, Akis Kitap, İstanbul,2005.
- Gürdal Ü. Ayfer: **Türk Çocuk Edebiyatında Engellilik:1969-2009**,
Evrensel Basım Yayın,İstanbul,2011.
- Hughes, Bill
Paterson, Kevin: “Sakatlık Sosyal Modeli ve Kaybolan Beden: Bir Yeti
Yitimi Sosyolojisine Doğru”,**Sakatlık Çalışmaları**,
Derleyenler: Dikmen Bezmez vd. Çeviren: Ferit Burak
Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hugo,Victor: **Notre Dame’ın Kamburu**, Çev.Erdener Tunalı, Yakomoz
Yayıncılık, İstanbul,2009
- Jeanniere, Abel: “Modernite Nedir?”, “**Modernite Versus Postmodernite**,
Derleyen:Mehmet Küçük, Çeviren:Nilgün Tural,
SayıYayınları, İstanbul,2011.
- Kabaklı, Ahmet: **Türk Edebiyatı**, Türkiye Basımevi, cilt 1, İstanbul,1967.
- Kahraman, Kemal: “Tarık Buğra ve Kemal Tahir’in Tarihe Bakışı” , **Türk
Edebiyatı Dergisi**, Mart 1993, s 51-53.
- Kara, Zülküf: “Beden Sosyolojisinden Ölüm Sosyolojisine:
İnterdisipliner Bir Yaklaşım”, **Beden Sosyolojisi**, Ed:
Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul,2011.

- Karaosmanoğlu Y. Kadri: **Yaban**, Remzi Kitabevi, 9. Baskı, İstanbul, 1993.
- Kemal Tahir: **Köyün Kamburu**, Karacan Yayınları, İstanbul, 1981.
- Kemal Tahir: **Notlar/Sanat Edebiyat I**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989a.
- Kemal Tahir: **Notlar/Sanat Edebiyat II**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989b.
- Kemal Tahir: **Notlar/Batılaşma**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992a.
- Kemal Tahir: **Notlar/Sosyalizm Toplum ve Gerçek**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992b.
- Kemal Tahir: **Bozkırdaki Çekirdek**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kriegel, Leonard: “The Cripple in Literature”, **Images Of The Disabled, Disabling Images**” Ed. Alan Gartner and Tom Joe, Praeger Publishers, First Published in New York, 1987.
- Meriç, Cemil: **Jurnal 1**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.
- Meriç, Cemil: **Kırk Ambar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Moran, Berna: **Türk Romanına Eleştirel Bakış I**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Moran, Berna: **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, 2014.
- Narlı, Mehmet
- Aydın, Emel: “Türk Romanında Beden ve Kişilik İlişkileri” ,**Beden Sosyolojisi**, Ed: Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul, 2011.
- Narlı, Mehmet: **Edebiyat ve Delilik: Türk Roman ve Öyküsünde Deliler ve Delilik**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.
- Okumuş, Ejder: “Bedene Müdahalenin Sosyolojisi”, **Beden Sosyolojisi**, Ed: Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul, 2011
- Okuyucu, Cihan: **Divan Edebiyatı Estetiği**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Özel, İsmet: **Zor Zamanda Konuşmak**, Şule Yayınları, İstanbul, 2009.

- Özgökçeler, Serhat: **“Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ün. Sosyal Bil Ens., Bursa, 2006.
- Özyürek, M: **Tutumlar ve Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi**, Karatepe Yayınları, Ankara,2000.
- Poloma, M. Margaret: **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Çev. Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara,1993.
- Sacks, Oliver: **Sesleri Görmek:Sağrıların Dünyasına Bir Yolculuk**, Çeviren:Osman Yener, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2001.
- Siebers, Tobin: **“Toplumsal İnşacılıktan Bedenin Yeni Gerçekliğine” , Sakatlık Çalışmaları**, Derleyenler: Dikmen Bezmez vd. Çeviren: Ferit Burak Aydar,Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Şengül, Enver: **“Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi ve Edirne Sultan II Bayezid Darüşşifası”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Ün. Sosyal Bil. Enstitüsü, Edirne, 2008.
- Şeyma B:Kuran: **“Peyami Safa’nın Romanlarında Şahıslar Kadrosu”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens, Samsun, 2005.
- Tanpınar, A. Hamdi: **Yaşadığım Gibi**, Haz.Birol Emil, Dergah Yayınları,Üçüncü Baskı, İstanbul,2000.
- Tanpınar, A. Hamdi: **On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Yay. Haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, 20. Baskı, İstanbul,2012.
- T.C.Başbakanlık Ö. İdaresi Başkanlığı: **I. Özürlüler Şûrası: Çağdas Toplum, Çağdas Yaşam ve Özürlüler, Ön Komisyon Raporları**, Ankara,1999
- Tekin, Mehmet: **“Tarık Buğra’nın Sanat ve Edebiyat Anlayışı”**, **Tarık Buğra**, Ed. Mehmet Tekin, Ebru Burcu Yılmaz-Gözden Geç. 2. Baskı Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.
- Terzi Gazioğlu, Elif: **“Toplumsal Yapı İle Bireysel Eylem Arasındaki İlişki Bağlamında Pierre Bourdieu’nun Habitus Kavramı”Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, cilt 12 sayı 46, Bahar 2014 s. 73 -83.

- Thomas, Carol: “Kilit Fikirler, Meseleler ve Düşünürler”, **Sakatlık Çalışmaları**, Derleyenler: Dikmen Bezmez vd. Çeviren: Ferit Burak Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Wellek, Rene
- Warren, Austin: **Edebiyat Teorisi**, Çev.Ö. Faruk Huyugüzel, Dergah Yayınları, İstanbul, 2011.
- Yaman Yasa, Zeynep, “Bauhaus ve Söylemleştirilen İç Mekân Anlayışı: Yeni Yaşam, Yeni Dekorasyon, Yeni Mobilya”, **Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı**, Derleyen Ali Artun, Esra Aliçavuşoğlu, İletişim, 1. Baskı, İstanbul, 2009.
- Yıldız, Ali: “**Ahmed Midhat Efendi Hikâye, Roman Tiyatrolarında İnsan**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ün, Sosyal Bil. Enstitüsü, İstanbul, 1999.
- Yıldız, S. Armağan: “Çocuk, Ölüm ve Kayıp”, **Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 11, s.125-144, 2004.
- Yılmaz, Alkan: “**Kemal Tahir’in Romanlarında Şahıslar Kadrosu**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ü. Sosyal Bil. Enstitüsü, Bursa, 2005.

İnternet Kaynakları

Elliott & Byrd, **Media and Disability Rehabilitation Literature**

http://scholar.google.com.tr/scholar?q=Elliott+%26+Byrd+media+and+disability+Rehabilitation+Literature+8&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ei=PxYGVMn9GaaQ4gT2hYGQCA&ved=0CBgQgQMwAA

Erişim: 03.09.2014

Gökmen, Fatma “**Türkiye’de Özürlü Haklarının Gelişimi**” ÖZ-VERİ Dergisi

Cilt: 4, sayı:2, 2007

<http://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/8sayi-2007-cilt-4-sayi-2>

Erişim 19.05.2015

Panol , Zenaida Sarabia – Mcbride,Michael “**Basılı Yayınlarda Özürlülük İmajı: Tutumun Etkileri Hakkında İnceleme**” Çev: Betül Yalçın, ÖZ-VERİ Dergisi, cilt1 sayı1,2004

Erişim 19.05.2015

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5408d1a3eadf98.52921909

Erişim: 05.09.2014

Nüfus ve Konut Araştırması(2011)

http://eyh.aile.gov.tr/data/55116a22369dc57100ffbf23/nka_2011_engellilik.pdf

Erişim:08.05.2015

Türkiye Özürlüler Araştırması (2002)

http://www.ozida.gov.tr/odes/odes_2013/?menu=dosya&sayfa=Arastirma

Erişim:08.05.2015

EYH(Özörlölerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010)

http://eyh.aile.gov.tr/data/54a2794a369dc573a8b4aa6f/ozurlulerin_sorun_ve_beklentileri_arastirmasi_2010.pdf

Erişim:08.05.2015

EYH(Kurum Hakkında Tarihçe)

<http://eyh.aile.gov.tr/kurumsal/kurum-hakkında>

Erişim:08.05.2015

Engelliler 5378 Sayılı Kanun

<http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/engelliler-hakkında-kanun>

Erişim: 21.03.2015

Türk Ceza Kanunu 5237

<http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/turk-ceza-kanunu>

Erişim: 21.03.2015